

צריך

גיליון 7 | קיץ 2020

— סוד —

צריך

כתב עת בעריכת תלמידי המסלול לכתובה
אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

גיליון 7

קיץ 2020

אוניברסיטת בן-גוריון בנגב
Ben-Gurion University of the Negev

Tsrif

Journal of the Writing Program
Gurion University of the Negev-Ben
P.O.Box 653, Beer Sheva 8410501, Israel

הגיליון רואה אור בתמיכת סטיוארט ב. (ז"ל) וטוני יאנג
This journal was published with the generous support of
Stuart (of blessed memory) and Toni Young

עורך מלווה: שמעון אדף

עורכות המדורים

שירה: סלין אסיג, אודליה גולדמן, עידית שמעוני
פרוזה: טלי בלייכר, מירב סלהוב, דינה עזריאל, אִיריס פייפר, חמוטל רענן-שיפוני
ממואר ועיון יצירתי: מעין איצקוביץ, אילנה נורמן
ריאיון: נועה שהרבניסדן
דימויים: מירב סלהוב, דינה עזריאל
צריף מארח: אודליה גולדמן, יוכי כהן

עריכת הלשון: ענבל גיל
ניקוד השירים: טלי בלייכר
עיצוב ועימוד: סטודיו צוות א. אה. דיזיין
דימוי הכריכה: יהושע שוקה גלוטמן, באור ראשון, צילום, 25/20 ס"מ

דפוס: יחידת הדפוס, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

© כל הזכויות שמורות למחברים

ISSN: 2411-5371

תוכן עניינים

- 5 ----- פתח דבר / שמעון אדף
- 7 ----- פסי כתם ארוכים / יעקב ביטון מלכא
- 8 ----- גלות / רחלי דור־רפורט
- 10 ----- שיקולים אומנותיים / רות קינן
- 11 ----- [ללא כותרת] / אהרון קריצר
- 13 ----- אתה לא רוצה לראות את החיות / שחר גבאי
- 18 ----- [ללא כותרת] / מתן פריימן
- 19 ----- "הגוף הוא החלק הקריטי ביותר של הנפש" / נועה שהרבני־סדן
- 31 ----- לילה בים / נטע גורן
- 33 ----- מדוזה / ענת רוסמן
- 35 ----- כשמת, חשבתי עליך / רינה ז'אן ברוך
- 45 ----- תחום רותי / איילת יהודאי עמית
- 47 ----- מדבר / עדי יותם
- 55 ----- לצפות בעורבים / יעל נצר
- 61 ----- בית בין עצים / מאיר אפלפלד
- 129-62----- צריף מארח
- 63 ----- [טיוטות] / אבות ישורון
- 64 ----- יש לי בית, יש לי מולדת - כל שיריו של אבות ישורון / חדוה הרכבי
- 71 ----- אל"ף / נטע גורן
- 73 ----- הלִב־דָג / עדי קוגלר
- 80 ----- איך אנחנו עם הזמן / תום הדני נוח
- "אוטוחזרגרפיה" - על הפירוק וכפיית החזרה בשירת אבות ישורון /
- 81 ----- דינה עזריאל
- 93 ----- וי"ו / נטע גורן
- 95 ----- ההתאהבויות הכבויות האלה, מי בנאן מי שנאן / עומר ולדמן
- 97 ----- אין מקום אחר / תום יוגב

107	שׁיׁן / נטע גורן
109	עמוד 30 / עידית שמעוני
110	תורת הגעגועים / עמיחי חסון
115	שיר על הבן והאבות / חנן סבך טייכר
118	אָל הַמַּאֲיָן / עומר שיבולת
131	בית ברחוב הפלמ"ח / מאיר אפלפלד
133	[ללא כותרת] / קובי חינה
135	טבע דומם / מאיר אפלפלד
137	"וישנה גם סיבה רביעית." / לירון וקסמן ראובן
151	הרצליה 11 / רונה שחר
153	קוקו בלוף / שרון גרינברג ליאור
161	מנחה / אהרון פז
163	אנטארקטיקה / יהודית דריגס
165	עציץ ורדים / מירב ראון
170	אלישע / גל נתן
173	Street Scene / מרינה לויטן גורפינקל
175	לחיצה אחת יותר מדי / ורד זינגר
180	הבובנאי / אסתר קמרון
181	בלתי נראית / גיא עינת
183	גרויסע אוירען אוזניים גדולות / הלן אבלמן בורובסקי
185	הכוח / לאה קליבנוף־רון
193	The Inner Sea / אולג בביץ'

פתח דבר

טבעו הכפול של הסוד מתגלע כבר במופעה הראשונים של המילה. במקרא היא משמשת תחילה במובן של חֶבֶר, קבוצה, היות במחיצת קהילה. מובנה גזור מן ההשתייכות לציבור מוגדר, לעם. לאחר מכן היא משמשת במשמעויותיה הנפוצות יותר, רז, ידע נעלם, סמוי, שאין לחלוק אותו. מובנה נולד מן ההיבדלות, מן ההסתרה. כך החוץ מקיים את הסוד, מהווה את שורשו, בה בעת שהוא מאיים עליו, זומם להפקיע אותו מייחודו.

ואת המתח הזה אפשר לאתר גם בפעולות הקריאה והכתיבה. הרי סוד, במובנו המאוחר, השגור, הוא הרובד העמוק ביותר של הפרשנות, עמוק מן הפשט, הרמז, הדרש, וככזה הוא המחולל היסודי של התשוקה לעמוד על פשרם של כתבי הקודש, לחשוף את סתריהם, ובהרחבה – המניע של התאוה לפשר בכל יצירת ספרות. בהקשר זה מעניינת הבחירה להעניק את השם "בלי סודות" לסדרת הטלוויזיה שנועדה להקנות את עקרונות הקריאה לילדים. הטקסט עצמו, כאוסף של רצפי סימנים סתמיים, כבר יש בו תעלומה, דבר מה נאדר, שהתמצאות בתחבולות הפענוח שלו היא מעמד של הסרת לוט, הסטת צעיף, כניסה אל העולם. התכונה הפשוטה של האותיות מגלמת בתוכה את תכונותיה של הספרות גופה. פעולת הכתיבה היא הידרכות אל אותם מסכים ורעלות. החוץ שהינו מעשה הקריאה מפרנס את הפנים, הטמיר, הבלתי־נגיש לעיתים, של מעשה הכתיבה. אבות ישורון, באחד משני השירים הרואים פה אור לראשונה בפתח המדור המוקדש ליצירתו, מיטיב לנסח את היחסים בשורות:

לְבַלֵּעַ הַמָּאֹר עַד פְּכַכְכָּב וְעִיר
וְלִמְצֵא אֵלַי, אִם צְרִיךְ,
בְּחֶשְׁכָּה.

אבל אם כלכלת הסוד היא תשתיתה של הספרות בכלל, מה תרומתן של יצירות העוסקות בסוד במישורין?
השירים, הריאיון, הסיפורים, המסות, הדימויים הנכללים בגיליון הנוכחי

מציעים תשובות מגוונות, שמגיבות כולן לכלכלה הזאת. יש כתם עיוור בעצמי, שהיצירה סובבת סביבו, מבקשת להתוות אותו, ולסגת ממנו, להתחקות אחרי גיבושו לכדי שפה, שמבליעה אותו ומאפשרת לו להתפרץ בצורות שונות – במוזיקה של ישורון לגבי דידה של חדוה הרכבי, בקדושה המחרידה את יעקב ביטון, בהשבעות של הגוף אצל אנה הרמן, בדיכוב חבלות שממאנות להחלים, בצריכות של הזיכרון, בייסורים של הבורות, במדווי ההתוודעות, בחידות ובהדים של העבר, בפניות חשוכות ומבעד דלתות, בגלוי ובדרכי עקיפין.

קריאה – ופענוח – נעימים,
שמעון אדף

יעקב ביטון מלכא

פסי כתם ארוכים

הייתי רוצה לחזור באור הזה
לעבד את מה שרק אפשר
לשתק אודותיו
העני גח כמו חלום מצחק לכל חרשת הערים
פתרון למשכמים

בלילה אחד איש
ובסופו לפניה רה ויחיד
להבת דמיונות

ואם לשמע אזי רק את הבכי
ועכשו גשם עננים עקושים קול המון
אין דבר שלא עשוי נדבה

הקדשה מחרידה – איני יכול לשאת אלא זעיר ממנה
מהר התמסרתי אל כל מה שתחונ
גלם ועוד גלם
הרי כה הכרתי עולם
וחטאי היה שקויתי
לשיר

גלות

א

יצאתי לגלות. עברתי ימים ואוקיינוס, ערים עתיקות וחדשות, חלפתי צינת מדבר, מישור רוחות בארץ זרה. שש פעמים טסתי ושש פעמים נחתי, קשה הנחיתה אבל ההמראה מסוכנת ממנה, למדתי על בשרי. ישנתי בחדרים קטנים, זרים, סביב מלון אחד ישנו אנשים בקופסאות קרטון, וכשאישה זרקה בקבוק ממרפסת וכמעט פגעה בראשי קמו שני גברים מקרטון וצעקו לה – פוֹטָנָה!

יצאתי לגלות ולמדתי שפות זרות אבל שכחתי את נעלי החורף והחלקתי בכל פעם שהעלים נרטבו בגשם. קר בארצות רחוקות אבל בכל מקום קר אחרת. גם אנשי הקרטון שונים, במקום אחד הם צעקנים, ובעולם החדש הם שותקים ורק כלב שומר לרגליהם נובח בזעם על הולכי הרגל. בפינת רחוב אחד שכב איש ללא קרטון, וקפא. אף אחד לא עצר. רציתי ללכת אליו אבל איש אחר, גבוה כפיגום, הזהיר: דוֹנט גואו דְרִי!

רוב הזמן היה קר, אבל הלכתי עוד ועוד, פעם הלכתי בחצות הלילה ופעם ביום. הימים קרים בגלות אבל חמים בערב. ורק במדבר הם חמים בבוקר וקרים בלילה, אבל אז מדליקים מדורות, מעשנים ושותים משקאות, ושוכחים את הגלות.

ב

יש גלות של מעלה, ויש גלות של מטה. בראשונה הרחובות מוארים והקור מבריק, ומוכרים מניחים מרכולתם על בד ומציעים אריגים דמויי משי. עצרתי מול מוכר צעיפים קטן קומה, אמרתי לקנות, אבל התלבטתי והתלבט המוכר איתי. כמה קטן היה ועוד ישב על המדרכה, התכופתי אליו ונעלם עוד יותר, מגולגל כצעף. בסוף בחרנו רדיד כהיר, התעטפתי בגלות של מעלה ולקח המוכר שטר מכפי, וגדל מעט, גראסיאס, גראסיאס.

נסעתי לגלות ארצות, שבתי והתיישבתי בגלות של מטה. מוכרי ערמונים עמדו בפינת השוק, חיככו כפות מעל אש. שיכורים היו לפניי ומאחור,

וכשחשבתי שראיתי את כולם, קפץ עליי שתוי אחר, צעק לשפתיי שיכר. הלכתי בין ים אדם, גואה ושוכך, קורא ונאנח, אה, גלות של מטה. הרגליים רוצות ארמונות וכרכרות אבל הפיתויים מייללים, נושכים ואינם מרפים. כאן יש שוק ובית מרוח, צחוק מטודורים פורץ ומתגלגל ברחובות, אֹלֵה! יום אחד עורפי קפא ולא עזרו צעיף או כסות, רק בפונדק של בד וכוהל שורה הנחמה, טובעת בעונג הגלות.

ג

הגלות אינה פרועה, רק ההרים שרופים והמדבר גדול, וזקיפי תמר עומדים בחוות מרוחקות ובשערי הפרא. נסעתי לקצה עולם ובסופו מצאתי אנשים קטנים, קלי רגליים, נושאים בידיהם סלעים ונחשים. שם, בחצות היום, יורד השמש, ומותח סיפורים, שברי פורענויות. איך במזרח, הרחק, גופרית ויללות, נשים גדולות כופות בפני שביט ורוח, צבע אדום, צבע אדום. היה ליבי חצוי, חיפש מקלט, ובכנסייה אחת שמעתי איך אישה מכה על חטאים, קוראת לאלוהים – סניור! סניור! פעם הייתי שיכורה ופעם פיכחת, רגע הלמו עקבים בפניי, רגע רקדתי. יצאתי מבתי ננסים למישורי דובים, עברתי מים רבים, חציתי נהר אלים. לילה אחד יצאתי לשוק דגים. דחוסה הייתי בין זרים במעבר הדוק וריח משקאות נישא, ניצח על הבל ים. הייתי בין גבר ואישה, חגה בהמיית הגל, גופי אינו מובחן. רק כך, במעי עולם, אפשר לשמוע צליל קינה, שירת גולים.

רות קינן

שיקולים אומנותיים

יש דברים שאני לא יכולה לכתב עליהם, כמו על מה שקרה בין הזאב וכפה אדמה ביער, לפני שנפגשו שוב בבית סבתה, לפני שבלע אותה בשלמותה (וכך נכתב בספור: בשלמותה).

אני חושבת על האם נפרדת מבתה ליד השער, מביטה אחריה זמן-מה ושבה אל הבית. גב חלצתה מואר באור הבקר המאחר, קשורה במתנים בסניר, היא מושיטה את ידה המקמחת לדלת, ונכנסת.

מתי פרחתה הילדה ממחשבותיה? מתי החלה להתענג על אפולית המטבח, על הכצק המתפתל בין האצבעות, על הבית הריק?

אם הייתי רוצה לציר אותה, לרשם את דמותה עובדת כן, ליד דלפק המטבח, היזה עלי להתחיל בצל שמטילים השרוולים המפשלים על זרועותיה, בצל שמטיל סנטרה על הצנאר,

אם הייתי רוצה לציר את צנצנות הרבה המנחות לידה, היזה עלי להכהות את בשר הפרי כנגד הנגה הענברי; אם הייתי רוצה לציר את החדר היזה עלי להאפיל את הקירות כדי שהאור המסתנן מן הוילון יוכל לזהר;

אם הייתי רוצה לציר את הבית, האם לא היזה עלי להתחיל בנשימתו הכבדה של הזאב?

אהרון קריצר, ללא כותרת (2019), צילום דיגיטלי IR, ממדים משתנים

אתה לא רוצה לראות את החיות

היה שמש והיה חם. עמדתי והרחתי את השמש. אימא סגרה את הדלת. נו בוא, היא אמרה. היא הייתה ליד השער. אתה לא רוצה לראות את החיות, היא אמרה. יצאתי מהשביל ועמדתי על המדרכה. הייתה לה מזוודה ביד. היא הייתה קטנה. היא הייתה בצבע כסף. תעמוד כאן ואל תזוז, היא אמרה. היא הלכה. הלכתי אחריה. היא עצרה וחזרה אחורה. מוש אימא כבר חוזרת, היא אמרה. תישאר כאן, היא אמרה. תסובב את שְׁגִי, היא אמרה. נשארתי על המדרכה וסיבכתי את שגִי. אימא חצתה את הכביש. ראיתי אותה בצד השני. היא פתחה את הדלת של האוטו. היא הכניסה את המזוודה לשם וסגרה את הדלת. משאית גדולה עברה בכביש. אימא נעלמה. היא צפרה חזק וארוך. עצמתי את העיניים וכיבתי מהר את השמיעה עם הידיים. שגִי היה בכיס שלי. שרתי עד שמשוהו נגע לי ביד. זאת הייתה אימא. היא אמרה, אני כאן מוש. אחרי זה היא אמרה, די מוש היא הלכה. הורדתי את הידיים והדלקתי את העיניים. בוא נוסעים, אימא אמרה. היא הרימה אותי על הידיים. היא עצרה. מוש אתה כבר גדול, היא אמרה. מוש נהיה לי כבר, היא אמרה. החזקתי חזק בצוואר שלה. היא אמרה, מוש אני לא יכולה אתה כבר לי. היא התכופפה. ירדתי למטה. בוא תן לי יד. נתתי לה יד וחצינו את הכביש. אימא פתחה את הדלת מאחורה. תיכנס מוש, היא אמרה. נכנסתי. היא שמה עליי את החגורה וסגרה את הדלת. היא פתחה עוד דלת וסגרה את הדלת. ילד טוב, היא אמרה. עוד מעט נראה את החיות, היא אמרה. היה רעש בתוך האוטו והתחלנו לנסוע. הסתכלתי בחלון וראיתי את הבתים והעצים נוסעים אחורה. הם נסעו לאט ואז הם נסעו מהר. הם נמרחו. הסתכלתי על השמיים. הם לא נסעו. אימא הייתה מקדימה. שמעתי את הקול שלה אבל לא ראיתי אותה. אני אפתח לך קצת את החלון אבל לא להוציא את הידיים החוצה, היא אמרה. החלון נפתח קצת. נכנסה רוח. היא דגדגה לי בפנים. הסתכלתי החוצה על הצורות. אימא אמרה, מוש אתה זוכר את החבר הזה של אימא. הסתכלתי על הצורות. אימא אמרה, הוא נתן לך את האוטו האדום אתה זוכר. הצורות נמרחו. אימא אמרה, מוש אתה

תהיה ילד טוב נכון. הצורות היו בשמיים אבל הם לא נפלו. האוטו עצר. הרגשתי את הזרמים חלש ביד. אמרתי שלום לצורות והסתכלתי קדימה. אימא הייתה בתוך המראה. הקול שלה התנגש במראה כשהיא אמרה, אתה תהיה ילד טוב מוש נכון. ראיתי את הפנים שלה במראה. ביד היא החזיקה את הצבע האדום שלה. היד שלה נכנסה למראה. היא ציירה עם הצבע על השפתיים. הגענו לחיות, אמרתי. עוד לא, אימא אמרה. עוד מעט נגיע, היא אמרה. היא המשיכה לצייר עם הצבע. ואז היא הפסיקה לצייר עם הצבע. היא שמה את הצבע בתיק ולקחה את המקל של העיניים. הדלת מקדימה נפתחה והיא הכניסה את המקל חזרה. האיש נכנס לאוטו וישב איפה שהיה התיק. התיק כבר לא היה שם. לא ראיתי לאן הוא הלך. הרחתי את הריח שלו חזק. הוא אמר, אנחנו מאחרים. אימא אמרה, כן התעכבתי בגללו קצת. הוא אמר, למה תמיד את צריכה להיגרר איתנו לכל מקום. אימא אמרה, ששש הוא ישמע אותך. הוא צחק. הוא אמר, הוא לא מבין כלום. אימא אמרה, איזו ברירה יש לי. הוא אמר, היית יכולה להשאיר אותו אצל הבייביסיטר. אימא אמרה, אתה לא מבין. הוא אמר, יש לנו לקוחות חשובים היום. אימא אמרה, אתה חושב שאני לא יודעת את זה. הם שתקו. אימא נכנסה למראה. היא אמרה, מוש אתה זוכר את דוד אמנון. הוא אמר, בטח שהוא זוכר. הוא הסתובב אליי אחורה. הוא חייך. הזרמים היו למעלה ביד. החזקתי חזק את שגי. הוא אמר, נכון שאתה זוכר את דוד אמנון שהביא לך את האוטו האדום. סיבבתי את שגי. אימא אמרה, נו מוש תענה לדוד אמנון. נכון שאתה זוכר, היא אמרה. בטח שהוא זוכר, הוא אמר. אז מה אומרים לדוד אמנון, הוא אמר. החזקתי את שגי וסיבבתי אותו. הוא הסתכל עליי חזק בעיניים. היה להם ריח של גבינה. נו מוש, אימא אמרה. סיבבתי חזק את שגי. הוא הסתובב חזרה. הוא אמר, נחזור מאוחר היום. כן, אימא אמרה. זה ייקח כמה שעות, הוא אמר. כן, אימא אמרה. מה תעשי עם התכשיט שלך, הוא אמר. אתה אל תדאג לזה, היא אמרה. אני כן דואג לזה, הוא אמר. זה לקוחות שאנחנו לא רוצים לאבד, הוא אמר. זה לא פעם ראשונה שאני באה איתו, היא אמרה. הוא יתנהג בסדר, היא אמרה. ומה עם הפעם ההיא שהוא השתולל, הוא אמר. את חושבת ששכחתי את זה, הוא אמר. השמוק הקטן נשך אותי ביד, הוא אמר. שששש, אימא אמרה. הוא ישמע אותך, אימא אמרה. פחחח, הוא אמר. הוא לא מבין כלום, הוא אמר.

בלטה, הוא אמר. אתה הפחדת אותו, אימא אמרה. לא היית צריך להרים אותו, אימא אמרה. אמרתי לך שהוא לא אוהב שנוגעים בו, היא אמרה. חוץ ממך, הוא אמר. הוא כל הזמן רוצה להיות על הידיים שלך, הוא אמר. איך אפשר ככה הוא כבר לא תינוק. הוא מפחד מזרים, אימא אמרה. אני זר, הוא אמר. הוא לא מכיר אותך מספיק טוב, אימא אמרה. תן לו זמן, אימא אמרה. יאלללה, הוא אמר. רק שלא יעשה לנו בעיות היום, הוא אמר. אתה אל תדאג לזה, אימא אמרה. התפקיד שלי זה לדאוג, הוא אמר. כשהוא משחק עם העזים הוא רגוע, אימא אמרה. ערבים מזדיינים, הוא אמר. הם לא ערבים הם בדואים, אימא אמרה. אותו דבר, הוא אמר. הם דווקא נחמדים, אימא אמרה. נחמדים נחמדים עד שהם תוקעים לך סכין בגב, הוא אמר. הם שתקו. היה צליל ואז היה אור ואז היה עשן. האור נעלם אבל העשן לא. הרחתי את העשן חזק והתחלתי להשתעל. אימא אמרה, תפתח לפחות חלון. הוא פתח את החלון והרגשתי את הרוח חזק. היא התחברה באמצע האוטו עם הרוח שבאה מהחלון שלי. ראיתי איך שהם מתחברות. הזרמים היו למעלה ביד. הסתכלתי מהחלון שלי. הצורות כבר לא היו בשמיים. הם היו ריקים. גם האדמה הייתה ריקה. אבל לפעמים היו שם עצים קטנים. הרחתי את העצים כשהם נמרחו אחורה. הוא אמר, אולי כדאי להעביר. אימא אמרה, מה. שמעתי את הרוח שורקת חזק. הוא אמר, כדאי לברר איתם. אימא אמרה, מה כדאי לברר. אמנן תסגור את החלון אני לא שומעת, היא אמרה. הוא סגר את החלון. הוא אמר, אולי כדאי להעביר אותו למוסד. הוא אמר, יש מקומות בשביל ילדים כמוהו. הוא אמר, אי אפשר ככה. הוא שם את היד על הרגל של אימא. אימא הזיזה לו את היד. הסתכלתי על המראה וראיתי את אימא. היא הייתה בתוך המראה. ראיתי את הזרמים בעיניים שלה. ואז היא יצאה מהמראה. סיבבתי את שגי. כבר אחת וחצי, הוא אמר. תכף מגיעים, אימא אמרה. בשתיים כבר הלקוח הראשון, הוא אמר. אל תדאג, אימא אמרה. את צריכה להתארגן עוד, הוא אמר. חמש דקות, היא אמרה. הוא שם את היד על הרגל של אימא. בהתחלה היד לא זזה. אחר כך היא זזה למעלה. שְגִי היה אצלי ביד ואז הוא נעלם. התחלתי לבכות. אימא אמרה, מוש מה קרה. היא הזיזה לו את היד. אמנן תבדוק מה יש לו, אימא אמרה. מה כבר יכול להיות לו, הוא אמר. כל פעם זה ככה, הוא אמר. הוא הסתובב אליי. הזרמים זרמו חזק

למעלה בידיים. מוש מה קרה, אימא אמרה. הוא הסתכל עליי. לא קרה לו כלום, הוא אמר. די די, הוא אמר. הוא שלח את היד אליי. לא צריך לבכות, הוא אמר. היד שלו נגעה בי. בכיתי חזק. נו אמנון תעשה משהו, אימא אמרה. מה את רוצה שאני אעשה, הוא צעק. תרגיע אותו איכשהו, היא אמרה. מוצי מוצי, הוא אמר. הזרמים היו חזק בידיים והם הלכו גם חזק בגב. הרגשתי אותם חזק ובכיתי. כוס אמו, הוא אמר. הוא הסתובב חזרה. האוטו עצר. אימא פתחה את הדלת ויצאה. ואז הדלת שלי נפתחה ואימא הייתה שם. היא ליטפה לי את המצח. די די מוש הכול בסדר, היא אמרה. איפה שגי, היא אמרה. היא התכופפה והפנים שלה נעלמו ואז הפנים שלה חזרו. גם שגי חזר. לקחתי את שגי והתחלתי לסובב אותו. הזרמים הלכו. אימא סגרה את הדלת ואז נעלמה ואז חזרה מקדימה. היה רעש של דלת והיה רעש של אוטו. המשכנו לנסוע. סיבכתי את שגי והסתכלתי בחלון. האוטו ירד מהכביש ונכנס לחול. נסענו בחול והתחלתי להשתעל. ואז החלון נסגר. הסתכלתי דרך החלון על החול. העננים נסעו בתוך החול עד שהם נעצרו. האוטו עצר. העננים היו שם גדולים. אחרי זה הם הלכו וראיתי את הבית הגדול עם הרבה חלונות. הגענו לחיות, אמרתי. ממש עוד רגע חמודי, אימא אמרה. אימא צריכה קודם להתארגן, היא אמרה. ואחר כך אקח אותך לחיות, היא אמרה. היא הסתובבה. היא פתחה את המזוודה והוציאה ממנה את הגרביים הארוכות. תצא, היא אמרה. אני צריכה להתלבש, היא אמרה. הוא צחק. כאילו שיש פה משהו שלא ראיתי כבר, הוא אמר. תחכה לי בלובי, היא אמרה. הוא פתח את הדלת. את רוצה שאקח את התכשיט לערבים? הוא הסתובב מהר והסתכל עליי חזק. העיניים שלו הכאיבו לי בעיניים. אתה רוצה לבוא איתי תכשיט, הוא אמר. החזקתי את שגי חזק וסיבכתי אותו. הוא צחק. העיניים שלו הכאיבו לי בעיניים. הזרמים היו בגב. סיבכתי חזק את שגי והסתכלתי לחול. הוא כבר לא עשה עננים. אני אקח אותך, אימא אמרה. טוב, הוא אמר. אל תתעכבי, הוא אמר. לא הסתכלתי עליו. סיבכתי את שגי. שמעתי את הרעש של הדלת חזק וכשסיבכתי את הראש חזרה האיש נעלם. אימא הייתה שם. היא הורידה את השמלה ושמה את הגרביים הארוכות. הם היו שחורות והיו להם הרבה חורים. ואז היא שמה את השמלה השחורה עם הרצועות. ואז את הנעליים האדומות עם המקלות. ואז היא הסתכלה במראה והוציאה את המקל השחור מהתיק

וצבעה איתו את העיניים. ואת הקופסה הקטנה עם החול שגורם לי להתעטש. היא מרחה אותו על הלחיים ואני התעטשתי. ואז היא יצאה מהאוטו. הדלת שלי נפתחה וראיתי שם את אימא. בוא מוש הולכים, היא אמרה. הגענו לחיות, אמרתי. כן, היא אמרה. היא הורידה לי את החגורה ולקחה אותי ביד ויצאנו מהאוטו. מרחוק כבר ראיתי את החיות והם עשו עננים בחול. וראיתי את האישה עם הפנים המקומטות מתקרבת אלינו. היא חייכה וראיתי את השחור בפה שלה. היא שמה את היד שלה על היד שלי. היה לה ריח של לחם. הרגשתי את שגי בתוך הכיס. אימא התכופפה אליי. אתה תהיה ילד טוב נכון מוש, היא אמרה. אימא צריכה ללכת עכשיו לעבודה, היא אמרה. אתה תלך לשחק עם לילה ועם החיות וכשתגמרו לשחק אימא תחזור, היא אמרה. היא הוציאה את היד שלה מהיד שלי. הכנסתי את היד לכיס והוצאתי את שְׁגִי. אימא נכנסה לאוטו. שמעתי את הרעש והאוטו נסע. הסתכלתי על העננים וסיבבתי חזק את שגי.

מתן פריימן

*

היינו ילדים של כתנה מרעלת.
הכל פרח בעתו
והכל נבל בעתו.
שדות הבעל נבעלו והפרו
והלחם הגש לשלחנות מנקד בצמוקים.
הייתי ילד מחנה שחנה אצל טובי המחנכים. כלם היו אצלנו מחנכים.
אפלו בוגרי סירות.
זה אחר זה העבירו אותי "גבוש" –
רתמו אותי בחבל אל יצול הטרקטור
ודפקו גז.
רצתי בין שדות לבנים
כשהתרתי לא הייתי גביש.
האמרילים הסמיק בחממות ואפונת השדה היתה סכרית-סוד
על השדה בפתח הבית עמד אגרטל ובו ענף כתנה יבשה
ולא ספרתי לאיש
שהיא מרעלת.

"הגוף הוא החלק הקריטי ביותר של הנפש"

שיחה עם אנה הרמן

אנה הרמן פותחת לי את הדלת בשמלה שחורה וארוכה. עור פניה זך, שיערה בהיר. נדמית לי כמו הנערה מהציור "הגבירה והחד-קרן" שמופיע על כריכת ספרה הראשון.

מתבקש היה שתצא לקראתי מתוך עיר ימי-ביניימית, אבל אנו נפגשות בפרדס חנה, בדירתה שבבניין משותף. נפגשות בסופו של יום יפה אחרי ימים רבים של גשם וקור ודרישה ממלכתית להתכנס פנימה אל ביתנו ולהגיף את כל הפתחים מפני המגפה. במרכז המסחרי הקטן שמול ביתה פועל רק הסופרמרקט. הרחוב ריק. הסגר שהוטל מורגש. הפיצרייה השכונתית סגורה. אני מבחינה מבעד לזוגיות בכיסאות שנערמו ונדחקו אל הקיר. מהחלון נשמעים קולות של ילדים במרפסות הבתים. במבט מהיר אני מגלה על קיר הסלון רפרודוקציה של ציור אותה גבירה והחד-קרן שעל כריכת ספרה חד-קרן. אני רוצה לשאול מי היא הנערה הזאת בשבילך, מי הוא החד-קרן. מהי אותה חיה פלאית שכולה טוהר והבתולה שלצידה, מהו החיפוש הזה אחר הטהור והפלאי. אבל לא שואלת.

שתינו זהירות בשיחה. נעות בין מה שנעול ושמור למה שנגלה ומדובר. אסור לי לפלוש למרחב פנימי מדי, פרטי מדי, שמא אכאיב או אגורש. במהלך הנסיעה הארוכה בכביש שש אל ביתה של אנה, אחרי יומיים שבהם לא יצאתי מביתי, הצטערתי שבחרתי לנסוע בכביש המהיר ולא בכבישים צדדיים יותר, איטיים יותר, שבהם יתגלו החיים שרוחשים בצידי הדרך. בגדים על חבל כביסה, אופני ילדים מחלידים מהגשם. אלו ימים מוזרים. ימים של התכנסות פנימה, איש אל ביתו. מרחבי החוץ והפנים ממעטים להיפגש. כמה מוגן הוא הפנים, כל מגע עם החוץ טומן פוטנציאל לפגיעה, להרס. מה במגעם של אנשים זה עם זה פוצע כל כך, למה אנו ממשיכים וכה משתוקקים אליו. המרחב הביתי הפנימי רך אל מול זה החיצוני. או שאולי לא. אני חושבת על שירתה של אנה שבה המגע עם עולם כרוך בכאב, בפגיעה. איך חיים בתוך כאבו של העולם?

איך כותבים את כאבו של העולם מבלי לפרק אותו, מבלי להתפרק
כאשר "זירת הפשע היא תמיד בבית".

אנו מדברות על בנותינו בתחילה. שתיהן נולדו באותה שנה, במזל דלי.
בנות מזל דלי, אנה אומרת, יש בהן יסוד גבישי, לא ניתן לפענוח. גם
וירג'יניה וולף היא בת מזל דלי. אני חושבת ולא אומרת שגם בשירתה
יש יסוד כזה. הוא חמקמק. אנה היא משוררת של אמת כמעט קונקרטי.
השירה שלה לא רוצה להשאיר לקורא סודות, אבל נביעת השירה שלה
נדמית לי כיוצאת מתוך עולם פנימי עטוי שכבת זכוכית, שרק השירה
מאפשרת לו פתח. השיחה שלנו, שבה אני מנסה להרחיב את הפתח הזה,
אולי נועדה לכישלון.

גולם

אנה עוצמת עיניים. העפעפיים כמעט שקופים ותנועת האישונים ניכרת
תחתם. את המילים שכתבה לפני כמעט עשרים שנה היא לא צריכה
לקרוא מהכתוב, הן נובעות מהבטן, מהחזה, כמו מתיבת התודה שקטה
אך רבת עוצמה. היא אומרת את המילים שבוקעות מתוך עולמה, מתוך
גופה אל החדר.

הייתי בת אחת עשרה, ישבתי באמבט
ולא יכלתי להביט, גופי צעק: "את בת
אחת עשרה עכשו", והתכסיתי בשמן.
ישבתי באמבט כמו במדבר שאין בו מן.
הדלת נפתחה, נורית עמדה שם. "אל תציצי"
צווחתי. היא הביטה, ואמרה: "כבר יש לך ציצי",
והתכסיתי בכלמה, אמרתי: "לא נכון".
היא לא חדלה להסתכל, היא לא חדלה לבחון.
השקר צף על פני המים, שני שקרים קטנים –
חזי גדל פקעות כאב שגחו מבפנים,
וצפרנים של דמון חרטו בערותי
קוי תחריט של שערות, כתב חרטמים פרטי.
מבעד לשקיפות המים מבטה גמע
אותי כשהתכסיתי בשמן ובכלמה.

שָׁמַן עֵטֶף אוֹתִי כְּגֹלֶם, וְגוֹפִי חֲסֵר־
הַמְחֻשָּׁבָה וְהִרְפָּה הַפֶּה לִהְיוֹת בְּשֵׁר.
וְכַעֲבֹר שָׁנָה הִרְגַּשְׁתִּי אֵיךְ רַחֲמֵי נִפְתַּח
כְּמוֹ פֶּרֶחַ אֲרָגְמָן בְּתוֹךְ הַגּוֹף הַמְּפֹתָח,
כְּמוֹ אֲצָבָעוֹת שֶׁנִּפְתַּחְתָּ מִתּוֹךְ אֲגְרוֹף שָׁחַר,
יָרַד לִי דָם וְקִיּוּמוֹ שֶׁל פֶּצַע וְשֶׁל חוֹר
רַחֵף כְּצַפְרִים כֹּהוֹת בֵּינֹת לְעַנְנֵי
מַחִי שֶׁהֵאֲדִימוּ בְּרֹאשֵׁי הַמִּתְעַנֶּה.
יָרַד לִי דָם וְלֹא יָכַלְתִּי לְסַפֵּר לְאִישׁ.
הַדָּם נִסְפַּג בְּתַחְתּוֹנִים, נִשְׁאָר בָּם וְהִבְאִישׁ.
טָמְנֵתִי אֶת הַתַּחְתּוֹנִים הַמְּכַתְּמִים בְּתוֹךְ
הַמְּגֵרָה וְנִיחּוּחַם הַחֹדַר אִים לְחַתֵּךְ
אֶת צְוָאֲרֵי כָּל לַיְלָה, וְעֵטְפֵתִי בְּשִׁמְכָה
הָאֲדָמָה אֶת כָּל גּוֹפִי אֲבָל רַחֲמֵי בְּכָה.
הַדָּם הַמְּשִׁיךְ לָרֹדֶת וְעֵטְפֵתִי בְּשִׁכְבוֹת
רְבוֹת אֶת מָה שֶׁבֵּין הִירְכִים הָעֵבוֹת,
וְהַפִּיגְמָה הַכְּתֻמָּה מִתַּחַת לְבָגְדִים.
הִלְכֵתִי וְהַחֹרְתִי וְסוּדֵי הַמַּאֲדִים
טַפְטֵף בְּקִיץ הַלוֹהֵט לְאֶרֶץ יִרְכִי,
טַפִּינ־טַפִּינ־נִסְחַט סוּדוֹ שֶׁל הַבֶּשֶׂר הַחִי.
אֲנִי זוֹכֶרֶת אֶת צֵלוֹם הַרְנִטָּן הַלְבֵן
שֶׁל אוֹר הַשַּׁחַר שֶׁחֲשַׁף אֶת עֵמֶק כְּאֵבָן
שֶׁל יְלָדוֹת בְּנוֹת שְׂתִים עֲשָׂרָה שֶׁמִּתְבַּשְׂוֹת לְחֶשֶׁף
אֵיךְ מִתְפַּתַּח בֶּן כּוֹכַב הַמַּאֲדִים, אַךְ סוּף
הַנְּעֻרוֹת לְהַתְּפֵס; עֵינֶיהָ הַבוֹלְשׁוֹת
שֶׁל אִמָּא לֹא הִנִּיחוּ לִי, הִצְלִיפוּ בִּי כְּשׁוֹט,
וְלֹא יָדַעְתִּי אִם הַדָּם יוֹרֵד בְּגִלְלֵי מִבְּט
עֵינֶיהָ הַמְּצַלֵּף בִּי אוֹ מִפְּנֵי שְׂאֵנֵי בֵּת.
צְעַדְתִּי בְּבַגְדֵי־שָׁחַר עַל הָאֶסְפֵּלֵט
עַד שֶׁהָיָא צְעָקָה: "תְּגִידִי, מַה קָרָה, קִבַּלְתְּ

מִכָּה בִּירְכִים, מֵה אֶת לֹא רוֹאֵה שֵׁשׁ
לָךְ דָּם בֵּין הַרְגָלִים? אֶת צְרִיכָה לְהַתְבַּיֵּשׁ".
היא דַחְפָּה אוֹתִי עַד שֶׁנִּפְלַתִּי, וּשְׁלוּלִית
קִטְנָה שֶׁל דָּם נוֹתֶרָה עַל הָאֶסְפֶּלֶט כְּדֵי לְהַבְלִיט
בְּפָנַי הָאֲנָשִׁים שֶׁהִתְאַסְפוּ כְּמֵה מִבֵּישׁ
הַפְּצַע שֶׁחֲשַׁפְתִּי כְּשֶׁנִּפְלַתִּי עַל הַכְּבִישׁ.
עַל סֵתוֹ שְׁנָתִי הִשְׁלַשׁ עֲשָׂרָה עֲדִין מְכֶסֶה
הַכֶּתֶם הַדְּלוּחַ שֶׁהוֹתֵרְתִי עַל כֶּסֶא
הַפְּלֶסְטִיק שֶׁעָלִיו כְּמוֹ בְּהֵמָה שֶׁנִּשְׁחַטָּה
רַבְצִתִּי וְנִטְפְּתִי דָם בְּעֶרְבֵי הַכֶּתֶה.
וּבְקוֹמֵי מֵהֶכֶסֶא יִכְלוּ כָּלֶם לְרֹאוֹת
כִּי־צַד שֶׁעֵט הַדָּם דְּרָכֵי לְמֵרוֹת הַהִשְׁבָּעוֹת,
כִּי־צַד דָּהָר מִבְּעַד לְתַחֲבֹשֶׁת וּלְבַד
הַתְּחַתּוֹנִים וּבְעוֹדֵי יוֹשְׁבֵת שֶׁם לְבַד
דָּלָף וְהִסְתַּנֵּן לוֹ דְּרֶךְ כַּחֲלוֹל הַמְּכַנְסִים.
כָּלֶם יִכְלוּ לְרֹאוֹת כִּי־צַד כְּשֶׁלַּתִּי, מְנַסָּה עִם
מִיץ פֶּטֶל שֶׁשֶׁפְּכַתִּי עַל הַכֶּתֶם וְעַם סוּדֶר
סָבִיב הַמֵּתֵנִים לְהוֹכִיחַ שֶׁהִפֵּל בְּסוּדֶר.¹

דיבוק, אני חושבת, אנה מקריאה כמו אחוזת דיבוק, דבקות במילים, הדבקות בחווייה של הילדה ההיא שאינה מרפה. ילדה בת שלוש-עשרה מדברת מגרונה. מבין שלושת ספרי השירה שלה יש ברשותה רק עותק של ספרה האחרון, התאומה הנראית. אולי היא לא צריכה את העותקים של שני ספריה המוקדמים, השירים חיים בה, דבוקים אליה. כשאנה קוראת אני רואה את הילדה. היא עצומת עיניים אבל אני פתאום רואה. רואה את הכתם והבושה, את היופי הרך, הירחי. בשירה של אנה הכיעור והגופניות ארוגים בתבניות של יופי. יופיו של היחיד המוקרב על מזבח הכיעור האנושי. כיעורו של ההמון.

1 אנה הרמן, "גולם", חר־קרן, הקיבוץ המאוחד, 2002.

את השיר "גולם" כתבת כמו את רוב שיריך, בחריזה ובמשקל.

השירים הראשונים שלי לא נכתבו בחרוז ובמשקל. רק בשלב מאוחר יותר התחלתי לכתוב בחרוז ובמשקל, בתבניות מסודרות, בהשפעת דורי מנור, ממש בבקשה מפורשת שלו, שבתחילה התנגדתי לה ואז הבנתי שהייתי זקוקה לה נפשית. היה לי צמא אדיר לזה. זה קרה בערך בגיל עשרים וארבע. כתבתי סונטות שרוכן נמצא בחדר־קרן. נעשיתי זקוקה לזה מאוד. גיליתי שלא רק שזה לא מגביל אותי, אלא קורה דבר הפוך – זה מגלה לי דברים שבכלל לא ידעתי. זה קרה מעצמו. הצורך בזה היה גדול עד כדי כך שלא יכולתי לכתוב אחרת. נעשה לא טבעי מבחינתי לכתוב ללא חרוז ומשקל. זה נהיה קשור בחרדות שלי. כנראה התבנית מייצרת משהו מרגיע ומערסל. זה החזיק אותי כפי שלא הוחזקתי מעולם. כדי לומר את מה שאמרתי ב"גולם" ולספר את הסיפור של גולם הייתי זקוקה לתבנית. לא הייתי יכולה לספר את זה ללא הצורה המחזיקה. לא ידעתי איזו צורה תהיה לגולם, לא תכננתי את המבנה. זה בא אליי יום אחד, כשהייתי בת עשרים ושש בערך, ונכתב.

השיר "גולם" מוטבע בי בצורה עמוקה. בפעם הראשונה שקראתי את השיר מול קהל זה היה כמעט בלתי־אפשרי. זה היה זמן קצר אחרי שכתבתי אותו. זה קרה בערב שהתקיים בקפה תיאטרון הבימה ולא ידעתי איזה שיר אקרא. הייתי צעירה מאוד. דורי [מנור] עוד היה אז בפריז, וכששאלתי אותו בטלפון, כשכבר הייתי שם, איזה שיר כדאי שאקרא הוא אמר, "תקראי את 'גולם'". אמרתי שאני לא מסוגלת אבל הוא האיץ בי לקרוא אותו. זאת הייתה תחושה של "על החיים ועל המוות", מעין התאבדות, לקרוא את השיר הזה. ועשיתי את זה וזה היה מאוד מטלטל מבחינתי.

אני הופכת להיות מוגנת דרך כתיבת השירים. עד היום אני מרגישה תמיד מאוד מאוד חשופה. עד היום אני מרגישה כך, אף על פי שהיום אני יודעת לעמוד בזה טוב יותר מכשהייתי ילדה. אני לא יודעת לכסות את עצמי. השיר הוא לא היומן שלי. אבל כל מה שתואר בגולם אלו דברים שעברתי. התפלאתי כשנודע לי איזו תחושת הזדהות עורר השיר הזה, כמה החוויה בו הייתה אוניברסלית. הרגשתי שאני חושפת משהו שהוא כל כך פרטי שלי. כל כך חששתי לפרסם את השיר הזה. הוא פורסם בעיתון הארץ לפני שפורסם בחדר־קרן, זמן קצר אחרי שכתבתי אותו, בערך בשנת 2000, וחשבתי אז שאני מספרת דבר שקרה רק לי.

יש בשירים שלך תנועה מתמדת בין התכסות לגילוי.

המצב הטבעי שלי, ואני לא אומרת את זה כדבר רע, אף על פי שזה יכול להתפרש כך, הוא להיות במיטה, מכוסה בשמיכה. אני לא נלחמת בזה. החיים לא תמיד מאפשרים לי את זה. לא כמו שאני צריכה. כשהייתי בת שלוש-עשרה עברה עליי שנה מאוד מאוד קשה. זאת הייתה אחת השנים הקשות בחיי. לא האמנתי שאעבור את השנה הזאת ואשאר בחיים. וכן פחדתי למות אבל לא ראיתי איך אשאר בחיים באותם החודשים. השיא שיכולתי לחשוב עליו מבחינת הקיום שלי הוא שאני אגיע לגיל שמונה-עשרה. הייתה לי סחרחורת נוראית ובקושי יכולתי להזיז את הראש במיטה. כדי להשאיר את הראש במקום אחד הייתי סופרת עד שמונה-עשרה. אפשר אולי לומר שנתקעתי שם. יותר משלושים שנה עברו מאז גיל שלוש-עשרה. אבל יכול להיות שלא באמת קמתי מהמיטה הזאת. כשהייתי ילדה ניסיתי מאוד להיטמע, לא להתבלט בשום צורה, לא להיות אחרת מכולם, ולא הצלחתי לעשות את זה. כבר לפני גיל שלוש-עשרה היה ברור שזה כבר לא יקרה. המשבר עצמו לא היה קשור בזה, אבל כשהוכרחתי לחזור לבית הספר, אחרי חודשים רבים, ולמרות שלא נרפאתי, ויתרתי כבר על הניסיון להיות כמו כולם. נוצר מצב שבו בכלל לא הייתי מסוגלת לשבת על הכיסא בשיעור כי כל הזמן הייתה לי סחרחורת נוראה.

איך את רואה את הקשר שבין סודות ושירה או בין אמת ושירה?

בשנות התשעים היה סרט של מייק לי שנקרא "סודות ושקרים" והשם שלו הכה בי. אני גדלתי בחיק סודות ושקרים, במקום שבו הדברים מוסתרים ולא נאמרים. ובמידה מסוימת, הכתיבה עזרה לי להיאבק בהסתרה, בשקרים.

לומר את האמת זה לפעמים דבר מסוכן. אבל נראה שזה הדבר שהשירה חותרת אליו. היא חותרת אל הסכנה הזאת, אל האמת החשופה. כשאת כותבת שיר אמיתי, לפעמים את זורקת את עצמך אל תוך האש. כמו בחיים, בסופו של דבר. בשביל לחיות צריך להתאבד. גם בשביל לכתוב שירת אמת לפעמים.

ממתי את זוכרת את עצמך כותבת?

כתבתי תמיד. אולי מגיל שבע. כתבתי שירים במחברת. כשהייתי נערה כתבתי סיפורים ואפילו מה שאז קראתי לו "רומנים". התייחסתי לזה מאוד ברצינות. אני הייתי בודדה מאוד, ולאחי היו חברים, והייתי קוראת להם לפעמים דברים שכתבתי. זה היה דבר מאוד שלי. לא סודי, אבל שלי. לאורך כל הילדות והנעורים כתבתי גם פרוזה. אחר כך התמסרתי באופן מוחלט לשירה. אולי פעם אחזור לכתוב גם סיפורים או רומן.

בשיר מוכרח להיות כוח מאגי. שירים שקראתי כשהייתי נערה היו לי ממש כמו קמענות. התהלכתי איתם לכל מקום כמו עם קמענות. השיר הראשון שקראתי היה "יונתן" של יונה וולך, כשהייתי בת שלוש-עשרה. לא הייתה לי שום הכנה לדבר הזה. זה היה כנראה כשנה אחרי מותה של יונה וולך ופורסם בעיתון. קראתי וזה הכה בי כמו ברק. היה ברור לי שאני זקוקה לשיר הזה. הרגשתי שהוא נכתב בשבילי. הרגשתי שהוא השיר שלי. הרגשתי שהוא נכתב בצורה כל כך מדויקת. החזקתי אותו כמו קמע. חיפשתי ספרים של יונה וולך ואי אפשר היה למצוא אז בחנויות את הספרים המוקדמים שלה אלא רק את מופע וצורות ואור פרא. רק מאוחר יותר מצאתי בספרייה את דברים, ושירי הספר הזה הכו בי במדויקותם כמו ברק. באותה התקופה הגיע לידי גם הספר השלישי של דליה רביקוביץ. השירים היו לי הדבר היקר ביותר בעולם. דבר פרטי מאוד. קמע שמגן עליי. קמע שהלחשים המדויקים שכתובים בו, יש להם כוח מאגי להגן עליי מפני המציאות.

הכוח שהיה בשם הזה, "יונתן", ששמה של יונה וולך הדהד בו, והעמידה של יונתן מול הילדים – הכול היה מדויק מבחינת סידור המילים. בשיר הזה הנשימה נחטפת. יש בו הרבה חרדה. הוא קשור באופן עמוק בחרדה, כמו כל השירים המוקדמים של יונה וולך. השירים של יונה וולך היו כל כך נחוצים לי ו"יונתן" היה הראשון שבהם. לגבי יונה וולך הייתי מאוד אובססיבית וישנתי עם הספר שלה, שירה, מתחת לכרית שלי במשך שנים. בשלב מסוים הוא הפך לחפץ פיזי, כמו חפץ שתינוק מחזיק וממולל. חלף זמן עד שהשירים חזרו והשפיעו עליי מחדש בקריאתם. הוא היה כבר חלק בלתי-נפרד ממני. לעומת זאת, השירים של דליה רביקוביץ נעשו יותר ויותר נחוצים לי ככל שקראתי בהם יותר. לא הייתי אובססיבית לגביהם באותו האופן אבל הייתי זקוקה להם באותה המידה.

תוכלי לומר מהו מקומה של השירה בעולמך?

שירה היא הדבר שבו אני נאחזת, או סידור מילים מאגני שאני מחזיקה כקמע, כנגד המגע עם העולם. סידור המילים המאגי הזה שכשאני קוראת אותו, אני יודעת שהוא הלחש המדויק שלו אני זקוקה. שירה לא אמורה לעשות שום דבר. אבל אם היא שירה היא עושה. היא עושה דברים עצומים ודברים שהם חלק מהגוף והחיים – שומרת, פוצעת, חובשת, מצמררת, מהדהדת וחוזרת, מצילה חיים. בשבילי, השירים שקראתי וחזרתי וקראתי בנעוריי ובצעירותי ותמיד, ושאהבתי יותר מכול, הפכו לחלק בלתי־נפרד ממחזור הדם שלי, מהולם הלב שלי, מהנשימה שלי. הם הפכו לחלק בלתי־נפרד ממני. בסופו של דבר, השירים האהובים ביותר, שנקראים שוב ושוב, הופכים לחלק בלתי־נפרד מהגוף, וכך הם נמצאים במדור העמוק ביותר של הנפש. כי הגוף הוא החלק הקריטי ביותר של הנפש.

אֲנִי נִכְנַסְתְּ לַגִּנָּה
וְהֵן מִתְלַחֶשֶׁת
כְּמוֹ בַּחֲצַר בֵּית־סֵפֶר
אוּ בַּחֲדָר צְלִיפָה
עִם שׁוֹט.

אֲנִי נִכְנַסְתְּ לַגִּנָּה
וְהֵן מִצְחָקוֹת
וְנוֹעֲצוֹת בִּי מִבְּטִים
וּמְדַלִּיקוֹת מְעֲלֵי סְפוֹט
כְּמוֹ מְנוֹרַת פְּלוֹרוֹסֵנֵט
מְעוֹרַת בְּמִגְרֵשׁ סְפוֹרֵט.

יִלְדָתִי הִקְטַנָּה
מוֹלִיכָה אֶתָּה לַגִּנָּה
אִמָּא־יוֹנָתָן

שְׂרָצָה עַל הַגֶּשֶׁר
וְהָאֲמֵהוּת אַחֲרֶיהָ
עִם מְחַטִּים קְטָנוֹת
שֶׁל עֵץ אֶרֶץ בִּידָן.
דִּיּו הִילְדוֹת לֹא יִבֹּשׁ
אֲבָל הֵן מִמְּשִׁיכוֹת לְבִקֵּשׁ:
רַק קֶצֶת דָּם
לְקִנּוּחַ הַדְּבִשׁ.

יְלִדְתִי הַקְּטָנָה
עֲדִין לֹא לְמַדָּה לְהִתְבַּיֵּשׁ
בְּאֲמֵא־סֶבֶטִיָּאן
עִם יָדַיִם קְשׁוּרוֹת מֵאַחֲרֵי הַגֶּב
וְחֻצִים נְעוּצִים בְּכַטָּן
וּבְחֻזָּה.
אוּ שְׂאֵלָה רַק צְפָרְנִים מְרוּחוֹת בְּלֶק.
שׁוּם דְּבָר אֲצִלִּי לֹא חָלַק.
שׁוּם דְּבָר אֲצִלִּי לֹא מְסַדֵּר.²

מה יש בטווח שבין "יונתן" של יונה וולך שהשפיע עלייך כל כך ובין הביטוי "אימא-יונתן" שיצרת?

אני רציתי בכל מאודי להיות אימא ולא חשבתי בכלל על המגע עם העולם. בכל פעם שבועת האימהות שלי התנגשה במציאות היא התנפצה התנפצות קשה מאוד. עד שהייתה כמעט בת שש בתי לא הלכה לגן. היינו יוצאות הרבה לגן מאיר, גינה נהדרת בלב תל אביב, סמוך לדירה שגרנו בה. לא חלמתי אז שנעבור אי פעם לפרדס חנה. בתל אביב גרנו בדירה קטנה מאוד והיינו הרבה בחוץ. היינו בגן מאיר ימים רבים. הכניסה לגינת המשחקים כאימא הייתה חוויה מאוד פוצעת שחידדה את תחושת הברידות שלי. כמעט שלא הייתי מוגנת שם כאימא יותר

2 מתוך: "גלים", התאומה הנראית, הקיבוץ המאוחד, 2016.

מבהיותי ילדה. לא הצלחתי להתחמק מסיטואציית ה"אני יונתן". אחר כך עברתי ביתר שאת ובצורה קשה עוד יותר את אותו הדבר כשבתאי נכנסה למערכת החינוך. מה שכתבתי בשיר, זאת הייתה המציאות שלי. כמו סבסטיאן שנקשר אל העץ ויורים בו חיצים. לא התכוונתי מראש להתייחס ליונה וולך, זה פשוט נכתב כך. כתבתי את השיר בתוך יומן שהיה לי באותו הזמן. השיר הזה הוא פצע מבחינתי גם כיום. דבר ממנו לא הגליד. קרו הרבה דברים בלתי-צפויים לחלוטין בזמן הזה. חלפו עשר שנים מכתובת השיר, אבל בהרבה מובנים החוויה טרייה והיא לא אחרת, היא לא השתנתה. המגע שלי עם העולם כאימא לא שונה במידה רבה מהמגע שלי עם העולם כילדה.

*

רק אחרי שאנחנו נפרדות ואני יורדת במדרגות הבניין, חולפת על פני שטיחונים לכניסה ושלטים עם שמות המשפחה ונעליים שסוליותיהן מכוסות בוץ והושארו מחוץ לפתח אחת הדירות, אני נזכרת שלא דיברנו על החלמה ועל אהבה שספוגים בספרה התאומה הנראית. הפצע תפס כל כך הרבה מקום בשיחה שלנו עד שנשכחו ממני שירי האהבה היפים שמאוגדים בשער "שיר זה כל כך מעט לעומת חלב אהבה". הם יפים כי הם לא רק שירי אהבה, אלא עוסקים גם בפחד מפניה, מפני בולענותה, פציעתה והיעלמותה.

אָף פֶּעַם לֹא אָמְרוּ לִי בְּאֶפֶן כֶּה מְרָגִיעַ
מְרָגִיעַ בְּאֶמֶת: "הַכֹּל בְּסֵדֶר".
לְבִשְׁתְּ בְּגָדִים פְּחָלִים כְּמוֹ שֶׁל מְרִיָּה
וְלֹא הִרְגָּשְׁתִּי שֶׁסָבִיבְנוּ חֶדֶר.

בְּעֵמֶק חֲבוּקָה גָּבְהוּ הַמַּיִם,
עֲטָפוּ אוֹתִי גְלִי אֶהְבְּתֶךָ,
גְּלִים שֶׁל רֶךְ וְשֶׁל קְטִיפָה וּמָה אִם
הַחֲבָאת בֵּין הַגְּלִים סָבִין חוֹתֶךָ?

הַחֲלוּ נַמְלִים לְזַחַל בְּכֹל
חֶלְקֵת רְדוּם דְּקוּרָה וּמִתְעוֹרְרֵת.
הָיָה אָדָם מִתַּחַת לְכָחֵל.
גָּבְהוּ גְלִים שֶׁל אֲהָבָה עוֹרֵת.

הָאֵם הַחֲבָאֵת סִפִּין חֲדָה מִתַּחַת?
מִתַּחַת לְכָחֵל הָיָה אָדָם.
צָלְלֵתִי וְלִקְחֵת לִי אֶת הַפֶּחַד
וְלֹא אֶכְפֹּת הָיָה לִי לֹא לְנֶשֶׁם.³

אנה כתבה לי במייל:

בהחלט כתבתי שירי אהבה גם בספרים הקודמים שלי, גם אם בעיקר שירי אהבה נכזבת, וכאן כן קרה דבר חדש לגמרי מבחינתי ומטלטל מאוד. אבל אי אפשר לומר שמדובר כאן בדיוק באהבה זוגית, כמו שכתבת, או שהאהבה בשירים האלה מרפאת בהכרח יותר משהיא פוצעת. אני חושבת שאני לא יכולה לומר על השירים האלה יותר ממה שאמרת בשירים עצמם.

*

חשתי דקירת גירוש קטנה בחזה. הפתח הצר שנפער אל עולמה בזמן שהוטי בסלון ביתה בפרדס חנה נסגר. ומה באמת ביקשתי שם? לפרק את הסוד, את המאגיה של כתיבתה? לבקש עוד משהו חוץ מעוצמתם וכנותם המרפאה של שיריה? לשם מה, בעצם?

3 "החיבוק", שם.

נטע גורן, לילה בים, שמן על בד, 30/40 ס"מ

מדוזה

(מתוך ממואר בכתובים, בעריכתה של אנה הרמן)

1.

מתי זה התחיל? הסבון הצהוב. שטיפות הידיים. הטקסים הקטנים שהצילו אותי ממוות. חיפוש המדרוזות מתחת למיטה, מתחת לסדין, בתוך הארון, מתחת לבגדים – מתי זה התחיל? מתי התחלתי להסתכל על דברים כמו פרסאוס, דרך מראה. דרוכה ונכונה למות, דרוכה ונכונה להילחם, דרוכה ונכונה להיעזב ולהיבלע בין חשיכה של זוחלים. מתי זה התחיל מתי זה התחיל מתי זה התחיל

2.

לימדתי אותי שלכל דבר יש סדר – האופן שבו מוציאים את הבגדים ממכונת הכביסה, מהארון, הצורה שבה מקפלים אותם, היכן מניחים כל דבר – הצמיד, הבושם, הכוסות השטופות. לכל דבר יש מקום משלו. ניסית ללמד אותי ללכת על השביל הנראה לעין, על מנת שלא אלך לאיבוד. בזמן שבעצמך ניסית תמיד לצאת מהבית מנקודת הנחה שתחזרי והכול יהיה כמו שהיה. ויצאת וחשבת שתמיד יהיה מי שיקבל את פנייך וניסית להוריש לי את אותה ציפייה. על אף שדבר מזה לא התקיים ולא קרה – האדמה כמעט תמיד רעדה תחת רגלייך והורתה לשבילים המתגלים לצחוק בפנייך ולזרות מלח וחול לתוך עינייך. על אף כל זאת, דאגת לכשף אותי באותות ובמופתים של ארגון על מנת לאחות בתוכך את הקרעים. והורשת לי, בכוונת אהבה טהורה, סמטאות של מרמה ושקר.

ואולי בשל כך, לא תמיד אני יודעת להבדיל בין קול חלחול המים אל האדמה, לבין קול הגוף הצמא לאהבה.

.3

ובכל יום אני משקרת לך קצת כאשר אני תולה את הלבנים הפוך מאיך שלימדת אותי. לא מעזה עדיין לחשוף בפניך את האמת ולא מעזה להישיר מבטי אלייך, אלא רק דרך מראה, על מנת שלא להתאבן.

רינה ז'אן ברוך

כשמת', חשבתי עלייך

(מתוך נובלה בכתובים)

When I was older
I was a sailor
on an open sea
But now I'm under water
And my skin is paler
Than it should ever be.
- Billie Eilish

Saved, rescued, fished-up,
half-drowned, out of the deep, dark river.
- Jean Rhys

אלכס. באר שבע, 2008

היא שוכבת על מרצפות הבטון האפורות. במשך היום הן אוגרות את החום ובלילה הן פולטות אותו לאט, עד שהן קרות לגמרי, כמו עכשיו, לפנות בוקר. השמש עדיין לא עלתה, אבל השמיים כבר פרושים וממתינים לה. מתוך עיסת הלילה הדברים נאספים ומתבהרים, שבים אליהם צורה, צבע ומתאר. כמו האיש הזה שיצא מהשיכון הסמוך לטייל עם שני הכלבים שלו, האחד פקינזו כעור ומחרחר והשני כלב מעורב, קטן, שועלי ומדובלל. הוא יראה אותה שם על הרצפה, מתמצקת מתוך החשיכה. הוא כבר רגיל לסטודנטים שמסתובבים שם כלילות, מחפשים חברים, אהבה, זיונים. הוא שומע אותם לפעמים, צחוק מבליח מתוך הלילה, כשהוא כבר במיטה, מנסה לישון. במיוחד מאז שפתחו

כאן בשכונה את חנות הספרים. אבל כבר מרחוק הוא מבין שזאת לא סטודנטית ששתתה יותר מדי. היא שוכבת סמוך לקיר, סמוך לחלון המסורג שמאחוריו מסודרים ספרים בתצוגה. היא שוכבת על צידה, ברכיה אסופות אל גופה. צד המצח מונח על המרצפות העקומות, הידיים אסופות אל הפנים, כמגוננות עליהן, גם כשאינן כבר ממה. מעליה מפציע שלט גדול. בתוך מסגרת חומה, על רקע קרם־צהבהב, כתוב בגדול: "עשן הזמן". הוא לא יצטרך להתקרב יותר מדי, הוא גם לא רוצה. רק מספיק כדי להיות בטוח במה שהוא רואה. הוא מושך לאחור את הכלבים שרק התחילו לרחרח את אדמת החצר התחוחה סביבם, והם מתנגדים לו. עוד רגע יצלצל למשטרה, עוד רגע סירנה תקרע את האוויר הצלול, הקריר עדיין של הבוקר המתעורר. עוד רגע. בינתיים זאת רק היא. היא, והרחוב, והזמן. כשמת, חשבתי עלייך.

I

מאיה. לונדון, 2010

היא בדקה שוב שיש לה הכול, דרכון וכרטיס הטיסה מודפס ומטענים לכל המכשירים שבאים איתה. היא הכינה עוד כוס קפה במכונת הנספרסו שניצבה על השיש ויצאה החוצה למרפסת הקטנה והגבוהה, כבר במעיל, מוכנה לתזוזה. היא הביטה בשמי הבוקר הקרים, העננים עוד לא הספיקו להתאסף לקראת הגשם הצפוי. האוויר הפריך והקר נשך בפניה. באופק היא ראתה את הקו האווירי של לונדון, כמו גלויה, הגלגל הענק, הבניינים של הסיטי. היא פחות אהבה את השכונה הזאת, היא העדיפה את הבית הנמוך, הישן, שגרה בו קודם, עם הדלת הכבדה שנפתחה בקושי, שפעם נסגרה על אצבעה והשאירה אותה סגולה וחולה במשך שבועות. אבל הנוף שנשקף מגובה הדירה הזו שבה אותה. כשסיימה את הקפה, עשתה סיבוב נוסף בחדר השינה, באמבטיה ובמטבח, לוודא שלא שכחה דבר. מה יש לה כבר לשכוח, ובכל זאת, היא בודקת. היא נזכרה במפתחות של הבית, וניגשה לשידה הקטנה שליד הכניסה, פתחה את המגירה השלישית ושלחה יד לשוטט בתוכה עד שנתקלה בצרור הקטן. מצחיק, חשבה בזמן שדחפה את המפתחות לתיק, היא מאבדת הכול כל הזמן, אבל יודעת בדיוק איפה נמצאים מפתחות שלא השתמשה בהם שמונה

שנים, שפותחים דלת במרחק טיסה של כמה שעות מכאן. היא סגרה את הדלת, גוררת אחריה את המזוודה הקטנה אל המעלית.

מאיה. ישראל, 2010

העור חרק תחת ירכיה. היא לא חשבה שיהיה חם כל כך כבר ביוני, ועוד כל כך מוקדם בבוקר. היא שכחה את התחושה הדביקה, המשקל שכאילו נוסף באחת לגופה, מקשה עליה לנשום. מעיל הגשם שלה, שלא טסה אף פעם בלעדיו, היה דחוק ומגולגל לצידה. היא העבירה עליו יד, שקלה ליישר אותו, לקפל מחדש כך שלא יתקמט. אבל בשביל מה. היא לא תשתמש בו בקרוב. בן אמר לה פעם שהיא אוהבת את לונדון כי היא מעדיפה גשם וספרים על פני אור־שמש ואנשים. זה היה נכון. גם לזיכרונות ממנו ששעטו אליה עכשיו לא הייתה מוכנה. היא זעה במקומה. המזגן במונית שלקחה מנמל התעופה פעל אבל עדיין היה לה חם מדי. "לאסף הרופא, בבקשה," היא אמרה, "ואם אפשר, להגביר את המזגן."

כשהגיעה לבית החולים, היא ביקשה מהנהג לעצור לה ליד הכניסה ולא להגיע עד לבניין שאליו צריכה הייתה להגיע. לבית חולים לא מגיעים כמו לפרמיירה, במונית עד לכניסה. לבית חולים צריך להגיע בגוף שניתן לך, עד שכבר אי אפשר יותר. רק אז את מרשה שיגלגלו אותך פנימה. אבל כל עוד אפשר, הולכים. הייתה אימה אומרת לה בכל פעם כשהן היו מגיעות לשם, ויורדות באותו המקום שבו ירדה עכשיו. את המחלקה מצאה במהירות. היא הכירה בתי חולים היטב, במיוחד את זה. אחרי שאביה מת, היא הייתה זאת שהגיעה עם אימא שלה לכל הטיפולים והפגישות כאן, ישבה שעות במסדרונות, שקועה בספר, שקועה באוזניות, קונה סנדוויצ'ים קרים ממכונות. כשהגיעה למחלקה, ביקשה לראות את הרופא שמטפל באימה. בזמן שחיכתה ליד עמדת האחות ניסתה לא לשמוע יותר מדי, לא להרגיש. זאת תמיד הייתה הסכנה בבתי חולים. היא הרגישה את עצמה מתכווצת מראש. אבל המחלקה הייתה שקטה יחסית. כשהרופא הגיע, הוא לקח אותה מעט הצידה, אמר את מה שהאחות כבר אמרה לה בטלפון. דלקת ריאות וזיהום אגרסיבי, שהם עוד לא בטוחים מה הוא. עם הגיל והטרשת הנפוצה, הם חושבים שלא נותר לה עוד הרבה זמן, קשה לדעת בדיוק. אין הרבה מה לעשות, אבל הם

עושים כמיטב יכולתם. הוא היה נמוך ממנה כמעט בראש, אבל היה לו מבנה מוצק, רבוע מעט, שכמעט לא הסתדר עם המשקפיים עבי המסגרת שנחו על עיניו ועם העדינות המסוימת שהייתה בו. הייתה לו אותה רוח של תכליתיות שהייתה לרופאים, תערובת אנרגטית של חיוביות ועשייה וחשיבות עצמית, שהיה לה קשה להודות, אבל מצאה חן בעיניה. סוף־סוף, מישהו שחושב שהוא יודע מה הוא עושה. אבל לא הייתה בו היוהרה שהייתה לרובם, היא הרגישה. היא שלחה מבט לזרועותיו ולכפות ידיו ומצאה שהיא נמשכת אליו. היא הקשיבה למחשבותיו. הן היו די קרובות למה שאמר. זה לא קרה הרבה עם רופאים, והיא חיבבה אותו בגלל זה. הוא גם חשב שהיא יפה, למרות שעיניה נראו עייפות מבעד למשקפיים שלה. הוא ניחש שהיא צעירה מכפי שהייתה. הוא תהה אם היא נשואה. דברים שאף פעם לא מזיק לשמוע. בגילה, מספר המחשבות הבלתי־הולמות שאנשים חשבו עליה הלך וקטן. היא כמעט התגעגעה לזה.

אחרי שהודתה לו והוא המשיך בדרכו, היא עמדה רגע במסדרון, ובמקום להמשיך אל החדר שאמרו לה שבו אימה נמצאת, היא החליטה ללכת למצוא כוס קפה ומשהו לאכול. את הארוחה שהגישו בטיסה לא יכלה לאכול, כך שלא אכלה מאתמול. דווקא שם, במסדרון, התנפלו עליה פתאום הרעב, הצמא והמרחק שעברה. מתאים לך, לחשוב קודם על עצמך בזמן שאני גוססת פה לבד. תמיד היית אגואיסטית. היא ניסתה לסלק את הקול שלא עזב אותה אף פעם, מנותק כבר מזמן מהגוף שלא ראתה כל כך הרבה שנים, שפעם הייתה כל כך קרובה אליו. איפה נחלקת הקרבה הזאת, אילו ערוצים היא חורטת בבשר, מבפנים אולי. אבל הקול הזה כבר שייך לאישה אחרת, זאת כבר לא אימא שלה שמדברת בראשה, הוא לא קשור לאישה ששוכבת כאן, באחד החדרים הסמוכים. את בתרדמת ולא ראיתי אותך שמונה שנים. עוד עשר דקות לא ישנו, היא השיבה במחשבותיה ופנתה למעלית, גוררת את מזוודתה אחריה.

היא ידעה איפה תמצא את המקום הכי קרוב שאפשר להשיג בו קפה סביר, והיא שנאה את זה. יש דברים שאינם משתנים אף פעם. היא חזרה למחלקה כשבידה כוס קפה דלוח ולא טעים, ונכנסה לחדר שאליו הפנו אותה. בחדר היו שתי מיטות. על זו שליד החלון ישבה אישה מבוגרת מאוד, בגבה אל הפתח, נושמת בכבדות, עם כל נשימה גופה כאילו

מתרומם ומתרחב, ועם כל נשיפה קורס לתוך עצמו. כמו בלון שמנסים לנפח, אבל יש בו חור שדרכו ממחר האוויר לצאת ברגע שנכנס. המחשבות שלה היו מבולבלות, מאיה לא זיהתה אפילו את השפה, כאב עמום, היא לא הרגישה את מקומו. היא גררה את כיסא הפלסטיק שהיה מונח במרכז החדר, בין שתי המיטות, והתיישרה מול המיטה של אימא שלה, באלכסון. רוגע כמעט נעים ירד עליה. היא שכחה את התחושה הזאת. אין שום דבר חשוב יותר לעשות, שום מקום אחר להיות בו. כמה זמן לא עשיתי את זה, לשבת מולך בחדר בבית חולים, מוכנה לשרת. אף פעם לא היית מוכנה לשרת. זה נכון, לא הייתי טובה בזה אף פעם. תמיד כעסת עליי שלא יכולתי לטפל כך כמו שרצית, כמו שהיית צריכה. אבל אף אחד לא שאל אותי אם אני מוכנה, אם אני יכולה. אני פשוט הייתי היחידה שהייתה שם, אז לא הייתה לי ברירה. ולי הייתה? נכון, לשתינו לא היו הרבה ברירות. את תמיד אומרת שתינו, שתינו. אבל לך הייתה ברירה, את הרי קמת ונסעת מפה. ואני, השארת אותי לבד כמו כלב, אני זאת שלא הייתה לה ברירה. מאיה הביטה בה ישירות לראשונה מאז שנכנסה לחדר. היא הצטמקה ונראתה קטנה יותר ממה שזכרה, ויחד עם זאת גם נפוחה באופן לא טבעי. שערה הקליש והלבין לגמרי. מי נתן לזה לקרות. אימא שלה אף פעם לא נתנה לאף שערה לבנה להציץ, שערה היה תמיד אסוף, מסודר, מהודק בסיכות בגוני חום ושחור. שריון צב, אימה סיפרה לה כששאלה. מאיה חשבה שהן עשויות משריונם של צבים אמיתיים.

כשהייתה ילדה, לקחה מדי פעם כמה מהסיכות של אימה, ניסתה לסדר אותן בשערה. אבל הן תמיד נפלו, לא החזיקו בשער ראשה הכהה, החלק, השיער של אבא שלך, או שגרמו לשיער להזדקק בזוויות משונות. לא משנה כמה ניסתה אימה להראות לה איך עושים את זה, וכמה שכנעה אותה בצורך להקפיד. הקצוות הם החלקים הכי חשובים, היא הייתה אומרת. שיער, ציפורניים, נעליים, תזכרי את זה. מאיה נגעה בבלי דעת בשערה שאף פעם לא נשאר במקום, שהיא סיפרה בקושי פעמיים בשנה, שאת השערות הלבנות שהתרכו בו בשנים האחרונות לא טרחה להסתיר או לצבוע, עכשיו הוא היה שומני והרגיש מלוכלך מהטיסה. היא נראית מתה כבר, חשבה. היא לא נראית כמוך, אימא. תסתכלי טוב, זאת אני. תסתכלי. אם היית נשארת פה היית יודעת. היית יודעת מה קרה לי.

ועדיין, חשבה, היא לא נראית כמוך. אבל זה מה שמאיה הרגישה תמיד, מאז שהייתה ילדה. שהאישה החולה, שגופה הולך ורפה, הולך ודועך מול עיניה, היא לא האימא האמיתית שלה. אני היחידה ששמה לב שהוחלפת, אני זאת ששמרה לך אמונים בזמן שהשאר שיקרו, קיבלו את המצב. בזעם הסתערת, בציפורניים, במקלות, על המתחזה שהייתה מולי. את גולגולת השקר רציתי לרצץ. לא האמנתי שהיא בעצם שלך. בערב, כשהאחיות החלו לחלק את מגשי ארוחת הערב, ולאימא שלה החליפו שקית עירוי ותלו עוד שקית נוספת של אנטיביוטיקה, היא אספה את חפציה ולקחה מונית לתל אביב. שם שכרה חדר במלון ברחוב הירקון. לא רחוק מהמלון שאבא שלה ניהל פעם, כשהיה בחיים. אבל המלון שלה היה זול, על גבול המפוקפק. היא לא ידעה כמה זמן תצטרך להישאר כאן. היא יכלה ללכת הביתה, הרי היו לה מפתחות, אם אימא שלה לא החליפה את המנעול בינתיים. הדירה של אימה גם הייתה קרובה יותר לבית החולים. אבל היא לא יכלה. עוד לא. לפחות ראו מהחדר שלה רצועה של ים, בין בנייני שיכון שנראו כל כך מוזנחים כאילו לא גרים בהם בכלל. היא ישבה במרפסת הקטנה שקיבלה עם החדר. בקושי היה שם מקום לשולחן עגול קטן, עליו עמד קטוס יבש כמעט, וכיסא מתכת, אבל זה הספיק.

לקראת השקיעה נעלמו המשפחות וזוגות החלו להלך על החוף. השקיעה לא ממש עשתה לה דבר, היא העדיפה את הרגעים שאחריה, כשהשמיים מתכהים אבל עוד יש אור, הגוונים מאפירים, מעמיקים וצוברים איכות מתכתית, כספיתית. איזה עומק מהבהב בהם, איזו אפלה. עד ללילה, שבו שחור מתמזג עם שחור באופק, קטיפה על קטיפה. אז אפשר לשלוח את המבט עד לאן שהוא מגיע ודבר לא חוזר מלבד המרחקים עצמם. והאימה הדקה הזו שכולה שקט ושאון המים. עכשיו היא חשבה על אלכס, מרגישה פתאום איך ניסתה לא לחשוב עליה כל היום. מעניין איפה היא עכשיו. מה אלכס עשתה בכל הזמן הזה כאן. האם היו יכולות להיפגש עכשיו, אחרי כל כך הרבה זמן, אחרי כל הדברים שהיו, האם אפשר היה לסלוח. כשמאיה עזבה, היא החליטה שלעולם לא תדבר איתה שוב. לא איתה ולא עם בן. היא ידעה שאלכס מנסה ליצור איתה קשר. אלכס התקשרה כמה פעמים לאימא שלה, לבקש כתובת, טלפון. אבל גם לאימא שלה היא לא נתנה אותם. היא לא רצתה את הסליחות

וההתנצלויות של אלכס. היא רק רצתה לא להיות שם יותר. לא רצתה לראות את המחשבות שלה ואת מה שעשתה עם בן. אבל האם עכשיו עבר מספיק זמן. היא אף פעם לא הצליחה להבין איך אלכס עשתה את זה, או למה. אלכס הרי ידעה, היא היחידה שידעה, שמאיה תוכל לשמוע את מחשבותיה. שהיא לא תוכל להסתיר את זה ממנה. כמעט כמו לעשות את זה בכוונה, היא חשבה. אחרי שזה קרה, מאיה החליטה לעזוב. היא לא יכלה לסבול את זה יותר, לדעת כל כך הרבה על אלו שקרובים לה. היא לא יכלה להתאכזב יותר.

היא התחילה לשמוע מחשבות כשהייתה בת תשע, אחרי שהתקרה בבית הספר שלה התמוטטה. יום אחד, באמצע השיעור, היא שמעה משהו נסדק. היא הביטה למעלה, קו נחרט מעל ראשה, הפך לסדק והתחיל להתפשט עד לפינות הכיתה. אף אחד אחר לא שם לב. היא רצתה להגיד משהו, לצעוק – רוצו, אבל היא לא השמיעה קול. היא נאלמה, עיניה פקוחות לרווחה, רואה איך הסדקים מתרחבים עד שהכול התמוטט עליה, עליהם. לאחר זמן מה – היא לא ידעה כמה – ידיים תפסו בה ומשכו אותה החוצה. אחר כך גילתה ששלושה מחבריה לכיתה מתו. אבל היא הייתה בסדר. רק כמה שריטות. נס. בסדר, חוץ מהקולות. פתאום הייתה אפופה בקולות. חזקים וחלשים. שמדברים, לא אליה, לא לאנשים אחרים. אל מי דיברו. היא חשבה שזה מהמכה. שזה יעבור. היא בטח בהלם, אמרו כולם סביבה. הלם. היא שתקה בזמן הבדיקות של צוות ההצלה. ובזמן הבדיקות בבית החולים. שתקה כשאימה שעטה לחדר המיון ופרצה בכי כשראתה אותה חבולה. היא בהלם, הסבירו לאימה. זה טבעי שהיא לא תדבר בתקופה הקרובה. אבל היא שמעה אותם מדברים גם כשפיהם לא נפתח. זה מה שהם חושבים, היא הבינה ברגע אחד. אני שומעת את מה שהם חושבים. משהו בהבנה הזאת הרגיע אותה. עכשיו כשידעה לשייך את הקולות ולהסביר את מקורם, משהו בה התרצה, נרגע, הסכין עם המצב החדש. מאותו הרגע זה לא הטריד אותה יותר. אבל היא לא סיפרה לאף אחד, אפילו לא לאימא שלה. יש לי מספיק דאגות, אימא שלה תמיד הייתה אומרת, אני לא צריכה לדאוג גם לך.

עם הזמן נעשה קשה יותר להתמודד עם מחשבותיהם של האנשים סביבה. היא למדה על ההבדל בין מה שאנשים אומרים לבין מה שהם חושבים.

היא למדה מה אנשים רוצים להגיד ולעולם לא יגידו. מה אנשים יעשו לה אם יוכלו. היא יכלה לשמוע את הביקורת של אימא שלה עליה, על איך שהיא נראית, על המשקל שהעלתה. היא שמעה את כל הפעמים שאימא שלה רצתה, השתוקקה ממש להכות אותה, אבל הצליחה לדכא את הדחף. מאיה לא הצליחה להבין מה בה גרם לאימא שלה לכעוס עליה כל כך. היא התחילה לשמור ממנה מרחק, שלא תכעס, שלא תשמע אותה כועסת כל כך. ככל שהתרחקה ממישהו, היא יכלה לשמוע את מחשבותיו פחות. אבל אימא שלה כעסה אפילו יותר על ניסיונותיה להתרחק. שלא תעזי לסגור מפניי דלתות בבית שלי.

נעשה קריר במרפסת והיא נכנסה חזרה אל החדר וסידרה את חפציה המעטים בארון שקצותיו סדוקים. היא הייתה זקוקה למקלחת. היא עוד הריחה על עצמה את המטוס, את בית החולים. היא תתקלח ותצא הערב. מחר בבוקר תחזור לשם.

אחרי שהתקלחה והתלבשה, היא יצאה אל הרחוב המואר, שכבר הספיק לעשות את המהפך שלו מהיום ללילה, מהאפרוריות המלוכלכת אל צבעוניות הניאון. היא חיפשה באינטרנט מקומות טובים לשבת בהם, ובשתי רשימות הופיע איזה מקום ברחוב הרצל. היא החליטה ללכת לשם ברגל, לעורר את הזיכרון אל הרחובות האלו שפעם הכירה היטב. היא הלכה לאורך רחוב הירקון, עוקפת חבורות קולניות של נערים ונערות. למרות שלא הייתה כאן כל כך הרבה שנים, הכול נראה מוכר, כאילו לא השתנה הרבה.

היא הגיעה למקום, שנראה אופנתי במידה. החלל היה גדול, אבל עדיין לא התמלא. הבר היה ריק והיא התיישבה בקצה שלו. משם נשקף הנוף האהוב עליה, זה עם כל הכוסות והבקבוקים המסודרים. הברמן היה נחמד אליה למרות שחשב שזה פתטי בגילה לשבת לבר על הבר כדי לצוד בחורים. היא קיללה אותו בליבה בזמן שביקשה ממנו וודקה סודה עם לימון וקרח ושלחה לו חיוך מפתה, שייבהל קצת. לאט-לאט המקום התמלא, זוגות, קבוצות קטנות של נשים וגברים צעירים, שותים, מעשנים. נשמע צחוק והיא הרגישה את האנרגיה הפלרטטנית של המקום. המקום המה אפשרויות ותשוקה. התשוקה תמיד הפתיעה אותה, אפשר היה לחשוב שהתשוקה המרכזית במקום כזה תהיה למין, לאהבה. אבל דווקא זאת תמיד הייתה בשולי הדברים, היו שם תשוקות

עזות יותר, שהאלכוהול חשף וזיקק. תשוקה להיראות. תשוקה להיעלם. תשוקה להיות מישהו אחר לכמה שעות, זה שהתלבשת להיות, זה שאתה שותה מספיק כדי לתחזק, זה שאתה מציב מול אנשים, ותשוקה ליופי שבערה שם על אדי האלכוהול והבושם. כל המחשבות היו אינטנסיביות במקומות כאלו. אם בימים רגילים מאיה ניסתה להעמיד כמה שיותר חוצצים בינה לבין העולם, בינה לבין האנשים ומחשבותיהם שחדרו אליה ללא הרף, דווקא כאן לא חשה צורך להגן על עצמה. היא יכלה להטות את התודעה שלה לכאן ולכאן, להתבונן ולהקשיב למה שסבב אותה. זה תמיד היה מעניין יותר מאשר ברכבת התחתית בלונדון למשל, או מאלו שעבדו איתה בחברת ההשקעות. אלו נטו לדכא אותה רוב הזמן. אבל הדבר שנהנתה ממנו הכי הרבה, היה הערפול של ראשה אחרי כמה משקאות. לאט-לאט המחשבות שלא יכלה שלא לשמוע החלו להתערבב יחד, עד שלא ידעה להבחין במקורן. הן הפכו לנחילים שריחפו סביבה בחדר, רעש לבן, מים עמוקים, היא הייתה אבן בנהר והכול זרם סביבה. היא הזמינה משקה נוסף. אני לא מאמינה שאני נמצאת כאן שוב. היא לא יכלה שלא לחשוב על אלכס. ועל בן. על שניהם ביחד.

איילת יהודאי עמית, תחום רותי (2019), נייר אפייה משומש, הדפס
לינוליאום ועץ, חישוק רקמה, קוטר 30 ס"מ

מדבר

בלילה הקודם ניגבת את האבק, לפני ששכבת לישון. השארת את החלונות פתוחים כדי שהבית יתקרר, ובבוקר שכבת אבק חדשה כבר מכסה את השיש. הפה שלך יבש תמיד, לא משנה כמה את שותה. יעבור זמן עד שתתרגלי לאקלים הזה, ביישוב הדרומי הקטן והמרוחק שעברת אליו עם ילדייך. אין לך שם חברים או בני משפחה. זה רק לכמה שנים, את חושבת. הילד הצעיר ילמד שם בתיכון, ותחזרו למרכז. זו הפעם הרביעית שאת עוברת דירה בשבע השנים האחרונות, ואת כבר מתורגלת. אבל מהר מאוד מתברר לך כמה גדול המרחק בין מה שדמיינת לבין מה שיקרה. כמו תינוק שנולד, כמו התאהבות: רגע אחד הם לא שם, וברגע הבא הכול משתנה. כך נעשה המקום החדש חלק ממך, ממלא בכך חלל שלא ידעת שקיים.

כמה ימים אחרי המעבר, עוד לפני שסיימתם לפרוק את כל ארגזי הקרטון, את מתעוררת מוקדם ונוסעת לבקר את ההורים, מאות קילומטרים צפונה משם. את על ספה של התחלה חדשה, והם מתקרבים אל סוף. עשר שנים עברו מאז שנמכר בית ילדותך, ועכשיו הם מתגוררים בבית אבות שמותאם לאנשים שגופם ותודעתם הולכים ונחלשים.

יפה שם. מבנה גדול על צלע הר וחדרים מרווחים, עצי אלון גבוהים, פרחים, כל כך הרבה פרחים בקרית טבעון, אבל בחדרים עומדים ריחות חומרי ניקוי ותרופות וזקנה. שעות ספורות אחרי שהגעת את כבר יוצאת בכיוון ההפוך. הביתה? את משתמשת במילה הזו בזהירות. הבית שכור, זמני.

בעלי הבית דיברו בשבחי הבנייה האקולוגית, ובאמת, עד עשר בבוקר קריר, אבל אחר כך אי אפשר להימלט מן החום. בחלל הסלון הגדול אין תריסים לחלונות שיגנו מפני שמש המדבר. את מאלתרת וילונות במקום לקנות. את מדברת עם האישה שפעם אהבה אותך, והיא אומרת שאולי תבוא לבקר. מלאת ציפייה את נוסעת לבאר שבע וקונה מזגן. היא לא באה.

את אומרת לכולם שמתרגלים, שלא קשה לנהוג מרחקים כאלה. כיועצת

הנקה את לומדת את חבל הארץ החדש. בחודשים הראשונים את נוסעת לעבוד בכל מקום שמזמינים אותך אליו. עומר וירוחם, מצפה רמון ולהב, בסיס נבטים, בסיס רמון, פטיש, רביבים, שיזף, כסיפה, נתיבות, יהל. עוברת בין בתים ביישובים שבחלקם לא היית מעולם, שעל כמה מהם לא שמעת קודם. את מגלה שגם בנגב, כמו בגוש דן, כל התינוקות לבושים באוכרול אפור עם כוכבים.

החורף מגיע. לפעמים את נוהגת אל קרית טבעון בבוקר בגשם שוטף, ואחר הצהריים חוזרת אל שקיעה חמימה, בהירה. שלושים אלף קילומטרים בשנה, נוודות מודרנית בכבישים מהירים. את נוהגת בנוף מתחלף, משדות חקלאיים לבניינים ואז שוב לשדות ואז סוף־סוף לגבעות החשופות, המשורטטות בנוף בקווים עגולים ורכים. לפני השינה אולי עוד תספיקי לצאת להליכה, אחרי כל שעות הנהיגה. בלילות החשוכים במדבר אפשר לראות כוכבים נופלים ואורות של מסוקים צבאיים. לפעמים את לא מצליחה להבדיל.

כשיש הרבה אפשרויות בחירה, אנשים ייטו לבחור את הדומים להם; אולי לכן הגיעו אלייך בזמנו כל כך הרבה נשים מרקע דומה: קראו להן ענבל ורות, אולה ועמית, בנות עשרים ושמונה ושלושים ואחת וארבעים, אקדמאיות, מקצועות צווארון לבן. גם בין הבתים שלהן יכולת לראות דמיון: פינות אוכל מאיקאה, קיצ'נאייד אדום על השיש, שלישיית תמונות אבסטרקט בסלון. אבל בחבל הארץ הזה, המכסה יותר ממחצית שטחה של המדינה, מספר נשות המקצוע בתחום שלך קטן, ואת פוגשת מגוון גדול בהרבה: זו בת תשע־עשרה וזו בת ארבעים ושלוש, לאחת ילד אחד ולאחרת שמונה. הן גרות בעיר, במושב, בקיבוץ או בעיירת פיתוח, בתוך הערים המיניאטוריות של בסיסי חיל האוויר או ביחידת הדיור אצל ההורים, חרדיות, חילוניות, דתיות, מוסלמיות ואלה שבזוגיות מעורבת.

בבית אחד את פוגשת לראשונה כלה מאוקראינה. עד היום זה היה רק כינוי שהכרת מהתקשורת. מבטה ריק לנוכח הגבר שעונה בשמה על כל שאלה. במקום אחר פותח את הדלת גבר כבן שישים. היולדת היא צעירה אסיאתית חייכנית שהגיעה לכאן כדי לטפל באימו, שנפטרה בינתיים. הנכדים שלו מבוגרים מן התינוק החדש שלהם. עם עולה חדשה אחת את מנהלת מפגש ייעוץ שלם בתנועות ידיים. בן הזוג תקוע בדרך: חפץ

חשוד. אין לך זכות להתלונן, את אומרת לעצמך. תראי את אלה ששעות של טיסה מפרידות בינך לבין הבית שלהן, שעזבו לתמיד. אבל לנפש לא די בקיום בצד הנכון של המשוואה.

ככל שעוברים החודשים מצב ההורים מחמיר, בדרכים הפוכות. הוא מדבר פחות ופחות. היא חוזרת על אותן שאלות בכל פעם שאת מגיעה. תזכירי לי איפה את גרה? את מזכירה. מראה תצלומים. אתן עוברות יחד על אלבומי תמונות משפחתיים. זו הבת שלך שגרה בחו"ל, אלה הנכדים. את שואלת אם היא רוצה קפה, והיא אומרת, אין צורך, אבא יביא לי עוד מעט. היא זוכרת את אלפי הפעמים שעשה זאת, היא לא זוכרת שכבר כמה שנים זה לא קרה.

על הקירות תלויים ציורים ועבודות שונות שהמרפאה בעיסוק מכינה יחד עם דיירי הבית. שמות הדיירים מופיעים בפניות הציורים, ממש כמו פעם, בגני הילדים של ילדייך. את חושבת כמה דומים המוסדות האלה, של תחילת החיים ושל סופם. אוצר המילים המצומצם, החיתולים, החניכיים הריקות משיניים, כלוב שרקנים בחצר, שעת ליטוף, האוכל המתחמם בסירים גדולים במטבח. המבט הזה שהם תולים בך, שאומר אל תשאירי אותי כאן.

אני חייבת לצאת כבר, את אומרת. הילדים מחכים בבית, ואני חייבת לעבוד, נכון? את שואלת ומצפה שיסכימו איתך. אבא שותק. אימא אומרת, אני אשלם לך פי שלוש. אבל את מרגישה שלא תוכלי לעמוד בעוד רגע אחד במקום הזה על ריחותיו וקולותיו, האישה שצועקת ומקללת עד שהמטפלות מוליכות אותה בעדינות אל חדרה, המבקרים שמגבירים את קולם לנוכח האוזניים החלשות, חוזרים על משפטים פשוטים, פס הקול של המוזיקה העולצת המושמעת במפגש הקבוצתי. הם בידים טובות, את מנסה לשכנע את עצמך, את חייבת להתפרנס. בדיוק אותם המשפטים שאמרת לעצמך כשהשארית ילד בוכה בגן.

מדרגות ישנות, סדוקות, מובילות אותך ואת תיק העבודה הכבד אל הקומה השלישית בשיכון רכבת באחת מעיירות הפיתוח, ואת לומדת להכיר כמה עמוק נטועות בכך הדעות הקדומות. לילדת קוראים נופר או נטלי או קורל. אתן יושבות בסלון מתחת לתמונות רבנים ואימא שלה מוזגת לך מים בכוס חד-פעמית. כשאת ממלאת את הטופס שלך ושואלת את נופר או נטלי או קורל למקצועה, את מקווה שפנייך לא מסגירים את

ההפתעה כשהיא מספרת שהיא מהנדסת מכונות. עכשיו באה להיות אצל אימא אחרי הלידה. בפעם השלישית או הרביעית שמשוהו כזה יקרה כבר לא תופתעי. את קונה פלאפל במרכז המסחרי – יש מרכז מסחרי אחד בעיר, ספרייה אחת, רמזור אחד. שואלים אותך, לשים חריף, כן? את תוהה אם כבר השתנית עד כדי כך שאת נראית כאילו את רוצה חריף בפלאפל. לא נעים לך לסרב.

אנשים קוראים לאזור הזה סוף העולם. גם את חשבת פעם שאין תחליף לערים גדולות, למרות הפקקים, זיהום האוויר, בעיות החניה, והרעש, הרעש שאין לו סוף. את קונה נעלי הליכה גבוהות ויוצאת אל השבילים, אל הפריחה העונתית, אל הכבישים המוצפים במי השיטפונות. מקומות בעלי שמות מוזרים, שגם אותם לא הכרת קודם: החבית השורקת, עין עקב עליון, עין עקב תחתון, מעלה דבשון.

היישוב שאתם גרים בו שונה עד מבוכה מכל האחרים. רבים מתושביו גרים כאן כבר עשרות שנים, מאז התקופה שהמגורים במקום היו מוגבלים לאנשי חינוך ואקדמיה בלבד. תחושת מחויבות קהילתית, או אולי סתם בדידות, דוחפת אותך להתנדב בוועד ההורים של בית הספר, ביוזמות מקומיות. כשמתקלקלת מכונת הכביסה את נוסעת לבאר שבע לקנות חדשה, אבל ההובלות ליישוב שלך יוצאות בימי שני, והיום יום שלישי. השכנה מדריכה אותך בטלפון להיכנס לביתה ולהשתמש במכונה שלה. גרים כאן אנשים שנעלו את הדלתות בפעם האחרונה לפני שלוש-עשרה שנה, כשהסתובב כאן נמר. על קיר התיכון יש ציור שלו עם הקדשה לזכר ג'יג'י, החתולה שטרף.

את ממשיכה לנסוע לבקר את ההורים לפחות פעם בשבוע, לפעמים פעמיים. כי ככה הם לימדו אותך, לא עושים רק מה שקל ונעים ונוח. אחותך מגיעה מחו"ל לכמה חודשים בכל פעם. אי אפשר להפיל הכול על אחיך וגייסתך, ותחושת החובה חזקה מן הרצון לראות אותם כל עוד אפשר. לילה אחד, בדרך חזרה, את מתעוררת על כביש ארבעים מטרוטר המכונית על כפתורי ההרעדה שבשוליים, ומושכת בחדות את ההגה שמאלה, בחזרה אל הנתיב. הפעם היה לך מזל. את מפסיקה לנסוע ולחזור באותו יום. עוד לא התרגלת לתחושה שאין בית של ההורים, שתמיד תוכלי להעביר בו את הלילה בעת הצורך. את מוצאת פתרונות אחרים, ושונאת את כל המיטות הזרות שאת ישנה בהן.

ליישוב הקטן יש גם קבוצת טרמפים בווטסאפ, ובכבישי הנגב את אוספת לא פעם טרמפיסטים אקראיים. פרופסור לאקולוגיה מדברית מנהל איתך שיחה ארוכה על הנקה בקרב גורי אדם וגורי עטלפים. ביום אחר בדואי בן גילך, שיש לו שתי נשים ושמונה-עשר ילדים, מספר לך על המאמצים שלו לדאוג להשכלה של כולם. אורחים ללילה, מטיילים שמחפשים מקום לינה ומקלחת, כותבים לכם כמה מילים למזכרת במחברת בכריכה קשה, משאירים כתובת וטלפון. הם מזמינים אתכם להתארח אצלם אם תגיעו לגרמניה, לאיטליה, למעיין ברוך. את לא רוצה לנסוע לשום מקום, רק לצאת אל המצוק בקיץ לפנות ערב, לשבת שם בשקט, בלי שידברו איתך או יצטרכו ממך.

העברתם את אימא להוספיס בתל השומר והנסיעות נעשות קצרות וקלות יותר. יש שם כורסה נוחה שאפשר לישון עליה בלילות, אלא אם אמא שלך נאנחת בכל כמה שניות ומפריעה לך להירדם. את עייפה כל כך, וכועסת עליה, וכועסת על עצמך. תמיד היית הילדה הקטנה שלהם, זאת שדאגו לה, שפינקו אותה, ועד לרגע האחרון לא תוכלי להיפטר לחלוטין מתחושת האי־צדק שבהיפוך התפקידים.

באחד הימים את חוצה את בית החולים הגדול אל מחלקת היולדות, למפגש ייעוץ עם אישה שכבר ליווית פעם, לפני כמה שנים. את לא מספרת לה איך הסתדר לך להגיע בהתראה קצרה כל כך. כמה מאות מטרים מפרידים בין שתי המחלקות, ואת שואלת את עצמך, ולא בפעם הראשונה, לו יכולת לחזור בזמן, האם עדיין היית בוחרת להביא לעולם חיים.

אתם לוקחים את אבא להוספיס, לביקור אחרון. קנאה מתעוררת בתוכך כלפי האישה הזקנה, הכאוכה, שבמשך כמעט שבעים שנה חייתה בדיעה הברורה שיש מי שדואג לה, יום אחר יום, שנה אחר שנה. הוא עומד לידה, נשען ביד אחת על ההליכון ומחזיק את היד שלה ביד השנייה. שניהם בוכים. היא אומרת לו מילים של פרידה. הוא עונה בשם החיבה שלה.

את מתחלקת במשמרות עם אחיך. את מגיעה פעם בשלושה ימים. בימים האחרונים אתם כמעט כל הזמן שם, והרופאה אומרת שלא נשאר עוד הרבה. עוד יום, ועוד חצי יום, ואת כבר חייבת לחזור דרומה. אין לך מספיק בגדים להחלפה, ותצטרכי גם להביא את הילדים. באמצע

הדרך אחיך מתקשר ואומר שנשארו לה רק עוד כמה שעות. את אומרת שאת לא יכולה לחזור. עוצרת בקניון בבאר שבע לקנות כמה דברים שתצטרכי לשבעה. כשאת רוצה לצאת את לא מוצאת את כרטיס החניה. לוחצת על כפתור האינטרקום ומנסה להסביר. מבקשים ממך להגיע לחדר של מחלקת הביטחון. את מתחילה לבכות עוד במשפט הראשון, והאיש במדים אומר לך שזה בסדר, ופותח את המחסום.

שיחת הטלפון מגיעה לפנות בוקר. בזמן הנסיעה את עוברת בראשך על ההספד שהתחלת לנסח כבר מזמן, מבקשת מבתך שתקליד בטלפון ראשי פרקים. צריך לספר לאבא. אחיך היה מעדיף לוותר על המשימה הזו, אבל אחותך ואת מסרבות לקחת אותה ממנו. הוא שואל, כמו ששאל בכל השבועות האחרונים כשהגעת, איפה אימא'לה? אחיך עונה, מילים מנוסחות בקפידה, לאט, בעדינות. אבא שלך פורץ בככי. הוא אומר משהו בשפת אימו, חוזר עליו שוב ושוב. את מסתכלת אל אחיך. הוא מתרגם: היא לא יכולה למות, היא לא יכולה למות. הוא מסרב ללכת ללוויה, ואחרי כמה שעות אתם משאירים אותו שם לבד, עם המטפלות וכדור הרגעה.

בימי השבעה את תוהה אם גם אחיך ואחותך משווים בין מספר המנחמים של כל אחד מכם. אלייך כמעט לא מגיעים. המרחק בעייתי, מתנצלים חברים שלך, אבל בפייסבוק מסמנים לך המון אימוג'ים דומעים, שולחים ואטספים. גם האישה ההיא שולחת. את עונה בנימוס. זו הפעם האחרונה שתהיו בקשר. את המחצית השנייה של השבעה את עושה בביתך. כשמגיעים מבקרים את הולכת איתם אל המצוק. אבלים לא אמורים לצאת מן הבית, את שומעת בראשך את אימא שלך.

אחיך לוקח את אבא שלך לגור אצלו, עם מטפלת זרה, ואת מרגישה פחות מחויבת לנסוע מדי שבוע. המטפלת מספרת לך שהוא קם בלילות ומסתובב בבית החשון, קורא בשמה של אימך. אחרי כמה שבועות הוא מפסיק לשאול עליה. עם הזמן הוא מפסיק לדבר, עובר מהליכון לכיסא גלגלים. הוא כבר לא אוכל לבד. הרבה פעמים עולות דמעות בעיניו, אבל הוא לא משמיע קול. אחותך אומרת שידעה שהוא לא יוכל להיות בלעדיה. את מספרת לה שפעם באת אל הבית הישן ואימא אמרה שהם דיברו ביניהם והסכימו שהיא לא תוכל להסתדר בלעדיו. "אז אני אלך קודם," אמרה.

נסיעות העבודה ברחבי המדבר נמשכות. צריך להיזהר מבעלי החיים שחוצים את הכביש בריצה: שועלים, נמיות, דורבן ענק, צבוע. בין צאלים לצומת משאבים, בקטע כביש ריק ממכוניות, את מכבה את פנסי המכונית. את נוהגת לאור הירח המלא, צהוב וגדול, שעולה מולך, פותחת את החלונות, מניחה לריח האדמה להיכנס.

מהורייך למדת להתמקד בתוכניות, לא בחלומות. לפרוט מחשבות למעשים. את עוברת ביסודיות על טופס הנחיות רפואיות מקדימות לחולה הנוטה למות. אולי אם תשאירי הוראות מדויקות תבטיחי לעצמך שליטה. את לא תיאחזי בחיים עד לרגע האחרון, את לא תניחי לילדים שלך להזכיר לך מי הם. אבל איך אפשר לבחור מבין כל האפשרויות שמוצעות בטופס? האכלה בזונדה לא, חיבור למכונת הנשמה כן? האם את מסכימה שיכתרו לך גפה במקרה של נמק, או רק אצבע? את מתייאשת ומסתפקת בצוואה סטנדרטית. מוטב להתרכז באיך לחיות, לא באיך למות.

הבריאות המידרדרת מובילה את אבא שלך לאשפוז בבית החולים בנצרת. אצבעות כף יד אחת לא יספיקו לספור את כל בתי החולים שהסעת אותם אליהם בשנים האחרונות. שוב את נוהגת מאות קילומטרים פעמיים בשבוע, מתלבטת אם להישאר עוד יום, אם לחזור הביתה. אחותך דוחה את הטיסה חזרה בעוד כמה שבועות, ואחר כך דוחה שוב. היא מתייעצת איתך אם כדאי שתישאר או תיסע הביתה, עוקפת ניסוחים ישירים. איך אפשר לדעת מתי זה יקרה, את אומרת לה. גם את לא יכולה לומר את המילים המפורשות. בסופו של דבר היא טסה, וכמה ימים אחר כך המצב שוב מידרדר.

אתם מתווכחים, כן אשפוז, לא אשפוז, אין טעם, יש טעם, אי אפשר לתת לו לסבול, שם הוא סובל יותר. הוא שוב בבית החולים. את נוסעת לשם. חוזרת הביתה. שוב החישובים האלה, מתי תהיה לוויה, איפה השבעה, איך הילדים יגיעו. שוב את בדרום כשמצלצל הטלפון. אתם כבר מתורגלים. את לא שואלת מי היה איתו ברגעים האחרונים. את פוחדת שיענו לך שלא היה שם אף אחד.

ההורים שלך אהבו שיהיה תוכן משמעותי בטקסים, באירועים. לאבא שלך תמיד היו נאומים חגיגיים, ואימא שלך ידעה להספיד יפה. מעולם לא קראו מן הכתב. נהגת לומר שאלמלא דרך העולם, היית רוצה שאימא

שלך תספיד אותך. גם הפעם התחלת לנסח את ההספד כבר מזמן. חבל שיש כל כך מעט אנשים, כי הלוויה שלו, כמו שלה, מוצלחת מאוד. יחסית ללוויות.

אנשים מגיעים לניחום אבלים, ממלמלים את מילות הנחמה השגורות. כבר מזמן היו צריכים לומר אותן, את חושבת. האנשים שגידלו אותך כבר הרבה זמן לא כאן. השפה חסרה. צריך מילה אחרת לאנשים שכל עצמיותם נלקחה מהם. צריך מילה למצב הביניים הזה, ליתמות שמתרחשת הרבה לפני שנקבע המוות.

גם הפעם את נוהגת הביתה במחצית השבעה, וחושבת על כל הדברים שכבר לא תוכלי להראות להם, לשאול, לספר. את חושבת שיעבור הרבה זמן עד שתעשי שוב את הדרך צפונה. את מרגישה הקלה, ומרגישה אשמה על ההקלה.

זיכרון מוקדם: היית בת שלוש, ואימא שלך ישבה ליד שולחן האוכל, הגבוה ממך, בבית שזה עתה עברתם אליו. מכאן אני לא זזה, אמרה. את עוברת בראשך מחדר לחדר בבית הישן ההוא. את רוצה לזכור רק מה שמעורר בך געגוע, רק מה שהם היו רוצים שתזכרי. הדלקת נרות וקידוש בערב שבת, השמלות שסירבה לזרוק תלויות בארון, אוסף הכובעים שלו, רשימת קניות בכתיבה תמה, ריח גויאבות בחלון, כתמים חומים בעור המתקמט של היד המקלפת תפוח, נדנדה חורקת על הדשא, ורוד מתערבב עם צהוב וכתום בעלי הכותרת של הוורדים. בית הוא מקום לשמור בו זיכרונות, ואיך תשמרי אותם עכשיו.

את יושבת על שפת המצוק. תינוקות נולדים וזקנים מתים וסיפורים נכתבים, והנוף החשוף, השקט, הדומם, לא משתנה. את מתחילה לבנות לך בית חדש במקום הזה. את אומרת לעצמך, מכאן אני לא זזה.

לצפות בעורבים

לאחר מות אבי החלו ציפורים מבקרות בתי חברים ומשפחה, במקום עבודתם, בחדרי השינה שלהם, והדבר לא נודע לאיש מלבדם. צלחת עוגיות סתורה, מנוקרת, נוצה קטנה צהובה על הרצפה – זה מה שמצא דויד, שותפו של אבי למשרד האדריכלים, כשחזר למשרד אחרי גילוי המצבה. הוא בחן את המטבח ואחר כך את שולחנות העבודה, חיפש שרידי פריעה ואייסדר נוספים, אבל לא זיהה. כל התוכניות עמדו במקומן, גם השולחן של מיכה עמד על מקומו, הטיוטות ששרטט, קפואות, חסרות פשר. מוות פתאומי עוצר את זמן החפצים, דורש הצדקה והסבר; אמור לי סרגל, למה שימשת, אתה נייר, למה נשמרת.

והנוצה עוררה זיכרונות מבית הוריו שלו, איך לפעמים הייתה נכנסת לסלון יונה או צוצלת, ואיך תמיד התעוררה בבית מהומה, כמה רמות היו קריאות הסילוק שנקראו, אבחת המטאטאים שנשלפו מנדניהם והונפו באוויר, צירים שחרקו, חלונות שכוחים שנפתחו לרווחה. כמה תיעב אותן, את סוכנות הבלגן, ברור לו שהייתה להן כוונת מכוון, לאמלל את חייו ואת חיי הוריו, לסכן אגרטלים, לחרבן על שטיחים, ולהפוך אותו לאשם הגדול, מדוע לא סגרת את החלון, דויד, כשביקשנו.

ועכשיו כשקם להכין לעצמו קפה ולקחת עוגייה מאלה הטירות שסידר עוד בבוקר על הצלחת, מייד אחרי ששטף וחיטא את השיש וטאטא את הנוצה, אפילו לא שמר את הנוצה לנכד שלו. הוא ראה ציפור חדשה על החלון הקטן של מטבח המשרד, חזה צהוב, לא דרוור, הרהר, כיפה שחורה, לחי לבנה. והוא הבין, זו הייתה הנוצה שלה, וקיווה שאין לה תוכניות לקנן פה ליד החלון, כי אין לו כוח שייכנסו פה ציפורים למשרד, וחשב, אני לבד, מיכה אינו, מה מיכה היה אומר? לא זכור לו שמיכה חיבב בעלי כנף, או בעלי חיים בכלל. הוא היה איש של סרגלים וניירות ותכנונים והפיכתו של חזון לקירות אבן, לטיח ולפרופילי אלומיניום.

וגם אחר הצהריים כשקם להכין לעצמו תה ולקחת עוד עוגייה מהצלחת, מילא את הקומקום, ועד שהמים רתחו שטף את הכלים, הציצה הציפור עם החזה הצהוב והלחי הלבנה והכיפה השחורה מהחלון הקטן, תלריה

הפוכה על המשקוף, מנידה את ראשה, והייתה לו קצת בחילה. התעשת ומילא את הריאות באוויר ואמר אני אסתר גם בלי מיכה וממילא אין עוד הרבה שנים עד הפנסיה, אך הציפור חזרה גם למחרת וגם בימים אחר כך, מציצה מהחלון, ולפעמים היה נדמה לו שהיא מותחת צוואר, מנסה לקרוא את התוכניות שעל השולחן, עושה פרצוף לא מרוצה, אף פעם לא נכנסת אל תוך המשרד. לא היו מהומות, ודויד התרגל לנוכחות הציפורית, אך אם תשאלו אותו מתי הפסיק הירגזי להגיע הוא לא ידע להגיד.

*

אחרי מות אבי שקעה דודתי אסתר, אחותו הבכורה, בכורסתה, אבל ביום שבו פגשה את הפּרוש לא הצטערה שיצאה מהבית. היא הבחינה מייד בפּרוש המצוי על עץ השיטה שעל פניו חלפה בדרך למרכז המסחרי. היא הכירה את שמות כל ציפורי השיר שחיו סביבה וגם את ציפורי הטרף והים. אביה היה ביולוג, ואף שמת בגיל צעיר, הספיק ללמד אותה את דרכי העופות ועונותיהם, סיפר לה על מסלולי נדידתם, ובימים קודרים של חורף אהבה לשבת על אדן החלון ולצפות בעורכים המשתעשעים עם הרוח, נבלמים בדרכם אל גג בית שנמצא במורד הגבעה, מתפעלת: איך הם מתגברים על התנגדותה של הרוח, מתיישרים על קצה גג הרעפים ואחר כך מתרוממים שוב וחוזר חלילה.

היה לה זיכרון מצוין, לרודה אסתר, בעיקר זכרה מה שעניין אותה, זכרה יופי, בעיקר מוזיקה. אבל עכשיו ביקשה לשכוח. להיות משוקעת. מעולם לא העלתה על דעתה שדבר כזה יכול לקרות, שתאריך חיים אחרי אחיה. מבחינתה נחתם ביניהם כבר מזמן, עוד כשהתייתמו לגמרי, הסכם שקוף אבל ברור וחד-משמעי, שהיא תמות לפניו. בשנים האחרונות הייתה עסוקה בכתיבת זיכרונות המשפחה, מתקשרת מדי פעם לאחיה ושואלת אותו שאלות. עכשיו הוא איננו. בכל זאת החליטה להפסיק לחשוב על מיכה, לקום מהכורסה שאליה הותכה. צאי למכולת, קני מצרכים הביתה. דודה אסתר הייתה מוכנה להישבע שהפרוש הבחין בה עוד לפני שהבחינה היא בו. עמד על עץ השיטה, לא צבעוני במיוחד (מי שאינו חד עין או שאינו מכיר ציפורים יחשוב שמדובר בדרור). בחנות שכחה מהציפור, אבל בדרך חזרה, עם חלב וביצים וקמח והחלטה שהיום

תאפה עוגת קינמון, ראתה אותו שוב: פרוש מצוי, קבעה. בוודאות. וביום המחרת כשיצאה לדואר לשלם את חשבון החשמל, זיהתה את הפרוש כשהוא עומד על תמרור "עצור" והוא התעופף במעגלים סביב ראשה כשהמתינה בתחנת האוטובוס, בדרכה לבקר את אימי שלא הייתה רגילה לחיות לבד; רצתה לעודד, להתנחם בעצמה, וכשחזרה לביתה זמן קצר לפני החשיכה, הפרוש ליקט זירעונים על האדמה ליד התחנה. עד פברואר נשאר בקרבתה הפרוש, קורא לה החוצה, אומר לה לקום מהכורסה, לתור, לבקר, לאפות. בהתחלה עוד הייתה מתרצת לעצמה תירוצים (אצא לי לבקר את חברתי, אלך לקנות פירות, חומרי הניקוי נגמרו), ואחר כך כבר צחקה על עצמה ואמרה, לפגוש את הפרוש אני יוצאת. בפברואר הפרוש נעלם, היא צפתה שכך יקרה, כי ידעה שהמין הזה רק חורף ועובר בארץ. כשנעלם שקעה בכורסה והפסיקה לכתוב, ובתחילת מאי נטמנה באדמה.

*

לאחר מות אבי החל יונק הדבש למצוץ צוף מהפרחים במרפסת של חברתי דורית. דורית גננית מחוננת ועל אף שהיא גרה בדירת שיכון בשכונת רסקו בירושלים, פרחי המרפסת לאורך כל השנה. דורית תכננה את עציציה בקפידה ודאגה שבכל רגע ובכל יום ובכל עונה יהיו מכותמים בצבע. סוקולנטים בקיץ ואפונה ריחנית בסוף החורף ואירוסים מתוך פקעות שהייתה מוציאה מן העציץ באביב, ויום אחד יונק הדבש הגיע, רפרף במקום מול פרח "ציפור גן עדן", הציץ בנונשלנטיות אל תוך הסלון דרך החלון הפתוח, הניד ראש והמשיך לדרכו. דורית עסקה בדיוק אז בשטיפת כלים או בקריאת ספר או שאולי הייתה עסוקה בכיפוף הבטן משכיבה לישיבה כפוף וחזור, כפוף וחזור, מחזקת את השרירים, מייעלת את פעולת הגידים, את התפרים הקושרים אותה לאדמה, אולי בגלל שהורים התחילו למות וקצוות העולם שבו חיה החלו להיפרם. יונק הדבש רקד מול החלון ריקוד מעגלי ואנכי, סובב את גופו אל עבר פרח, ינק קצת צוף ועף לו, ולמחרת היום באותה השעה או אולי מאוחר יותר חזר על הריקוד, השתהה, ואחר כך החל פוקד אותה בבוקר ואחר הצהריים, כששטפה כלים, כופפה בטנים או קראה ספרים או שמעה חדשות או רקדה עם עצמה. והיונק, תנועת ריקוד אנכית, מציצה קטנה

מן הפרח, הצצה פנימה אל הסלון והתעופפות, או שלושה מעגלים כששמעה מוזיקה של שנות החמישים והניפה את ידיה כמנצחת. דורית שמחה באורח, אבל יום אחד יונק הדבש נעלם.

*

לאחר מות אבי החל נקר לנקוש בעץ הסמוך לבית אחי, ליד חלון חדר השינה של בנו הצעיר. בנו, ילד פרא, תלמיד תיכון, מעשן עם חברים בחצרות נטושות בלילות, שורך רגליו בימים, מאחר לישון, מאחר לקום. והנקר, מצויץ וערני, שש וחצי בבוקר, טיק טיק טוק, טיק טיק טוק, מאחר ליקום. את האורן ופניו אל קליפת העץ, טיק טיק טוק – מציץ ימינה לעבר חלון חדר השינה של הפרא. טיק טיק טוק – ומסב פניו אל חדרו של הפרא וחוזר חלילה. והפרא, אחרי כמה דקות של ניקורים, קרבות בחלומו, טיק טיק טוק, מתעורר, מתמתח, מקלל, מנבל, משיב את ראשו אל כרית, ושוב, טיק טיק טוק, הוא מנסה לישון, טיק טיק טוק, והנקר, חופר בעץ, חופר. הפרא קם, משרך רגליו אל המטבח, מוזג לעצמו קפה ודוחק לו פרוסה ונזכר במבחן המתכונת באזרחות ורץ לתפוס את ההסעה, מהמהם משהו לעבר אימו המופתעת, והנקר מהמהם לעצמו טיק טיק טוק וחוזר אחרי יומיים להעיר את הפרא למתכונת בהיסטוריה, והפרא מתעורר ומסתכל מהחלון ויוצא לחצר ומטפס על האורן, כי למרות הכול יש בו סקרנות וטבע הוא אוהב, אפילו למד שנה לביולוגיה חמש יחידות לפני שגידל ציפורניים, ובעץ מול חלונו הוא מצא חור קטן, עגול ומתהווה, והוא סימן בעיפרון את גודל החור שבעץ והחליק למטה ובערב לפני המתכונת באנגלית הוא ענה "לא" לחברים ששלחו לו הודעה "אתה בא?" ובבוקר התעורר כמה דקות לפני שש וחצי ועמד בסמוך לחלון וארב וראה את הנקר המנקר טיק טיק טוק, וכשזה הסב פניו אל עבר החלון ולשנייה החליפו מבט היה הפרא מוכן להישבע שהנקר חיך.

*

לאחר מות אבי נמלא ליבי מחשבות מזן חדש, ואלה דחקו זיכרונות וכאבים ממין ישן. דוחל אחד, כתום חזה, לבן צוואר, החל מלווה איש בריצת הבוקר שלו. האיש לא ידע שמדובר בדוחל. הוא רץ למרחקים ארוכים, יוצא בבקרים לשדות וחוזר אחרי שעתיים. גופו עייף ושריריו

חזקים וראשו מלא בקצב שהכתיבו הרגליים, והדופק, דופק עולה, דופק מאמץ, דופק יורד, דופק שקט, כל יום יוצא מפתח ביתו, לפעמים כשהשמש עוד שקועה אבל על פי רוב בדיוק כשזורחת. הוא רץ כך שנים ובמסירותו למד את תנועת השמש במזרח. איך בקיץ היא מתגלה מעל עץ אלון גדול שהוא סמן צפוני במחזור החללי וכמה מהר השמש מתלהטת והכול מתחיל לרתוח מסביב. ביום הקצר ביותר בשנה היא זורחת מאחורי גבעה נישאה, וכדי לראות איך הופכת מרמז לאור (רק כשהשמיים אינם מכוסים בעננים) הוא צריך לצאת מן הבית בחושך ובקור. והדוחל החל להופיע בימים שבהם השמש כבר החלה לעשות דרכה חזרה מהגבעה אל העץ, והדוחל מכיר את דרכו של הרץ, מקדים אותו, תמיד עומד על שיח לפניו, מרעיד זנב, פעם משקיף מסבך קוצים ופעם מנתר על האדמה הירקרקת, וכשהרץ מתקרב אליו הוא ממשיך הלאה, תמיד מקדים אותו, אל השיח הבא, או אל הקוץ, או אל האדמה הירוקה, והדוחל עם הרץ, בוקר ועוד אחד, והרץ לא יודע מיהו הדוחל, ציפור לפעמים הוא רואה.

*

בשנים הראשונות של חטיבת הביניים השתתפתי בחוג צפרות ולכן נשאתי עליי משקפת בשעות היום ובתיק צד קטן נשאתי פנקס ועט ומגדיר ציפורים. לא הצלחתי להבין את פליאתם של המבוגרים, או של בני גילי האחרים ("זה באמת מעניין אותך?"). מבחינתי, צפייה בציפורים הייתה המובן מאליו. מה שאחרים לא ידעו זה שלא תמיד השתמשתי במשקפת למטרה שלשמה נועדה. לעיתים הייתי מסובכת אותה אל הבית פנימה, סורקת את הספרים על המדפים העליונים בספרייה, הספרים הקטנים והישנים יותר באוסף של הוריי, ספרים שלא יכולתי להגיע אליהם גם אם עמדתי על כיסא. ולפעמים הייתי מסובכת את המשקפת החוצה ופנימה, בוחנת בקפידה את הדירות בבניין שנמצא מולנו.

בפעם הראשונה שבה הבחינה אימי בדרור על אדן החלון אבא היה מת כבר שנה. כמעט. אימי חייכה לעצמה. מושיטה יד כמו ללטף את ראשו הנע, מהנהנת לשלום לדרור. זה קרה בבוקר, היא קמה מהמיטה

והסיטה את הווילון והסתכלה על עורב שישב על אנטנה על גג הבניין ממול. העורב פניו למערב, גבו אליה, לא זו, ואילו הדרור שעמד על אדן החלון התבונן בה, אחר כך חג כמה פעמים באוויר ועף לדרכו. גם בבוקר המחרת קיפץ הדרור על החלון, ואימי חייכה לעצמה ונזכרה בפעם ההיא שישבה עם אבא שלי זמן קצר לפני שמת בבית הקפה בגן הבוטני של ירושלים ודרורים הסתובבו להם על השולחן בין הצלחות, מנקרים פירורים, מביטים בתעוזה על הסועדים, ומיכה היה מוטרד מכך, איך אפשר לדבר איתך כשכל הזמן דרורים קופצים על השולחן, אי אפשר להתרכז ככה. בבוקר השלישי, כשהסיטה את הווילון, והדרור עמד על אדן החלון והיטה את ראשו כלפיה כבר לא חייכה, וביום הרביעי התקדרו פניה, ובחמישי אמרה, "מיכה, אתה יכול ללכת". והוא הלך.

מאיר אפלפלד, בית בין עצים (2019), שמן על בד, 51/37 ס"מ

כותבים בעקבות אבות ישורון

אבות ישורון

*

לְשִׁמְעַ בַּטָּפָה אֶת הַגֵּל בְּנִסְקוֹ,
 וְשִׁבְלִים אַחַר קִצִּיר
 עַל פְּנֵי שְׂדֵת לְאִסְפָּן.
 לְבַלֵּעַ הַמָּאָר עַד כְּכַבֵּב זַעִיר
 וּלְמִצָּא אֵלַי, אִם צָרִיךְ,
 בַּחֲשֵׁכָה.

1 במאי 1989

*

תָּן אֵלַי מֵהַכָּאָב שְׁלֶךְ,
 מִן זֶה הָעֵבֶר עַל גְּדִתִּיו.
 אֲשָׂא אֹתוֹ בְּזִרְעֹתִי,
 לְחִבְקֵךְ אֶל עֲצָמֵי כְּמוֹ שְׁחוּבְקִים יֶלֶד.
 לְחִבְקֵךְ אֶל עֲצָמֵי.
 אֲנִי נֹתֵן אֵלֶיךָ דְּמַעְתִּי –
 בְּכִי מְדַמִּיעַ יִכַּל לְשֹׁבֵר אֶת הַלֵּב
 עַד הַסֵּף.

1 במאי 1989

שתי טיוטות אלו ייכללו בספרו של ישורון, חרסים, שיראה אור בסתיו הקרוב.

יש לי בית, יש לי מולדת – כל שיריו של אבות ישורון

השָׁפָה שְׁבָה מְדַבְּרִים אֵלַי הַדְּבָרִים
שֶׁבְּעֵלָם, הִיא הַשָּׁפָה שְׁבָה אֲנִי מְדַבֵּר
אֶל הַדְּבָרִים שֶׁבְּעֵלָם. שֶׁכָּל דָּבָר יֵשׁ לוֹ שָׁפָה –
גַּם אֲנִי אֲתוֹ דָּבָר.

- אבות ישורון, מתוך: "השָׁפָה שְׁבָה מְדַבְּרִים", אֶרֶן מְנַחֵה,
הקיבוץ המאוחד, 1990

הכול התחיל כש, זה היה יום "רגיל" – אם אפשר לכנות כך את השניות שקורות, הדקות, השעות, הימים שקורים, הזמן שקורה. צועדת. לאיטי. בלי כיוון מסוים, בלי איש מסוים, בלי צורך למישהו, למשהו, או, ש משהו יקרה. לא מבקשת, לא מסכימה, לא מסרבת, לא מתעקשת, לא מקרבת, לא מרחיקה; ככה, פשוט, לאיטי. הולכת במעלה המדרכה הסדוקה של הרחוב, זקוקה לשום דבר. החום של היום. היום והרחוב. הולכת, מתבוננת, מקשיבה, מדמינת את היופי השקט של דמדומים לפנות ערב, כאשר יגיעו להשתקע בחלונות, בבתים, בחדרי מדרגות מעופשים, בגינות, בשיחים, בין הוורדים, מאחורי המחסנים ההם, על ערימות חול גדולות ליד שער הסוסים, מתעכבת לרגע, או שניים, שואלת את עצמי, עונה לעצמי, משננת את החללים הריקים שמתירה הרוח, בוחנת את הקצב, התנועה, הדימויים המרהיבים שנהיים יפהיים יותר ויותר. צבעוניים כאלה. כלום. שום דבר. שום סיבה. איזה צירוף מקרים. אני לא עונה. איש יושב על ספסל ציבורי, נשען על מסגרת מתכת כסופה, מלא עונג כזה, כמי שכבר איבד צורה, איבד כל מה שנפש צריכה. רוח תמימה נושבת על פניו, מאחורי גבו. השמיים בצבע משי כתום. העיניים שלו עצומות. הוא מחייך. אני מדברת על רגע פשוט. רגע

רגיל. סטנדרטי. מקרי. רגע כביר. רגע חום. רגע צהוב. רגע סתם. הולכת. סתם. לא מצומצמת בידי רוח־הזמן, לא בידי לוח־זמנים של אחרים. נספגת בהמולת הרחוב של היום הסואן, באור הבוהק של היום. אז נכון, פה ושם, או נכון יותר, לא יודעת אפילו את שם הרחוב. מה שלנגד עיניה. מה שמרומם את רוחה. עוברת שם. מתאווה למצוא עוד עולם. הודפת ממני את העוברים ושבים. נכנסת לחנות ספרים. על המדפים, בשורות מסודרות, ספרי הגות, פילוסופיה, מדע, אומנות, פרוזה, שירה. בריחוק מה, על מדף גבוה מה, אני רואה ספר עם עטיפה כחולה – כחול עמוק, עדין, צנוע, אינטימי, שמושך אותי אליו. הוא רַעַם – ספר שירים של אבות ישורון

עומדת. קוראת. שיר אחר שיר. שיר אחר שיר אחר שיר אחר שיר. חולף בי רעד. רעד הרה־סכנות, שכמותו תמיד, כשהחיים מנוהלים בידי תופעות – כל מיני תופעות – אני מתכוונת, איך להגיד את זה, הרעד, הערבוביה, התהפוכות, הסתירות, הניגודים, חוסר הוודאות, חוסר האונים, התבוסות. הרעד, שבלעדיו מה היו יכולים החיים להיות, כלומר שכמותו מפקיע את הבהירות של המחשבה. את החדות של החושים. החדות של האינסטינקטים. את מצולות הראייה שרואה הכול

לאן נעלמה ממני היכולת להסביר מה מתחולל בעודי כך, מה רוגש ומסעיר ולא מרפה? ועד שלא אבין עוד מה קורה. מה לא קורה. איך לתאר

אלה רגעים כאלה. אני תוהה מהו הדבר הזה, מה שאחרים קוראים לזה "מציאות". מה קובע. מי קובע. מי קובע את מי שקובע. איך היא מתהווה? איך היא מתחילה לבצבץ, לצמוח, להגיח. מה בונה אותה. מה מחריב אותה. האנשים ברחוב למשל: איך הם זזים, איך הם חולפים אלה על פני אלה, איך הם משוחחים אלה עם אלה, איך הם שותקים אלה אל אלה. מצטיירת לי תמונה של כל מיני עוברי־אורח מזדמנים, מקריים כאלה, ארעיים כאלה – מה מניע אותם. מה מדרכן אותם. מה גולש מבעד המבט בעיניים. מה תופס אותם בחוזקה, מה צובט אותם, מה מכווץ אותם – ברוח, בתשוקה, בנשמה – כאשר הם נהיים עצבניים כאלה, חמומי מוח כאלה, ישנוניים כאלה, או משהו. ארשת הפנים שלהם

לא משתנה. לא מפסיקה להשתנות. אני תוהה מהו הקסם שטמון בחיים כגון אלה – בעצם, מהו הקסם שטמון ב"חיים כגון" של כל אחד ואחד מאיתנו – מהו המוטיב של הטבע-של-הנפש שגורם לנו להשתוקק זה אל זה, להתקרב זה אל זה, לעזוב זה את זה, לתור אחר סימן מגבוה, להתאוות לאיזה קצה חוט שיופיע, שיוביל – שחומק, שנעלם, שחוזר – וללכת לאיבוד כל הלילה, מותשת מהרהורים, ממשאלות, מהשליות, מתחנונים, וככה להמשיך, ולרגע להיעמד כמו פסל, ולרגע לדבר בקול חדגוני של זבנית מאיזו גלנטריה, לצחוק בקולניות, לרפד את תליון הכסף שלי, את המשקופים, הקפיצים, הווילונות, את הצבעים שדהו, למעוך את המחיצות, וככה להמשיך – כבר אמרתי – להתחיל מחדש ללא הרף, לטפס לפסגות, לנפנף את העננים, להזיז את השמיים, לצלול מאחורי המים, להתפלש על פני קצה של מדרגה בתהום הריק, להתחלחל, להזדקן, לשקוע עוד ועוד אל תוך ההפקרות בדומיית הלילה הזאת, לחלום – הה, לחלום, לחלום זה יפה – אחר כך, עד למעלה מאלף, יותר מהר מהזמן שחולף. אלה רגעים כאלה.

האור הבוהק של היום. אין לי חשק לכלום אלא ככה לעמוד – ולקרוא ולקרוא ולקרוא – לא להפסיק לקרוא. עם הדם שמתהפך בפנים, עם הארץ שמתהפכת סביבי, עם כדור הארץ שמתהפך לכל הרוחות – לכל ארבע רוחות השמיים – שרויה בתוך פלא, שירה שהיא פלא, שירה שהיא מהפכה: מהפכה של חופש. מהפכה של רוחניות חדשה. שירה שמקדימה את זמנה, של משורר שמקדים את זמנו. איך להסביר. אני, חדוה הרכבי, שאלפי רבבות על גבי אלפי רבבות שנים, נודדת ונודדת משום מקום אל שום מקום, אל בלי-לאן, אל בלי-עד-לאן, אל בלי מתי, ממתי, עד מתי, בלי בשביל מה, בשביל מי; כמו עלוקה מהורהרת שהסתננה אל כדור הארץ, סוחבת על גבה רבבות על גבי רבבות מאבקים-לחיים, של רבבות על גבי רבבות בני אדם עזובים לנפשם – עם החלומות, עם האשליות, עם כמיהות לא מובנות, עם התהומות, עם הדם. אבל עכשיו, מהמקום הזה, כשכל ארבע רוחות השמיים חגות בעיגול, חגות בשורה: יש לי בית, יש לי מולדת – השירים של אבות ישורון. אני שייכת. השירה של אבות ישורון שומרת עליי, מגינה עליי

המציאות מתנועעת בקושי, במשך שעות, נשענת על מקל הליכה שהיא מחזיקה בשתי כפות ידיה, מביטה לפנים, צופה בעוברים ושבים, מפגינה לראווה – שלב שלב – את הווילונות השקופים שלה, את כדורי הפלסטיק שלה, את הכדוריות הקטנות, המחטים, הכפתורים, את החרוזים הצבעוניים שמגולגלים על קרסוליה. עיניה משוטטות ללא הרף, כמשתוקקת להגיד משהו, להגיע אל משהו, להיות משהו. שיכורה משמחה – מתפקעת לשניים, לשלושה, לארבעה – מלטפת את האוויר, מנסה להציץ אל השמש, עד ללב השמש, נשארת זקנה, מרוששת ולא יעילה. הה, מציאות: המאבק. התשוקה. האינטנסיביות. הסחף. ההעזה. הסוד. התעלומה

שירתו של אבות ישורון מזעזעת את החוקים והכללים של השפה העברית: המילים, אוצר המילים, הצלילים, הדימויים, הריתמוס, האסוציאציות, הסימנים, החידושים, המקוריות, המציאות שהייתה, המציאות שאיננה, המציאות שמסתתרת באמצע איזו נקודה, המציאות שיִשְׁנָה, המציאות שמאחורי המציאות שיִשְׁנָה, המציאות שנהפכת לִפְסָל, לזָרָד, לקליפה. אגיד את זה פשוט: שירתו של אבות ישורון היא תופעה. כל שיר הוא התרחשות אדירת ממדים. בוערת. המציאות נשמעת כמו אֵלָה חבולה, מרושלת, סהרורית, נודדת יחפה ברוח החמה, עטורת פרחי בר, נעלמת, חוזרת, הוזה שקיעה במרחבי אוקיינוס של חושך. מהמקום הזה מגיעים החלומות. הגעגועים. התשוקה ליופי, לעדינות, לדקות. התשוקה לנדיבות. האופטימיות

שירתו של אבות ישורון מוליכה אותנו אל האמת. שומרת עלינו מפני הבינוניות. הבנאליות. הפוזה. הזיוף. שירה שמשנה הכול. שקובעת סדר חדש, מילים חדשות, זכויות חדשות למילים, דמיון חדש, רוחניות חדשה – כבר אמרתי – התרוממות רוח חדשה, התפתחות חדשה, חופש חדש, שירה שמקדימה את זמנה – כבר אמרתי – שירה שאתמול נחשבה לפרדוקס, והיום היא ספר הספרים

ולחיות מאושרים. רק לא להעניק למחשבה הרציונלית – להֶגְיוֹנִיּוֹת – להיכנס פנימה, להתערבב, לשאת חלק. רק לא "להבין". בלי "להבין".

בלי "לפרש", בלי "לפענח". בלי "להסביר". בלי לשאול "מה פשר", או "למצוא תשובה" לשאלה "מה פשר". אלא להרגיש. לא להפסיק להרגיש. להרגיש ולהרגיש ולהרגיש. להרגיש הכול. לחוש הכול. לקלוט הכול. להיות הכול. כל הרף עין שחולף. לא לאבד – חס וחלילה – אף ניד או זיע. להיות דרוכים. ממוקדים. מדויקים. כאלה שכל הכלים עומדים לרשותם – כל כלי הרגישות, כל כלי המחשבה, כל כלי ההיגיון, כל כלי הדמיון, כל כלי המלחמה, כל כלי השלום. לצוד כל צליל, צבע, גוון, תנועה, כל תמורה, כל ניואנס של שוני – בשירתו. ולהיות מאושרים

האם אני כאן על מנת להגיד? ללמוד? ללמד? לבשר בשורה חדשה? להשפיע? אני כאן כדי להיות באינטימיות עם שירתו של אבות ישורון, להתקרב בענווה אל שירתו – בלי "להבין", בלי "להגדיר" או "לפרש", בלי "להריע". שירה גדולה היא לא זו שמוחאים לה כפיים. שירה גדולה מגששת את הדרך בסתירות, בניגודים, בסבכים, בשיטפונות, משוטטת באנרכיה של החיים הפנימיים – מתרוצצת, במודע ולא במודע, במעמקים של התווה ובוהו – בסכסוכים, בחולשות, בקהות החושים, בחוסר האונים, מסחררת את העננים, מצמררת את "הדברים שבעולם", מעניקה להם גבהים חדשים, מעמקים שלא היו להם קודם לכן, מסתכלת להם בעיניים – עיניים אל עיניים – עד מאחורי החושך, עד מעבר להרי החושך, לאחר שכרתה ברית דמים עם החופש, עם האמת. אין שירה בלי חופש. אין שירה בלי אמת

כמו פתקית נייר לבן צפה בחלל, לא מיועדת לאף אחד, אני תוהה לאן עוברת המציאות שחולפת, לאיזה לילה היא מתקרבת, לאן היא רוצה להגיע. אני מדמינת את חייה מתגוללים בעולם, ממדבר למדבר – דלת נטרקת, מכתבים שלא נשלחו, הערב, הלילה, הריחוק, הזרות, הניכור, הלילה, הנצח – הילד היפהפה של הנצח – התוכניות הגדולות, הפרטים, הרחף לצוד את הפרטים, את הפרטי-פרטים, וגם בעודה נעה ונדה ממקום למקום, לבדה, בגנים ציבוריים, מקרטעת בין השבילים, מתנדנדת מצד אל צד, מדלגת על רגל אחת, עיפה, רצוצה, מתאוה בכל מאודה, ולרגע שיכורה משמחה – אני זוכרת – נעמדת ליד הגדר, מביטה באורות הניאון המהבהבים מעבר לגדר, מתיישבת על ערימת חול

רטובה, ממלמלת לעצמה דברים, מתפקעת מצחוק. ונפגשים ומצטלבים ונקשרים ונפרדים. הה, מציאות – מציאות או תעתוע – אני כבר לא יודעת – אני תוהה ואיך כשהייתה בצעירותה, וגם כשהייתה נחלשת, מועדת, לאחר שנשלה במגע עם העבודת. כלום. שום דבר. זה הבסיס

מוזיקה כל מה

אני חושב כי המוזיקה

יודעת עלינו כל מה

שיש לנו לדעת

על עצמנו.¹

שבעצם אומר: "בן-אדם, אתה רוצה לפענח את סוד הקיום האנושי? אתה רוצה לפענח את מסתורי המוח האנושי? אתה רוצה לגלות, לחקור, לדעת, להבין, מה פשר 'הדבר הזה' – מה שאחרים קוראים לזה 'אלה החיים'? לך אל המוזיקה. לך אל החושים. לך אל האינסטינקטים. לך אל האינטואיציה. לך אל הגעגועים, שבזכותם הכול. שבגללם הכול. לך אל התשוקה. לך אל הדמיון. לך אל העננים"

חית הלילה

אל תשליכני במערמים ובכרקים ובךעמים

מתחת לרקיע.

אל תשליכני מפניה.

ואם תשליכני – הבט בי: כי

אני הנראה בנראתיך

והיריה ביריתיך.²

1 אבות ישורון, קפלה קולות, הקיבוץ המאוחד – סימן קריאה, 1977.

2 אבות ישורון, אץ לי עכשך, הקיבוץ המאוחד, 1992.

אני תוהה מה עושה השירה לכדור הארץ. מה עושה לכדור הארץ שירתו של משורר שמקדים את זמנו, ששירתו מקדימה את זמנה; שירה שלוקחת את העברית, עושה ממנה מְעַצְמָה – מזיזה את הגבולות של כל מה שחי, מעניקה למילים מידות חדשות, מרחבים חדשים, מחוזות שמעולם לא קרו לה, רוחניות חדשה – כבר אמרתי – מחלצת את השירה העברית, לכל דורותיה, אל עולמות שהיו חסרים לה; לוקחת את השפה העברית עד אל הבלתי-אפשרי, הופכת אותה ל מְעַצְמָה מאגית – מעצמה של חופש, מעצמה של מוזיקה, מעצמה של מקוריות, של דמיון, של מעוף, מעצמה של יופי – מעצמה של אלוהים: כל השירים של אבות ישורון

נטע גורן, אל"ף (2020), שמן על נייר, 12/15 ס"מ

הלב־דג

שָׁבֵר עֵנָן
 הָא שָׁבֵר הַזְּמַן.
 כַּמָּה זְמַן יָכֵל
 עֵנָן לְהַחֲזִיק

אֵת הַמַּיִם?
 כַּמָּה מַיִם
 שֶׁקֵּל עֵנָן?
 מַה מְשָׁקֵל דָּג? מַה מִשְׁךְ אֲתוֹ?

כַּמָּה זְמַן
 שֶׁקֵּלִים הַמַּיִם? כַּמָּה זְמַן שֶׁקֵּלִים תְּעֲצָמֵם מַיִם?
 הַמְּפָל הָא מְפָלָה
 שֶׁל הַזְּמַן הָעֹמֵד.

- אבות ישורון, "כמה זה שקל", ארץ מנחה,
 הקיבוץ המאוחד, 1990

*

כשהייתי בת עשר קנו לי דג זהב. הכול בו היה שקוף. הקערה, החצץ, צמחי הפלסטיק; הדג עצמו. כשהייתי יושבת על מכונת הכביסה בזווית מסוימת, יכולתי לראות את האור נשבר בין הקשקשים הכתומים; מעניק להם ממשות רגעית. הדגשלי.

אבא שלי אמר שלדג שלי יש זיכרון של שלוש שניות בלבד. בהפסקות בבית הספר, אפופת תלמידים שקופים, הייתי מדמיינת אותו שוחה בקערית שבחדר הכביסה; יבשות תתימיות חדשות נגלות אליו מבעד

לצמחיית הפלסטיק, בינות להשתקפות המרכז וערימות התחתונים הצבעוניים. מרחף בתוך החומר שדרכו הוא משתקף; נושם, בולע, מגלה עולמות חדשים, שוכח, שוכח, שוכח.

*

הסיפור שאינו נגמר

אני בת שבע. הספרייה העירונית התחדשה בשטיח־קיר אפור, ואני מדמיינת את עצמי מתמזגת עם קווי המתאר הספירליים שלו; נעלמת מעיני בנות הכיתה בוחקות־השיניים בעברו השני של החדר.

יעקב מספר הסיפורים מביא היום את אטריו אל אוילאלה. אוילאלה מגלה לאטריו שמה שהוא מחפש נמצא מעבר לגבולות עולמו, עד שהחידלון בולע גם אותה. אטריו ממשיך במסע, רק כדי לגלות שהחידלון בלע כמעט את כל העולם כפי שהוא מכיר אותו.

בסוף שעת הסיפור הבטן שלי בוערת, ואני שואלת את יעקב ממה עשוי החידלון. יעקב אומר לי שמשום דבר; מהרגע שבו משהו מפסיק להיות עצמו, ובמקום שבו היה נותר חור. אני שואלת אותו אם יכול להיות שנדבקתי בחידלון מבין דפי הספר; האם גם חור יכול לבעור?

"[...] כשאתה שרוי בברידות, אינך מדבר בקול רם מדי, ואף אינך כותב בקול רם מדי: מכיוון שאתה מפחד מפני החזרת־קול נבוכה [...] וכל הקולות, צלילים האחר הוא בברידות!"¹

*

הבליל

אני פוגשת את אבות ישורון בשעה השביעית בגיל שבע־עשרה. שולחנות בית הספר בדיוק קורצפו, ואני מריחה מבעד לאדי הקצף הנעלמים את המילים בעיפרון שנעלמו ממשטחי הפורמייקה יחד איתם; התאדו לחלל האוויר ונספגו בו כמו לא התקיימו מעולם. אני מדמיינת את עצמי זורקת אל הריק הזה אבקת־משהו; מדמיינת את המילים הנעלמות מתכסות בה, מתעבות סביבנו, ממלאות את הכיתה במיליונים; וכעבור רגע, מתאבכות שוב אל הכמור־ריק.

המורה מדברת על עננים. מרחוק השמש שורפת בניינים; השמיים מלאי

1 פרידריך ניטשה, הולדת הטרגדיה; המרע העליון, שוקן, 1985.

קשקשי-צלחות-לווייניות של YES והקרניים נשברות דרכן. המורה מדמה את העננים עמוסי הגשם לשקיה-הדמעות בעיניים שלנו; לרגע הזה שעוצרים את הנשימה ומתאפקים לעצור אותן, לאצור אותן. אבות ישורון תוקע בנו את עיניו מהמצגת שעל הלוח. השמש מלהיטה את אדי הקצף. בינות לילדים מתנחשלת שתיקה. ואני חושבת על זה שבדיוק ככה; בדיוק ככה זה שוקל.

*

בלילה שבו הדג שלי מת הסתכלתי עליו וחשבתי על תעופה. הזימים השקופים שלו השתלבו עם צמחי הפלסטיק, ולא שמתי לב לאינותם של המים; להבדל בין הריק-כאילו לדבר האמיתי. כעבור שעות, אחי הודה ששפך את המים כדי לראות אם דגים באמת צריכים לטבוע כדי לנשום. ליבי בן האחת-עשרה פקע; הפך לגלי-גלים שקופים. דמיינתי את הדג שלי מפרפר בתוכם, נחנק מרוב אוויר; אוזל לאיטו בתוך החלל שהתרוקן בן רגע מאותו הדבר הבלתי-נראה הזה ששמר עליו בחיים.

ציירה: קארין גורליק

*

1945, סוף מלחמת העולם השנייה; פטרייה, כרובית או אזוב קיר את החור השחור של עיוורונו החלקי מילא ז'אן-פול סארטר בכל אשר נכתב בספרים. עין אחת בלעה אותם פנימה, על מאותיהם; בעוד על עינו השנייה נגזר להסתכל אך ורק ישר לתוך גופו פנימה, אל המרחבים שבין הצלעות, בית החזה והלב. אותם מרחבים שהאמין בכל מאודו בריקנותם הגמורה. בשנת 1945 נאם סארטר את "האקזיסטנציאליזם הוא הומניזם". העולם פוסט-השואה עוד בער את פצעיו; נחליו עורקים שותת-ידם מלאי טריליארדי גרגירי-מחשבות שפעם היו מיליוני בני אדם מגובשים שנשרפו על עצם היותם.

בלב אותו עולם עמד סארטר וטען – הקיום קודם למהות. קודם כול, אנחנו גוף; מְכַלֵּעוֹר אינדיבידואלי העומד בפני עצמו. עטיפת מחשבות, צלחת פטרי לנפש פוטנציאלית. כל אדם מורכב מסכום מעשיו – הם מרכיבים את בשרו, את קישורי-מוחו; ידיו עשויות כל הדברים אשר בחר לעשות ורגליו מהמקומות שבחר ללכת אליהם. סכום החלקים גדול מן השלם, אשר שום ישות גדולה ממנו לא יצרה.

אלוהים של ניטשה אומנם מת; אך אלוהים של סארטר מעולם לא התקיים. על פיו, בשונה מפטרייה, כרובית או אזוב קיר, אשר מהותם קודמת להם והם נבראים על פי רעיון-על ונשארים בצורתם, האדם יוצר את המשמעות לחייו בעצמו, כאינדיבידואל, וכלל האחריות לחייו נופלת על כתפיו בלבד. מעצם בחירותו מתגבשת משמעות לחייו נטולי המשמעות כנקודת המוצא.

*

באותו הלילה שהדגשלי מת רציתי לרדת לקבור אותו בגינת הבניין. ליבי ועיניי שתתו ואימא ואבא המבוהלים הלבישו את כל האחים והתכוננו לטקס. הבטתי בעינו הריקה של הדגשלי, שוכב בשקט בשקית הסנדוויץ'; שקוף מבפנים, מבחוץ, עטוף שקוף, מרוקן כל כך ממהותו, מלבד הנשימה שלי האדומה מצער. לרגע אחד הייתי פצע; הבטתי בעין השומכלום שלו וחשבתי שבמקומו הייתי רוצה לחזור אל המקום שבו אוכל לנשום. בלילה ההוא פגשתי לראשונה בחיי באובדן. באפס המוחלט, באינחזור. יש שיגידו שהתמזל מזלי ופגשתי אותו בצורת דג; ואכן, כלי-הקיבולת

של המפגש הראשון עם השומכלום לא היה יכול להיות פחות אכזרי. אך באותו הערב שבו ערכתי את טקס הפרידה הסופי הראשון בחיי, שבו החיים הקטנים הראשונים שהיו תחת אחריותי נשטפו מאסלת שירותי אמבטיית הילדים אל מעמקי הביוב, נפערה בי לראשונה הידיעה כי ייתכן שזו אינה הפעם האחרונה. ייתכן כי החידלון קיים גם מעבר לגבולות דפיו של "הסיפור שאינו נגמר"; כי העולם השקוף שלי כפי שאני מכירה אותו כלל אינו יציב כשחשבתי. את הצעד הראשון שלי החוצה מהילדות האינסופית אל העולם בהיר-הגבולות שבו אני חיה כיום עשיתי בין האסלה לזרועותיהם של הוריי; לליבם למוד-החידלון, כליבם של כל מי שעברו את הגבול מעבר לילדות.

אז מה עדיף – אלוהים שמת, או אלוהים שמעולם לא מתקיים? בלילות שלאחר מותו של הדגשלי הייתי בווהה בכוכבי הפלסטיק הזוהרים בתקרת החדר ומדמיינת את בשרו החיוור הקטן נמוג מעצמותיו, אי-שם במימי הים התיכון; והחלל שהותירה בי האחריות החמוצה שורף כל כך עד שהעדפתי לשכוח שאי-פעם הדגשלי התקיים. גם שנים לאחר מכן לא הסכמתי למלא את האקווריום הריק; ידעתי בליבי שגם חורים משאירים צלקות. אבות ישורון מתייחס אל הכלום כאל שבר. הוא מפסל את החידלון כחומר גלם; כענן, כשבר-זמן. בכך הופך הכלום לישות בפני עצמה, אשר אפשר לנצל לטובת עבודת זיכרונות –

מי יַעֲשֶׂה אֶת עֲבֹדַת הַזְכָּרֹנֹת?

מי יֵאָר מְצָקָה וּמְצָגָה,

מי יֵצֵג הַלֵּל בְּלִילָה,

מי יָכֹל?

מי יָכֹל לְהַפְסִיק פְּאָב?

בְּכָלֵל,

מי יָכֹל

לְעֹזֵב?²

² "עבודת הזכרונות", ארן מגנה.

אבות ישורון מתייחס לחידלון, בעצם, כאל היכלי־זיכרון – כאל חללים ריקים ההופכים למוזיאון לכל אשר קרה בעבר. ב־1945 גרגירי־האנשים עוד נשטפו במימי נהרות אירופה כאשר סארטר נאם את "האקזיסטנציאליזם הוא הומניזם"; שנים לאחר מכן, עבודת־הזיכרון שלנו הפכה את המחנות שבהם התפוררו אותם אנשים להיכלי־זיכרון, למוזיאונים מופתיים לאנשים שפעם בערו שם עד כלות.

ישורון הופך את האסון לנקודת־יחס שאפשר לזכור, לחומר גלם שאפשר לפסלו ולהתייחס אליו כאל ממשי. אך מהי נקודת המוצא של אותו החור, אותו החידלון הבווער? מה אם כלל אין לו צורה אחת, מפני שהוא דינמי?

על מנת שנרגיש אובדן כה עמוק עד שאנחנו נפערים, צריך קודם כול שמשוה עמוק באותה המידה יאכלס את החורים הנטושים. יאכלס – וייעקר מתוכם. ניטשה היה הראשון להכריז "אלוהים מת"; אך מאותה הנקודה והלאה התייחס אל בני האדם הנותרים מאחור כאל שלם, ולא אל החורים הפעורים שהשאירו המקומות שבהם נכח אלוהים בעבר. אם את אלוהים מרגישים בלב, האם זה אומר שנשאר בו חור?

סארטר טען שאנחנו נוצרים יש מאין – נוצרים קודם כול שלמים ומלאים בפני עצמנו כעצמנו, ללא שום ישות חיצונית שבראה אותנו. החורים הפעורים בנו כלל אינם קווי המתאר של אלוהים שנשט אותנו; הם חללים תכליתיים בין איברי הגוף הפנימיים, מקומם של עורקים וחיידיקים ושאר דברים יומיומיים אשר נועדו לשמור אותנו בחיים. ממשיים כל כך וניתנים לוודוא תחת עדשת המיקרוסקופ או אצבעות ידינו.

כדי להרגיש חידלון כה עמוק ובווער, קודם כול צריך להרגיש "יש" עמוק באותה המידה – "ישנות". ישורון מתייחס אל עברו של החידלון, אל מה שהיה בתוך ה"אין" הזה שיש עכשיו; ואילו אני מנסה כל חי להפיח חיים בחידלון, לזרוק עליו אבקה ולהפוך אותו למשהו. הרי לא ייתכן שמשוהו לא־קיים בווער כל כך; לא ייתכן שכל הטלפונים שטופי המילים, כל הפילוסופים וכל לימודי השחייה וניסיונות התעופה לא ביטלו את כוח המשיכה של העננים; לא ביטלו את משקל הדג המפרפר בתוכי עד היום, ממתין למי שיבחין בגוויעתו בחלל השקוף המקיף אותו באינסופיותו. אך ככל שאני פוערת בעצמי יותר חורים, כך פושט בי

החידלון הנוער יותר ויותר.

אם מסתכלים על דגי זהב אפורים במושכם הטבעי, נדמה שהם מרחפים בין הצוקים התת־ימיים. וכך גם אני – מרחפת תמיד בחלל החומר השקוף המקיף אותי. גם הדג של אבות ישורון טובע בתוך המים; בתוך הזמן הגועש סביבו. עם השנים, למדתי לשחות גם בתוך הענן; לנשום את המים המקיפים אותי בשקיפותם, כאילו אני נושמת את אותו האוויר של האנשים מלאי־החורים שמסביבי. נושמת, מתמלאת ריק; מתמלאת אינסוף.

תום הדני נוה

איך אנחנו עם הזמן

הגֶּשֶׁר נְחֻוֹץ לְעֵבֶר אֶל הַשְּׂרוּף
שׁוֹב וְשׁוֹב

- אבות ישורון, מתוך: "מה שְׁנוֹגֵעַ", קפלה קולות,
ספרי סימן קריאה / מפעלים אוניברסיטאיים, 1977

אָבָא מְחַבֵּק תִּינוּק
כְּפָגוּם הַנְּשָׁעַן עַל בְּנִין

וְלוֹחֵשׁ -

אֲנִי הָעֵבֶר שֶׁלָּהּ כְּפִי שְׁמוּצָא קְלִיעַ בְּתַרְמִיל;
אֲנִי הַהוֹוָה שֶׁלָּהּ, גֶּשֶׁר שֶׁשָּׂכַח מֵעַל מָה נִבְּנָה.

אָבָא נִרְדָּם עַל רְצָפָה
וּמִתְעוֹרֵר קָצֵר נְשִׁימָה.
עַל הָרְצָפָה נְמָלִים,
לֹא בְרוּר סְבִיב מָה.

”אוטוזהרגרפיה” – על הפירוק וכפיית החזרה בשירת אבות ישורון

אבות ישורון מערים קשיים. הוא משמיט אותיות, מפרק מילים. הפירוק הוא חלק מן המאבק במה שמכנה ישורון ”ההתרגלות להיות שיר”,¹ הסכנה האורבת לכל שיר ברגע שהוא נכתב על הנייר. הניקוד החסר בשיריו המאוחרים יוצר הזרה ובכך מגן מפני קריאה מהירה מדי; קריאה מוכנית, המפעילה את ההרגל: ”אני מערים קשיים מפני שאינני יכול להיכנס אל השיר בלי המסך שמאחורי הדלת. אני צריך את המסך הסמיך לפני השיר [...] לא ישר להיכנס. המסך הזה, הניקוד הזה, זה משמש לי. לא נוה לי שאחרים יקראו הרבה את השיר, שיעשו מזה חתיכת נייר. [...]” אומר ישורון.² הקושי שאנו נתקלים בו הוא חלק מחוויית הקריאה שלנו. עורד וולקשטיין³ טוען כי הרגע החטוף המקדים את הפענוח גורם לכך שלרגע קצר הקורא אינו מבין את המילים והן נאטמות בפניו; הרגע הזה מעיר את חומריותה של המילה וגורם לה להתפרק לאותיות בודדות ולנו לאבד את היכולת לתפוס אותה כמכלול. עתה היא ”חֶרְבָּה של לשון” כדברי ישורון.

*

בביקור האחרון שלי בארצות הברית נסעתי באוטובוס על שפת ימת מישיגן, בחורף. החלון הקדמי התמלא בגורדי שחקים. מה שהיה רק לפני רגע קו רקיע מרוחק התקרב במהירות, התגבה מעליי ובלע אותי. אובדן הפרספקטיבה היה מתעתע; יכולתי באותה המידה ללגום שיקוי או ללעוס פטרייה; דימיתי שאני מתכווצת בהדרגה לממדי נמלה. שתי הישויות, העיר והימה, נראו לי מרחוק כשני גושים מוצקים ודוממים, האחד אופקי ואחד אנכי, אך עתה, בתצורת הנמלה שלי, התפרטה העיר ונמלאה חיים, במחיר כוליותה. כשהסתכלתי ימינה, התמלא

1 ”איך אתה מגיע לשיר?” (ריאיון עם הלית ישורון), חררים 6, 1987.

2 ”אני הולך אל הכל” (ריאיון עם הלית ישורון), חררים 3, 1982.

3 ”הויכוח ביצירותיהם של אבות ישורון ופרנץ קפקא: מודל פסיכרסמיוטי” (חיבור לשם קבלת תואר שני בספרות, אוניברסיטת תל אביב), 2000.

שדה הראייה שלי טקסטורות וצבעים, החזיתות התחלקו למודולים; קומות, חדרים, פתחים, מדי פעם נפערו ביניהם הרחובות – עמוקים וצרים, ושאו את המבט עמוק פנימה, אז התגלתה תנועה; מכוניות, חנויות ואנשים. הריבוי הזה עמד בניגוד חריף לימה הגדולה שהשתרעה לשמאלי – שקועה בתרדמת החורף הקפואה שלה, משטח אופקי אחד של תכלת חיוורת, נוזל שקפא – על לשון יבשה שנכנסה לתוכה נע לאיטו גלגל ענק, קוצב זמן משלו.

כשחזרתי לארץ זימן לי המקרה מענה לאותה שאלה של פרספקטיבה, בדמות טקסט של ז'ורז' פֶּרֶק, מתוך ספרו חלל וכו': מבחר מרחבים.⁴ בפרק הפותח, ששמו "הֶדֶף", מתואר הדף כיחידה בסיסית, בעלת מבנה מוגדר, עם גבולות ברורים. אלא שהדף כחתיכת נייר, כמכלול מוכר, מתחיל להתפרק לגורמים; השורות על הדף הופכות ל"רכבת משא ארוכה ובראשה קטר [...] אַרְבּוֹת עמוסות חצץ [...] ומתחילות לנוע. הכניסה לחלל העולה מן המילים מתרחשת בזום־אין תוך כדי תנועה אופקית, בדומה לזה שחוויתי באוטובוס שנכנס לתוך שיקגו, ועם אובדן הפרספקטיבה של הקונסטרוקציה המרחבית של עיר כישות, או של דף כמבנה, אנחנו מרוויחים כניסה פנימה אל תוך ריבוי, אל הרחובות שבהם [...] יש פועלי ניקיון הממלאים משאיות לאיסוף אשפה [...] יש תור ליד המאפייה [...] שייטים בנהר [...]", ומשם אנחנו נכנסים אל תוך המבנים שבהם "שוליות האופים ממלאים שורות שורות של פחזניות בקרם חמאה [...] הסופרים יושבים ליד שולחנם, מהורהרים ומרוכזים, ומתווים שורות שורות של מילים."⁵ התנועה האופקית תוך כדי התכנסות ממשיכה. זהו מהלך כפייתי של פירוק. תרגיל בהצפה. עד "שהמקום ייעשה בלתי־סביר, עד שנחוש, לרגע קצרצר, שאנחנו נמצאים בעיר זרה, או טוב מזה, עד אשר לא נבין עוד מה קורה או מה אינו קורה, והמקום כולו ייעשה זר ולא נדע עוד שאלה מכונים עיר, רחוב, בניינים, מדרכות."⁶

4 בבלי, 1998.

5 שם, עמודים 21–23.

6 שם, עמוד 73.

"בְּהֵיטֵם דְּמִים לְאֵתִית, הַדְּמַת לְמַקְקִים."⁷

אבות ישורון ממשיך את תנועת הפירוק הזאת מן השורות אל המילים, ואז לאותיות, עד שאין לנו אפשרות לקרוא את המילה כשלם; כדי לקרוא אותה עלינו להיכנס לתוכה ולהרכיבה מחדש. אבל כשאנו בתוך המילה, כותב רועי גרינוולד⁸, היא מתגבהת מעלינו, החוויה שלנו היא כשל נמלה הרואה אבן חצץ כקיר.

בשירו של ישורון "הַגְּלָגֶל הַגְּדֹל בְּטַחְנַת מִים פְּשָׁדְמִישְׁצָה", מקקים מתהלכים על השולחן: "כְּשִׁפְתַּחְתִּי חֲבִילָה, יִצָּאָה מִתְרַדְמָה / מִשְׁפַּחַת מַקְקִים צְהִיבִים. כְּשֶׁר הַמְּלִטָּתָם / אֶפְסוּ. לֹא חֲרָף אֶחָד הַתְּחַבָּא, הַתְּחַפֵּר, / בְּהֵיטֵם דְּמִים לְאֵתִית, הַדְּמַת לְמַקְקִים."

המקקים אינם רואים שורות שלמות, ומזווית מבטם המילים מאבדות את קריאתן ומתפרקות. כאותם מקקים על הדרך, אנו בחלל זר בין עצמים בלתי־מזוהים. הקריאות, הבאה מן הקריאה בשמם של הדברים, נעלמת; המונחים הטעונים ביותר – אדם, אדמה, שפה – מתרוקנים.

"יֵשׁ אָדָם. אֲדָמָה. שְׁפָה. כְּרָגַע עֶבֶר עַל הַשְּׁלֶחָן מִקָּק גְּדֹל. לֵט / וְנִמְלֵט." אולם המקקים האלו, "בְּהֵיטֵם דְּמִים לְאֵתִית, הַדְּמַת לְמַקְקִים", הם גם תוצר של הפירוק עצמו. אצל ישורון האותיות עצמן הופכות למקקים, מתמלאות חומריות, חיים ותנועה משל עצמן, אך מאבדות משמעות לשונית.

ועם המקקים הנמלטים ממשיכה תנועת הפירוק: "אֵת הַגְּלָגֶל הַגְּדֹל שְׁהָרִים / אֵת הַנְּהָר הַגְּדֹל בְּצוֹאָר / אֵיךְ זָרַק אֹתוֹ הַחֲצָה." וגם השורות עצמן נזרקות החוצה מן השיר, מן הדרך, ממשמעותן – ונמלטות כלטאות. ישורון מבקש להציץ עוד על "שִׁירַת הָעַף וְהַנֶּף / זֶה אֹתוֹ עַף". אֵךְ הַשָּׂרָה נִמְלֵטָה כְּלִטְאָה. וְשִׁכַּחְתִּי."⁹

המקקים והלטאות בשיר ותפקידם כמאיצי פירוק מעוררים בי אסוציאציה של אותם חרקים המופיעים פעמים רבות בציורי הטבע הדומם של העת החדשה המוקדמת (המאות ה־15–18). תפקידם להזכיר לנו שהפרחים היפים באגרטל, הפירות המבריקים והמוצקים, מלאי העסיס, הם בני־חלוף וסופם להרקיב ולהתפרק – כמונו. האיקונוגרפיה המשלבת מקקים

7 מתוך: "הַגְּלָגֶל הַגְּדֹל בְּטַחְנַת מִים פְּשָׁדְמִישְׁצָה", ארון מנחה, הקיבוץ המאוחד, 1990.

8 "שפתו של אבות ישורון" (חיבור לשם קבלת תואר דוקטור לפילוסופיה, האוניברסיטה העברית), 2012.

9 כתיב ויגמור פריד, דביר, 1920.

בצירוי טבע דומם נועדה להנכיח את חלוף הזמן ואת היותנו בני מוות ואמורה לעורר במתבונן תחושה של צניעות ויראה שמקורה בזיכרון המוות; "מִמְנַטוּ מוֹרִי". אני לא חושבת שישורון שותף לעיקרון הקתולי שמאחורי האיקונוגרפיה הזאת, אבל דומה שהמקקים מייצגים גם כאן את הריקבון וההתפרקות של החומר החי וקשורים למה שכינה פרויד בשם "דחף המוות". בחיבורו "מעבר לעקרון העונג", פרויד מתחקה אחר תופעת החלומות החוזרים אחרי טראומה ומחזירים את האדם שוב ושוב אל האירוע האסוני, שממנו הוא מתעורר מבוועת. זוהי כפיית החזרה הטרואומטית, ההתקבעות על החוויה שחוללה את השבר. דחף זה, המנוגד לדחף החיים, הוא דחף ההרס והפירוק, השואב אותנו חזרה לתחומי האי-אורגני של ראשית החיים – דחף המוות. שני הדחפים עובדים יחד, מאזנים זה את זה, פועלים במקביל; דחף החיים מייצר מתח פעילות חיוני הנחוץ להישרדות, ודחף המוות מושך אל החידלון כדי לפרק מתח רגשי גבוה מדי העלול לסכן את המערכת הנפשית.

ובתרגום לשפת השירה: דחף המוות הוא הדחף לשבור את הלשון, לפורר אותה למרכיביה, למצבה הגולמי; הברות קטועות, צלילים קדומים של ראשית דיבור. בקצה השני נמצאת השירה ככמיהה לביטוי לשוני מזוקק, ואולי אפילו עצם ההתעקשות לכתוב אותה.

שירתו של ישורון רוויה בכפיית החזרה האופיינית לפוסט-טראומה. הטרואומה מייצרת התכה של זמנים. "אז" ו"עכשיו" מתקיימים כל העת במקביל. "החזרה לילדות ולקרסניסטאו היא ירידה לשאול שוב ושוב", כותב איתמר יעוֹ-קסט, שכן גן העדן של הילדות טרום הזוועה ניצב בצל הזוועה, והזוועה היא רגשי האשמה המטילים צל על יופיו של העולם, והם המושכים לשם את המשורר, שוב ושוב.¹⁰ את אותה תחושה של הדהוד שמקורה בכפיית החזרה הטרואומטית מבטא ישורון במילה היחידאית "אֶטְחַזְרְגְּרָפִיָּה" המופיעה בשיר "פְּרוֹפּוֹרְצִיּוֹת";¹¹ זוהי אוטוביוגרפיה הנכתבת על ידי הדהוד זה. ב"פתחה לראיון", קטע הריאיון שערך עימו עלי מוהר ופורסם ברבר השבוע ב־1970, מתאר ישורון את הקול היוצא מתוכו, קורא לו שוב ושוב, מונע ממנו שינה כלילות: "כי בהיות הקול נתעוררתי. פחדתי להירדם עוד."

10 "אספן של 'כאן' ו'שם'", מאזנים, 1990.

11 שער כניסה, שער יציאה, הקיבוץ המאוחד, 1981.

השירה כדרישה אל המתים

יום קר ושמשי בתחילת מרץ, אני הולכת במעבר המקורה שלאורך המדשאה הגדולה, זה שבנייני הקמפוס של גבעת רם מושחלים עליו כחרוזים בשרשרת. מסתכלת על העורבים שמתקהלים לרגלי פסל האישה הירוק ואחר כך עפים יחד, בצווחה, אל צמרת הארון שבקצה המדשאה, משקיפים על הרחבה המרוצפת עם הכריכה הריקה שלפני בניין הספרייה הלאומית.

אני באה לכאן הרבה, אוהבת לעבוד באולם הקריאה הכללי. כשאני נכנסת לבניין, אני מרגישה שאני עוברת מעולם לעולם, מזמן לזמן. כי ברגע שדלתות הזכוכית נסגרות מאחוריי אני מתחילה לשמוע את הלחש: עובר במסדרונות האלו, נושר מִדְפִים, נלחש בין מִדְפִים, עולה מן הספרים במרתפים כמו אד, עובר דרך צינורות המיזוג ופירי המעליות והצנרת, ננשב מתוך תריסים אל אולמות הקריאה הגדולים ודרך האוזניים גם לתוכי. לכן כשאני עוברת בחלל השקוף, תמיד יש בתוכי עוד זוג עיניים שמביט מבעד לחורי עיניי ורואה דרכן את מה שאני רואה; את גרם המדרגות הלולייני, את קורות הבטון הגדולות שאיבדו את משקלן במרוצת השנים – נחות על העמודים, הקוצבים במרווחים קבועים את משטחי הזכוכית הגדולים – והן מרחפות מעליי ונשלחות החוצה אל המדשאה הגדולה המוקפת בניינים נאים. רוח המקום שורה עליי ומשקלה מדויק והוא מתפשט בתוך הגוף ומרווח את התאים – גורם לדם לזרום בנחת, מניח לַפְּנִים להכיל את החוץ, להווה את העבר, בלי להבהיל.

אני מכירה את קרביו של הבניין הזה, שהייתי בו בת בית, ילדה המתלווה אל אימה הספרנית. אני זוכרת אנשים שהתהלכו פה פעם, את כרטסות הספרים הידניות, את אטבי המתכת שאפשר לשזור מהם שרשראות ארוכות, יודעת לצייר ציורים שלמים רק באדום, כחול ושחור של העטים הכדוריים על ניירות מדפסת ששוליהם מחוררים. אני מכירה את הירידה למרתפים, במעלית האחרת, העורפית, שדלתותיה נפתחות אל שורות ארוכות של כרכים. את צבעוניות גוני האדמה של ספרים ישנים. את בשרם המצהיב. עכשיו אין לי גישה לחללים האלו, אבל אני מרגישה אותם ממשיכים לפעום מאחורי הקירות של הקפיטריה החדשה, מאחורי הדופן האטומה של המעלית. אני יכולה עדיין להריח את ריח הדיו

הכסופה שנטבלו בה עטי ציפורן ארוכים, לפני שסימנו את המספרים הסידוריים על כריכות הספרים שעלו מן הכריכיה בקומה מינוס אחת, שם הבטתי מהופנטת במכונת הגליוטינה, אוחת בערימות של דפים וחוטכת אותם בדיוק רב, בקול צווחת מתכת דקה, שהייתה מהדהדת בחלומותיי ובהם התלוותה לה אימה שלא הייתה נוכחת בערות.

*

במסיבה לרגל צאת הספר שלשים עמוד (שוקן, 1964) תיאר ישורון את נוכחות המתים שלו כצביר נשמות שחולק איתו את ביתו: "בבית התבססה עדה שלמה של נשמות המשוחחות בינן לבינן עצמן ועם עצמן, ואם שפת המכתבים מובנת לי, שפת לחישותיהן איני יכול לדעת. הן צופות וסוקרות אותי מכל צד בצאתי ובבואי." השיח הזה נמצא בביתו, מתלחש כל העת מסביבו. מה שהיה פעם לשון הוא עתה לחש סתום. שירתו מיועדת לפענח את הלחש הזה שהוא אינו מבין אבל נכפה על ידו. כאן הקול אינו קולו של השבר, המעיר אותו משנתו מבועת, אלא קולם של הגעגועים. גם הם כרוכים בסבל אבל הם גם הקשר החיוני לעולם הילדות ולבני משפחתו המתים. בשירתו ישנה התכוונות מיסטית, דרישה אל המתים, ניסיון להגביר את הלחש, לבודד ממנו הברות ומילים; היא הרעל והתרופה במזיגה אחת.

"מִוֹת וְחַיִּים אֲחִים / לֹא יֵשָׂא חֶרֶב עַל אֲחִיו"¹²

מכוח הגעגועים ממשיכה העיירה שחרבה להתקיים במקביל לתל אביב. הלחש הקהה מתלווה כל העת אל רעשיה החדים של העיר. ישורון חווה את עצמו כמי שחיים ומוות, נוכחות והיעדר, מרכיבים אותו פיזית, גם אם הם תפורים זה לזה בתפר גס: "[...] אני פרוף פריפות וסכות בחלקי גוף של נוכחים ונוכחות וזיכרונות וחי חלומות וחי כפול."¹³ כמו העיר והימה, ניגודים המתקיימים בדו־קיום, זו לחופה של זו, מגדירות זו את זו. כשאדם עשוי שברים וחי כפול, החוקיות הרגילה, הכרונולוגית, אינה תקפה עבורו. להפך, הוא אינו יכול להתקיים בה. או אז הוא זקוק לשירה. בהמשך, ישורון משווה בין השירה לנבואה:

¹² "בו כְּרֵנֵעַ", אֶרֶן מְנַחֵה.

¹³ "ממי לקחתי רשות?", שער כניסה, שער יציאה.

"[...] בָּאָה הַנְּבוּאָה וּמְסָרָה לְשִׁירָה. כִּי לְשִׁירָה יֵשׁ מְלִים [...] עַל פֶּן מַחְזִיק אָדָם שִׁירָה בְּסִמּוֹךְ לוֹ. אוֹלַי לֹא כָּל אָדָם נָבִיא. אֲבָל כָּל אָדָם מְשׁוֹרֵר. כִּי הִיא חֵיבַת לוֹ לְעֲנוּת עַל הַפֶּל. כִּי הִיא הַחוּצָפִית." ¹⁴ הַשִּׁירָה יוֹדַעַת לְעֲנוּת עַל הַכּוֹל; לְבַטֵּל חוֹקִים וּלְיִישֵׁב סְתִירוֹת. הִיא יוֹכֵלָה לְהַנְכִיחַ יַחַד יֵשׁ וְאִין, לְהַפְגִישׁ בֵּין עוֹלָמוֹת מַקְבִּילִים וּבֵין עֶבֶר וְהוֹוָה. הַתַּכַּת הַזּוֹמְנִים מִיִּצְרַת חִיבוּרִים בְּמַקְבִּיל וְלֹא בְטוֹר. כְּעוֹלָמוֹ שֶׁל יִשְׂרָאֵל, הַמוֹת אֵינוֹ בֹּא אַחֲרֵי הַחַיִּים; הֵם אַחִים, כְּלוֹמֵר, בְּנֵי אוֹתוֹ זְמַן וְאוֹתָם הוֹרִים, וְלִכֵּן הֵם בְּהִכְרַח מִתְקִימִים זֶה לְצַד זֶה.

אם המוות והחיים הם אחים, הרי שיש להם מטען גנטי דומה, ויש בכל אחד מהם מן האחר; חומרים ותכונות משותפות שעברו בתורשה. דימויי כוכבים וגרמי שמיים מופיעים בשירת ישורון כאנלוגיה לבני משפחה וליחסי קרבה משפחתית. גם הכוכבים, שמקורם אותו מקור, שהתהוו מאותו פירוק ראשוני – אותו מפץ גדול, הם אחים ובנים לאותה אם. הסיבוב של כוכבי הלכת במסלולם מכוח הכבידה הוא אנלוגי לכוחם של הגעגועים.

"כְּכָבִים שֶׁבְּכַח הַסֵּבֵב שְׁלָהֶם, / הֵם כְּכָבִים בְּמַעְרַכַת הַשָּׁמֶשׁ. / אֲבָל אִם אֵינָם בְּרֵי סֵבֵב, / הֵם אֵינָם בְּשָׁמֶשׁ. // כֶּךָ גַּם אֲנִי: בְּכַח גְּעָגָעִים שְׁלִי, / אֲנִי בְּמִשְׁפָּחָה. / וְאִם לֹא אֶתְגַּעְגַּע, / אֵינְנִי בְּמִשְׁפָּחָה." ¹⁵

בהמשך השיר מופיע המשפט: "הִיְיִתִי רְצָה פְּעַם לְמַת / אֲלֵיהֶם וְלִרְאֵת אֹתָם." כאילו המוות הוא נסיעה לביקור בבית קרובים. דימויי החלל מאפשרים הנגשה מרחבית של העולם המקביל שבו מתקיים המוות. הם מבטאים אפשרות קיום ב־זמני של עולמות חיים ומתים; כוכבי לכת שחדלו מלהתקיים נראים עדיין מבעד לטלסקופ – המפץ הגדול שבקרקעית הזמן עדיין נשמע. השירה היא מגבר וטלסקופ עוצמתי שמאפשר לנו לראות דברים שכבר קרו, כוכבים שמתו מזמן.

14 ש.ם.

15 "זְכֵרְנָת הֵם בֵּית", אֶרֶץ מִנְהָה.

המפץ הגדול – הד קדום נוכח בחומר

בשיר "גְּדֹל הַמַּיִם"¹⁶ מתואר פֶּסֶל של יחיאל שמי, כגוף ברזל המשמר את הזיכרון שהוטבע בו. כאשר מנענעים ומזעזעים אותו, הוא משמיע מתוכו "בממ. מין רעמה." כבר נתקלנו בנהמה הזאת בשיר "הַגְּלָגֶל הַגָּדֹל בְּטַחֲנַת מַיִם פֶּשְׁדְּמִישְׁצָה"; שם מתוארת רעידת אדמה המתרחשת בעת כתיבת השיר: "נִשְׁמָעָה בְּסֵלֶם רִיכְטֵר מִמְקָד / יָם הַמֶּלַח וְהַדְּמָה לְעֻצְמַת / פֶּסֶל הַבְּרִזָּל שֶׁל יַחֲיָאֵל שְׁמִי שְׁנַעֲנַעְתִּי וְנַעֲנַעְתִּי וְנִזְדַּעְזַעְתִּי." המציאות היא רק העתק, חיקוי של האומנות, כי הפסל – לא האדמה הרועדת – הוא זה שמשמר את הקול המקורי, זה של רעידת האדמה הקדומה במוקד ים המלח, של השבר הסורי אפריקאי, שצרוּב עדיין בתוך פרודות החומרים. בשורה הבאה עובר המשורר לחלל: "מִתְכַּנְנִים קְבֵרַת הַמַּתִּים בְּחָלָל. הַמְּלוּיִם יְהִיוּ הַלְוִיָּן. מַחְשָׁבִים. יֵשׁ פִּנְנָה." המעבר הזה מעתיק את הקול שמהדהד עדיין מן השורה הקודמת לקול קדום עוד יותר, קולו של המפץ הגדול, מקור הכוכבים. השירה משמרת את הכוח והתנועה של רגע השבר.

"אָמִי שְׁמָשָׁה לִי חֲמֵר גָּלֶם"¹⁷

חומרי הגלם של ישרון הם מתיו, החרטות, הגעגועים והזיכרונות, שהופכים על דרך השירה מרוח לחומר. "אָמִי שְׁמָשָׁה לִי חֲמֵר גָּלֶם. מְצִיץ מַעֲשִׂים שְׁעֵשִׂיתִי אֲנִי מִתְחַרְט. הַצָּאתִי / סִפֵּר כְּתִיבַת אָדָם. 'הַמְגֵרֶף'. לְדָבָרִים שֶׁבְּרָגֶשׁ. מְצִיץ שְׁעֵשִׂיתִי זֹאת מִתְחַרְטת. / מְגַעְגָעִים. מְזַכְרַת שְׁאֲנִי זָכַר. מְדַבְּרִים שְׁאִין לְהַשִּׁיב. מִיֶּסֶדֶם שֶׁל / אָמִי. מַחֲיִים מְאִיר מְשֻׁמְוֵאֲלָאק אַחִי מְאַחֲתִי לְאֵהֻטְשָׁה".

השירה עבור ישרון היא מעשה של הנכחה חומרית. המילים "מתחרט" ו"חרטות" מעלות על הדעת מעשה של חריטה בחומר. גם הזמן מתואר לעיתים כחומר. למשל בשיר "פאראגראף I"¹⁸ הוא מיוצג כחומר רב-שכבתי שבו העבר וההווה הם שכבות גיאולוגיות, על ידי שימוש בכיטויים כגון "בתחתית הזמן" ו"מתחת לזמן". ייצוג כזה מאפשר מטריאליזציה של זמן העבר בהווה. תפקידה של השירה הוא כתפקידו

16 ש.ם.

17 "הַגְּלָגֶל הַגָּדֹל בְּטַחֲנַת מַיִם פֶּשְׁדְּמִישְׁצָה", ש.ם.

18 ש.ם.

של מכוש, עליה לשבור את השכבה העליונה ולאפשר לעבר לבצבץ מתחת לשברים.

כך הופכים הזיכרון, הזמן והשפה לחומרים ממש, כמו הברזל בפסלו של שמי, חומרים בעלי מרקם ושכבות, משקל ונפח. באמצעות הניקוד החסר הקיצוני, אומר יוסף שרון,¹⁹ הופכות המילים לאוסף של מורפמות קדומות, שרידי לשון המלאים בחומריות ומעוכרים בכיורפיה של החומר: כמו שברי כד עתיק במערה. המילים הן חומר המורכב משרידים; שרידים שנשטפו מן הקן, השעון של השכן, פסולת הבנייה באתר שבכרדיצ'בסקי ארבע. השרידים הם כמוסות של עבר, כותב שמעון אדף,²⁰ מגברים של הד המפץ הרחוק שהוא לפני שהומצאו שמות לדברים.

”בְּאֵין קָיִם – כְּתַב בְּהֶגֶן. בְּבֵהִירַת. בְּדִיק: / כָּל מַה שְּׂאִינָנְ שְׂבָקָיִם. /
בְּאֵין, יֵשׁ / כָּל מַה שְּׂיֵשׁ”²¹

הדיון על אודות השברים והחסרת האותיות מחזיר אותי לז'ורז' פרק, והפעם לרומן ההיעלמות (La Disparision), שאת כולו כתב פרק בלי להשתמש במילים שמופיעה בהן האות e – האות הנפוצה ביותר באלף-בי”ת הצרפתי. על פי פרשנותו של וורן מוט, חסרונה של האות e הוא מטפורה לתחושת האובדן של פרק, ששכל את שני הוריו בגיל צעיר בזמן מלחמת העולם השנייה. את אביו איבד בשדה הקרב ואת אימו באושוויץ. היעדרה של האות e מונע שימוש במילים הבסיסיות ביותר: אימא (mère), אבא (père), משפחה (famille), ואף את שמו שלו (Perec), שכן בכולן ישנה האות e.²¹

אומנם ישורון איננו מדיר באופן גורף אות מסוימת, אלא משמיט פעמים רבות את אימות הקריאה וי”ו ויו”ד ומייצר כתיב חסר קיצוני. אך נדמה לי שגם על האותיות החסרות הללו אפשר להחיל את מה שאומר מוט על חסרונה של האות e ברומן של פרק: חסרונה של סימן הוא סימן להיעדר. אצל פרק ההיעדר בולט במכלול, ואילו אצל ישורון ההיעדר בולט בגוף המילה, שכן אותה אות חסרה מותירה אחריה אנרגיה, נוכחות מוחשית

19 “כוכיה היא השורש”, איך נקרא אבות ישורון (עורכת: לילך לחמן), הקיבוץ המאוחד, 2011.

20 “אחרי קרבן הקן”, שם.

21 “כל מי שְׂבָא מִשָּׁם”, אֶדָן מִנְחָה.

Warren Motte, “The Work of Mourning”, *Yale French Studies* 105, 2004 22

של היעדר – כמו שקטיעת איבר מותרת כאב רפאים. נדמה שפרק וישורון, כל אחד בדרכו, מנהלים דיון על היעדר דרך מאבק בכתיבה המוכנית, בהרגל. ישורון מעיד כי מאבק זה כמוהו כחיפוש אחר הליריקה הטהורה; "אבל התרגלות להיות שיר זה עצמו נגד השיר, זה אנטי־שיר. מפני ששיר מביא דבר חדש, שלא היה ידוע ומורגש על־ידי אדם." אומר ישורון, "[...] על מה מדברת הליריקה הטהורה? על מצב [...] השיר צריך להביא אתו את עצמו ואת המצב של עצמו [...] שיר אמיתי לא בא משום מקום."²³

ובכל זאת אני תוהה. מהי "ליריקה טהורה", מה פשר החיפוש האובססיבי אחריה. מתוך התהייה אני נזכרת בדברים שכתב צחי וייס²⁴ על החיפוש הקבלי אחר "שפת הטהרה": באמצעות פירוק העברית וחיטוט בקרביה, על ידי שיכול אותיות ושימוש בנוטריקונים ובגימטרייה. "שפת הטהרה" היא שפה קדושה שהיא בעלת משמעות גם אם אינה דיסקורסיבית; וייס מגדיר אותה כשפה החדלה להיות מרחב שקוף שתכליתו להצביע על מסומנים מסוימים, אלא היא עצמה בעלת משמעות אונטולוגית. בשפה נכספת זו המסמן והמסומן זהים זה לזה – האל זהה לשמו.

ואולי זוהי המוטיבציה המשותפת לעוסק בקבלה, בעיקר בקבלה האקסטטית, ולמשורר, בעיקר משורר שעוסק בממד הטרנסצנדנטי, כמו ישורון – החיפוש אחר צירוף האותיות שבכוחו להעתיק אדם מעולם לעולם.

לשון הטהרה, שהיא לשון העולמות העליונים, מורכבת מצירופים שונים של אותיות הוי"ה, ואילו לשונו של ישורון, בכתיב החסר באופן קיצוני, מעלימה את הוי"ו והי"ד; כמו ה־e החסרה של פרק, גם היעדרן של הוי"ו והי"ד משאיר חלל – שמתמלא בקרינה של ישות שנעלמה. שבא סלהוב מתארת את תחושת הנוכחות הנפקדת הזאת בכתיבתו של ישורון בהתייחסה למחיקה והטמעה בזמנית של מקורות מסורתיים: "עקבותיהם המלובנים של המקורות המסורתיים נוכחים בגוף השיר כמעין 'רשימו' – אותה ישות היולית הנתרת כחלל דחוס עקבות דקים מדק של קווי אורה אלוהית לאחר הצטמצמותו והסתלקותו של אלוהים

23 חדרים 6.

24 מות השכינה ביצירת ש"י עגנון, אוניברסיטת בר אילן, 2009.

אל נבכי מסתוריו המוגפים כ'אין'".²¹ נדמה לי שאותה תחושה, אותו חלל דחוס של היעדר, מורגשת גם ברמת המילה הבודדת. התחושה של ההיעדר הופכת את האין לנוכחות פיזית. לגוף בעל מסה וכוח משיכה.

*

לפני כמה שנים החלטתי לחדש מנהג ישן של תיעוד חלומות. תחילה כתבתי זנבות, רשמים, לפעמים רק בהיתי בדף, בניסיון להיזכר. לאט ובהדרגה התחילו הזנבות לצמח מפלצות חלום, הרשמים קיבלו גוף ומתוכם תפחו חלומות שלמים, לפעמים יותר מאחד כלילה. והחלומות בתורם הולידו רשמים; הגוף נזכר בתנועה הפנימית של הכתיבה. תנועת העט על הדף מפעילה את הזיכרון, והזיכרון בתורו מציף עד חנק מתוך הקריאה בכתבי ישורון אני מגדירה לעצמי את מצב התודעה של הכתיבה כמצב של עמימות, בעל ממד אל־ביתי המצריך עמידות. כהליכה בעקבות תחושה של היעדר; בעקבות לחש, אל מה שלעולם לא מתפענח עד תומו – כי כמו העיר בתהליך הכניסה לתוכה, הוא מתפרט ונמלא חיים ובתוך כך מאבד את קריאותו כשלם. ואולי לא מדויק לומר מצב תודעה, אלא מקום. אולי עליי לומר כך: המקום הפנימי של הכתיבה הוא מקום אפלולי וכתמי מאוד ובו אני פוגשת גרסה לא מדוללת וכאוטית במיוחד שלי; כאילו אני עצמי התפרקתי לחלקים שאיני יכולה לזהות עוד. היכולת שלי לשהות שם לא הייתה אף פעם מן המשובחות; המסלול מעגלי. איני יכולה אלא לכתוב קצר ומפורק, במעגלים הולכים ומצטמצמים, עם הרבה שבילי מילוט צדדיים – ופעמים רבות איני מגיעה כלל. לפעמים מגיעים רק חלקים ממני, אחרי שאחרים נשרו בדרך, נזרקו החוצה או נמלטו בצווחה.

25 "קובץ גליות", איך נקרא אבות ישורון.

נטע גורן, וי"ו (2020), שמן על נייר, 12/15 ס"מ

ההתאהבויות הכבויות האלה, מי בנאן מי שנאן

וְאֶהְבֵּת אִשָּׁה, דְּבָר
כָּל כֶּךָ רְחוּק, זֶר,
וְכָל כֶּךָ מְקֻסִים.

- אבות ישורון, מתוך: "שיר בקשר", קפלה קולות,
ספרי סימן קריאה / מפעלים אוניברסיטאיים, 1977

מהי אהבת אשה בירושלים. לנסות לבנות יום-יום עם בן אדם ולקוות לשלג, בין השאר. כמו בערב שלפני המבחן הראשון שלי באוניברסיטה, בשעור מבוא לספרות האגדה. בכל הערוצים צפו נשים וגברים זה על זה וצפו את שעור השלג, כשברקע תמונות של שלג קודם. אנחנו לא ראינו בעינינו את הצפייה, כי בבית אמה של תהלה לא הייתה טלוויזיה מטעמי מצפון, אבל אנשים שבאו ויצאו מאתנו כל אותו הערב ספרו לנו עליה. תהלה אמרה, אם ירד שלג לא תצטרך לצאת להבחן. ושאלתי, זה אומר שאני נשאר? וענתה, זה לא מה שאמרתי. כמו ששעה לפני כן שאלתי את חן חברתה שבאה, מה את זוכרת מהמבחן בספרות האגדה? ואמרה, הוא לא היה אינטליגנטי. ושאלתי, זה אומר שהיה קל? וענתה, משל לגבר, שאם אין הוא חכם לא יוצא מזה שהוא קל יותר או פשוט, ולעתים מסכלותו יוצאת הקשות, שנאמר "כאשר ידל הדל וישבר השבר". אחרי שהלכה אמרה תהלה בתוכחה, אל תלמד ממנה. היא יוצאת רק עם גברים שהשם שלהם מתחיל באות הראשונה של אבא שלה המת, שקוראים לו עמוס. אמרתי, גם אבי נקרא כך. אמרה וגחכה, אבא שלך חי ואני שמחה שיש לך בשביל מה לחיות. אחר כך החזיקה חזק בידי כל הלילה ומלמלה דבר מה שנשמע כמו "תחזיק את הפיה, חגי, אל תשתה מהפיה". לבקר התחור, אין שלג ואין צפיה. רק קר בלתי-נסבל. ככה לא תצא, לחשה תהלה לחשה, נראה מה עם הטרמפ שהיה אמור להיות לי. אשה שאינני זוכר את פניה הביאתני בכנתני אל מגרש ליד בית

הספר למשקה, ושם נדחקתי במכונית אחרת בין שלשה זרים גמורים (יש במקום הזה זרים שאינם גמורים, חשבתני) עד הר הצופים. ולא פתחתי עיני עד שעת השאלה הראשונה, "סדר בסדר כרונולוגי את החבורים הבאים, אין צרך לנמק", ולא ראיתי שלג בירושלים.

אין מקום אחר

שְׁמֵי הַחֲלָפְתֵי שְׁפָתֵי הַחֲלָפְתֵי עִירֵי הַחֲלָפְתֵי.
וְעוֹד יֵשׁ בִּי מִן הָרוּחַ לְהִתְעַלֵּם מֵעִירֵי.

- אבות ישורון, מתוך: "תחלופה", השבר הסורי אפריקני,
ספרי סימן קריאה / מפעלים אוניברסיטאיים, 1974

"פסטיבל ויניל בתדר" הוא יום מעולה מבחינת גילי להוציא את מעט הכסף שגירד מחלטורות החודש. בבחירה בין לאכול קצת יותר טוב ובין האלבום המשולש החדש של דילן עם ריליסים נדירים, היה ברור איפה האשראי רוצה להתגהץ. אבל האמת שאת דילן הוא הזמין מאמזון, ולתדר הוא הולך עכשו בשביל לפשפש בערימות יד-שנייה של החנויות שצצו בכל קרן רחוב פלורנטיני בשנים האחרונות. כבר התרגל שתקליטים שהם פֶּרְרָה בשביל אחרים הם אוצרות בשבילו. הוא אוגר אותם, להוט, מניח על הפטיפון, מחפש משהו בתוך הצלילים, משהו שאבד לו, ולא יודע מנוח.

בינתיים הוא מוצא רק תקליט אחד, מחליט שצריך בירה לפני שימשיך לדוכנים האחרים. הוא והתקליט מתגלגלים לעבר השולחנות. "אי אפשר לקרוא ליום אחד 'פסטיבל', אני ממש מצטערת", הוא שומע ויכוח מאחורי גבו, "זה אפילו לא יום, יש ארבע-חמש הופעות על חצי-יום". הוא מביט בדוברת, עומד להגיד משהו ומתחרט. "הוא לא מסכים איתי", הבחורה קולטת את גילי וצוחקת. גילי מסמיק ומושך בכתפיו. "נו, תגיד".

"אני, אני פשוט חושב שאת לא מבינה את המהות של פסטיבל". הפה של הבחורה נפתח. "חכי שנייה, תני לי לסיים", הוא נדרך. "פסטיבל הוא התחושה של החופש, של הלא-ידוע, של הכול-יכול-לקרות, וכשאת פורסת אותו על פני כמה ימים יש יותר סיכוי לדברים הספונטניים – חופש צריך איזה מרחב להתרחש בתוכו – אז כן, זה יעזור אם יש כמה ימים, אבל למשל היום, כשלא פרסמו מראש חלק מההופעות ופרסמו

שעות לא מדויקות בכוונה – זה בדיוק זה – כדי שדברים מדהימים יוכלו לקרות, ויש להם הרבה יותר סיכוי פה בתדר מאשר בפסטיבל התמר למשל, שקורא לעצמו פסטיבל אבל הוא בעצם הפעלות מאורגנות לילדים” – גילי עוצר לנשום והבחורה מנצלת את ההזדמנות. “אני עדיין חושבת שזה בעיקר גימיק, לקרוא לזה פסטיבל.”

“אה, ברור שזה גימיק, אין סתירה. כי עדיין, אפילו בלי להתכוון, הם השאירו את האפשרות שמהו מדהים יקרה. זה בדי-אן-איי של המקום. התדר הרי התחיל בתור פופ-אפ, רדיו שצץ במקום אחד לכמה זמן, וכשהגיעו הפקחים הוא התקפל למקום אחר וצץ שוב. לצערנו מתישהו העירייה הבינה שהיא דווקא רוצה אותם בעיר.”

“למה לצערנו? כי הם התמסדו? זה קורה לכולם בסוף.”

לא לכולם, הוא רוצה להגיד, חלק לא מספיקים להתמסד. עיניו מתכווצות, נכבשות בקרקע. שתיקה.

“היי”, היא מחייכת, מנסה לצוד חזרה את תשומת ליבו שכבר הספיקה לנדוד הרחק משם, “אני טליה, אגב”. הוא מכריח את עצמו לחזור לסיטואציה, יודע שבהתחלה יזיף ואז כבר יצליח להמשיך. “גלעד”, הוא מסיט כיסא לאחור ומתיישב סמוך אליה.

הם צועדים בנינוחות על הטיילת לכיוון הצפון הישן, שם טליה גרה. הוא שמח שבחרה בדרך הזו. בשנים שגר בתל אביב למד להשתמש בים בתור גורם מרגיע, כמו שהמדבר היה בשבילו פעם. מאז שעזב את הבית חזר לבקר את ההורים מתוך מחויבות מכווצת, מבטו ממוקד תמיד במדרכה שמובילה מהאוטובוס אל ביתם, מה יש לו להביט ימינה ושאלה? מה ימצא שם? עכשיו הוא מביט ימינה אל טליה ומצמצם עוד כמה סנטימטרים שמפרידים ביניהם, זרועו מתחככת בזרועה לסירוגין.

“לא חשבתי שאני אהיה מהפריקים של הנייל”, היא מנופפת בשקית הבד שלה. “התקליטים הראשונים שלי היו שאריות מהמחסן של ההורים, ואז התמכרתי. אני אוהבת את הסאונד, את ההתעסקות, הכול.”

“אני אוהב את אלמנט ההפתעה. לגלות דברים הזויים שבחיים לא היית מוצא סתם ככה בשוטטות באינטרנט, דברים שאתה לא מאמין שאשכרה מישוהו התיישב והקליט פעם.”

טליה מנווטת אותו בעדינות לפנות ימינה אל תוך העיר והוא נעמד

במעבר החציה מעט מאחוריה, מרשה לאצבעותיו לשרטט משהו בלתי-מורגש על כתפה, לראות את העור שלה נענה בכיווצים זעירים. וכשגילי מבין איפה הם נמצאים כבר מאוחר מכדי לסגת והוא נעצר במעבר חציה שלא אמור היה להיעצר בו ומביט על סביבותיו וחושב שהוא סתם מדמיין כי הוא כבר גר בתל אביב שש־עשרה שנה לסירוגין אז לא באמת הגיוני שהצליח לא לעבור פה אבל הוא בטוח שכל מיני אפשרויות התמסללו לו כדי שהוא בדיוק לא יהיה צריך לעבור דווקא פה ליד הבית שלהם מכל המקומות לא מאז הפעם האחרונה שהיה כאן – בתחילת החופש מבקר את הבני דודים לפני שהם חזרו יחד כולם אליהם דרומה לערד ומה זו בכלל תל אביב לעומת הקיץ בערד – להגיע לפני לחזור אחרי לחוות הכול אבל זה היה הקיץ האחרון, הכול נגמר, ברור שלא יבואו יותר בני דודים ולא אף בן אדם אחד שלא חייב כי הוא גר שם והשיר של טיפקס מתחיל לרפוק לו באוזניים והוא מנסה את הטריק – לשלוף ישר שיר נגדי כדי לחסום אותו – לחסום אותו בגופו כמו אוזניים, "ראונד ראונד גט אראונד", הביץ' בויו נקראים להצלה, כבר עשרים וארבע שנה נקראים להצלה. למה דווקא הם, אולי כי הם כל כך רחוקים, רחוקים מזה –

"גלעד? הכול טוב?"

"מה, כן, סליחה, צפתי לשנייה", עכשיו כבר קשה יותר לזיף, לראש שלו חוזר נער בן שלוש־עשרה שמגיע בריצה ישר לתוך הזרועות המבוהלות של הדודה צרחות סירנות איפה כולם איי גט אראוונודד – הינה הדודה הינה טליה לטשטש את הדודה למקד את טליה. "בוא, אני פה שמאלה", טליה מחייכת, מנסה לקחת את המושכות לידים. ודרוש מעשה – נוגע בלחייה כדי לסייע לה לחזור להיות ממשית, והיא מתקרבת – עכשיו אתה מנשק, הוא פוקד על עצמו, ומרגע שהוא מנשק כבר קל יותר להמשיך אחריה לעלות במדרגות להגיד כן לערק, להגיד "ביץ' בויו" כשהיא שואלת מה לשים כדי לוודא שהחומה עומדת בצורה.

"אז לזה התכוונת כשאמרת שבפסטיבל יש תחושה של הכול יכול לקרות?" הקול שלה נמוך עדיין וזה מוצא חן בעיניו. אבל היא ממחרת להפך את החמימות של הרגע בהתלבשות מהירה מדי. "לגמרי", גילי צוחק. "גם זה, בין היתר. בואי נגיד שזה הצד הטוב של העסק".

*

טליה נשארת כל הקיץ. היא אומרת שאין לה כסף לטוס, אבל גילי יודע לשמוע בקול שלה שהיא נשארת גם כדי לראות מה יהיה איתו, האם יצא מהם משהו. זה גורם לו אי־שקט, כאילו היא לא מכירה אותו מספיק. היא באמת לא מכירה, והוא מתקשה להסביר. כמו בפעם ההיא ששם שיר של דודו פארוק. "איכס, גלעד, תכבה את זה. בדיחה לא מצחיקה, זה ממש גזענות".

"כן, אבל זה לא נורמלי, הבחור הגיע משום מקום, הפך להיות הדבר הכי חם אצל בני שלוש־עשרה עד שש־עשרה, אני מרגיש שאני חייב ללכת לאיזו הופעה, לראות מה קורה שם, כמה רחוק הוא מסוגל ללכת, לפני שעוצרים את זה, את מבינה?"

"לא, אני ממש לא מבינה, האמת. למה לבזבז כסף על השטות הזאת, הוא ייעלם עוד כמה חודשים מהרדאר".

"אבל איך הוא ייעלם? זו השאלה. בדעיכה בורגנית, או באסון?" טליה מתעלמת וקמה למחשב כדי להחליף שיר. "מה זה? אתה הולך לאינדינגב?" היא מצביעה על אחת הלשוניות הפתוחות בדפדפן. "בטח, אני תמיד הולך. מהשנה הראשונה של הפסטיבל. השנה התלבטתי כי הכרטיסים יקרים, אבל אני לא באמת מסוגל לא ללכת".

"מגניב, אני גם חשבתי ללכת. יש ליינ־אפ מעולה ולא הייתי כבר איזה חמש שנים".

גילי מהסס. משהו מתחיל להתבהר מול עיניו. הינה טליה, טליה אחת מוחשית, מפסיקה את דודו פארוק ומעבירה לפלייליסט אינדינגב, וכמה יפה היא. ונשארה איתו שם בקיץ ולפעמים צריך וזהו והפסטיבל הוא לא הכול בעצם, קדושת הפסטיבל, קדושת החופש –

"אולי תבואי איתי? יש מקום לשניים באוהל. יהיה קצת יותר מרווח מהדירה הזו", מהר הוא מדבר, שהדיבור לא יחמוק ממנו כי הקיץ והאוהל ושקי השינה באינדינגב כבר מתחלפים לו בראש באימא שלו פורשת שקי שינה על הרצפה כל הבני דודים בסלון אבל הוא מתווכח הוא רוצה לישון בחוץ על איי־תנועה על מדשאות כמו כולם אבל התנאי שכולם באים כל שנה והתנאי שמותר לו ללכת היה שחוזרים כל לילה מתישהו לישון בבית – "שפעם ביום תוכלי לעשות ספירת ראשים", הדודה אומרת לאימא ויובל בנאי והזמן הזה אבוווד – לא – לא – לא – איי גט אראאאווננדרד –

"בטח, כן, למה לא", מעל לכל שקי השינה טליה מחייכת חיוך קטן, וגילי מרגיש שהחיוך רוצה לגדול, ומודה לה בליבו שהיא עדינה מספיק להשאיר אותו קטן, שלא יתרחב ויבלע הכול. "אני מקווה שאסתדר עם כל הגי'פה והבלגן של לישון בשטח. אבל אתה בטח תגיד שהבלגן הוא כל הכיף". בכל זאת, היא כבר מכירה משהו, גילי חושב. "לצערי כבר אין שם יותר מדי בלגן, תראי איך כל האתר מסודר", הוא מצביע על עמוד ה"מידע נוסף" שהיא פתחה, "מפה עם הנקודות המדויקות של הברזים, איפה אסור להרעיש – בפסטיבל מוזיקה – אסור להרעיש, בחיאת. אין פה כבר ממש מקום להפתעות".

הם יוצאים עם טרמפ מתל אביב בצהריים המוקדמים כדי להגיע לפני שההופעה הרשמית הראשונה מתחילה. כשהמדבר עוד מתחפר בשנת הצהריים אבל האדרנלין כבר בשיאו, ומייד כשהמעלות צונחות קצת, האות הרשמי ניתן, ולמשך שלושה ימים נפתחת לולאה בזמן, צורת קיום שמזינה את עצמה וחיה מתוך עצמה – פסטיבל. "תראה, גלעד", טליה מצביעה על הפלאפון שלה, "אומרים שיהיו גשמים בכל הארץ, וזה אמור להגיע גם לצפון הנגב. מה עושים?"

"מעולה, הלוואי שירד קצת גשם, יהיה פחות חם".

טליה נראית מהוססת. "אל תדאגי, הם ערוכים להסתדר עם הכול. התרחיש הכי חמור הוא שקצת נירטב ויבטלו כמה הופעות. שזה דווקא טוב כי אז נראה מי אלה שמופיעים לא משנה מה. עם גשם, בלי הגברה. מי הרציניים האמיתיים".

בחניה מקדמות את פניהם שורות מסודרות של מכוניות, על כל שורה אות ומספר שנועדו להקל על מציאת הרכב. "מה זה, חניון עזריאלי?" גילי רוטן. "מעולה אחי, יהיה קל למצוא את האוטו", הטרמפ שלהם אומר. "זה לא אמור להיות קל", גילי ממלמל כשהם יוצאים מהמכונית. טליה מביטה בו במבט לא־מבין והוא משתק ומכתף את התיק שלו. אבל כשהם מתחילים לצעוד על החול המהודק, מצדיהם אנשים עם ערימות ציוד הולכים ורצים ושרים – את המוזיקה כבר שומעים – ותור מפואר מתנחשל בכניסה למרות הברזלים המסודרים, ובננה שהיא איש עוקפת אותם בריצה, והתחושה המוכרת, ההי החום דפיקות הלב,

מתפשטת לו בכל הגוף והוא תופס את טליה ביד, "בואי, רצים לשם", רגליהם כושלות מהצחוק וממשקל התיקים וממחנק הציפייה שהפעם, אולי רק הפעם, זה יהיה כמו אז.

הם פותחים את האוהל וזורקים בו את התיקים וגילי מתרוצץ ממקום למקום בזמן שטליה מארגנת את התיק הקטן שרצתה לקחת איתה להופעות – "שנייה, אני כבר יוצאת", היא צוחקת למראה ההתרגשות שלו – והם דוהרים לפסטיבל, גילי מחבק אחד נותן כיף לשני מנופף לשלישי – הוא כבר עם בירה ראשונה ביד – "לחיים, בירה ראשונה לפסטיבל", והוא יודע את התוכנייה בעל פה ומפזר המלצות וטליה מנסה להדביק את הקצב, שמחה גואה בה, "בחיים לא ראיתי אותך ככה, בתל אביב אתה מאופק–"

"חכי, ועוד לא התחילו ההופעות", הוא מאמץ אותה אליו. וכשמתחילות ההופעות הוא רץ לעמוד מקדימה, לא אכפת לו מי לידו, הוא בצפיפות חם לו טוב לו וטליה מדי פעם זזה אחורה או הצידה, תמיד מצליחה למצוא אותו בסוף כי אם זה היה תלוי בו הוא היה מתעופף עם ערימת האנשים מבמה לבמה. וגם בשתיים בלילה כשהיא כבר מנמנמת על המחצלת באזור האכילה הוא עוד רץ, עד שלקראת ארבע אחרונות הבמות משתתקת והם מחפשים מה קורה באזור האוהלים ומוצאים גיטרות ומוצאים דרבוקות ונשארים כמה שנשארים וחוזרים לאוהל כדי לחתום את הלילה הראשון כפי שראוי שייחתם.

ארוחת הבוקר שלהם ביום השני היא ארטיק, הנאה אסורה שגילי מעולם לא פספס בפסטיבל. "לא משנה בן כמה אתה, ארטיק בתור ארוחה – תמיד יהיו קצת רגשות אשם וזה הופך אותו לטעים יותר". טליה מפקת לעומתו. "מאיפה יש לך כוח, אני בקושי מצליחה לפקוח עיניים. אם לא היית מכריח אותי לא הייתי קמה".

"ישנים בבית, גברת, בואי למעלה, ברק כהן תכף עולה. כמעט היחיד בפסטיבל – טוב, חוץ מחלק מהראפרים, הצעירים לפחות – שעוד יש לו שירים נגד הממסד, שאתה עוד לא לגמרי יודע למה לצפות בהופעה שלך".

"אני מבינה שאנחנו חוזרים לגיל ההתבגרות בסופשבוע הזה?"
 "למה את אומרת ככה?" גילי משתומם.

ומברק כהן ליללה ובירה ראשונה בעשר וחצי בבוקר ואז להוריד אותה באבו דיסקו ולחזור לבמת הקוף לאנדלושס ולעמיר בניון ולצרוח "תבואאאא" עם כל הקהל – נקניקיה, חרדל על החולצה – וחום הצהריים מתחלף בקרירות הערב וטליה מביטה מדי פעם אל השמיים המתקדרים, בודקת בפלאפון, מקשיבה ללחישות על כיוון העננים. "גלעד, אני חייבת לשבת בצד קצת, הרגליים הורגות אותי, אני כבר לא בגיל", היא צוחקת אבל מושכת אותו בידה לכיוון אחת מפינות הישיבה באזור האוכל, "בוא נשב, נדבר קצת, או שסתם נשב, נמשיך עוד מעט. אפשר לשמוע את ההופעה של הבמה המרכזית ממש טוב גם מפה. מי עולה עכשיו?"

גילי מדפדף במהירות בתוכנייה, מעביר את אצבעו על האותיות הקטנות בטבלה של יום שישי, אבל דעתו מוסחת כמעט באותו רגע על ידי נחשול מסיבי של אנשים שמטפסים במהירות למעלה, דווקא אל הבמה הקטנה יותר. הוא שומט את התוכנייה ומזנק – מרגיש כמו ביום הראשון אחרי שמחלימים ממחלה, אחרי שבוע שאתה תקוע בבית – "בואי, חייבים ללכת לשם עכשיו. זה האחים צברי. מדהים פשוט מדהים. לדעתי עלינו על הטעות הראשונה בפסטיבל–"

"טעות?" טליה שואלת, עוד לא נענית לידו המושטת המבקשת למשוך אותה מהקרקע, "לדעתי הם אמורים להופיע שם עכשיו".

"נכון, ותראי את הבמה המרכזית. יש פה בנאדם וחצי על הופעה מחו"ל שתכף תתחיל. הם שמו אותם על במה קטנה מדי, במקביל לחו"ל – כולם הולכים לשם – הולך להיות מטורף, הופעה שתיזכר", הוא כמעט רוקד במקום, עיניו מתרוצצות מעלה-מטה עם האנשים המטפסים להופעה, שואגים "ואלק שימי חוגג בג'חנן-קול סגירת אלבום של סופרגווייל–" "גלעד, אני, באמת לא בא לי לעלות לשם. אני עייפה, וסתם יהיה צפוף. אבל תעלה אתה אם אתה רוצה, וניפגש פה בסוף".

גילי מהסס לרגע. כל גופו מושך אותו לעלות למעלה, להיכנס בדבוקת האנשים, להיות אחד איתם, שירת המטפסים גוברת וטליה נעשית כתם מטושטש ואת מקומה תופס שוב נער בן שלוש-עשרה ששומע צרחות ובהתחלה לא חושד בטוח שאלה הצרחות של ההופעה והבני דודים שלו בטח מקדימה צורחים ואז אנשים מגיעים רצים אומרים קרה משהו ואז יש סירנות והוא מתחיל לרוץ לכיוון שם שאנשים בורחים ממנו כי הוא

קולט שהדבר הלא צפוי קורה דווקא שם והוא פה כמו אידיוט כי הוא לא בא איתם כי הוא היה עיף אבל הוא לא מצליח להגיע לשם כולם בורחים המשטרה צועקת ופתאום השכן שלהם בא והוא תופס אותו בחולצה וגורר אותו וגילי אומר תעזוב אותי מה אתה עושה והוא אומר אתה חוזר איתי עכשיו הביתה אנשים נרמסים שם אנשים מתים "איי גט ארראוונד תשחרר לו ת'מאש – איי גט אראוונד – יש פרס נדיר אחולמניוקה", אנשים ממשיכים לשיר, זה רק הם או שההופעה כבר התחילה?

"אולי תנוחי קצת, אה, ואז תעלי גם למעלה, כשתתאוששי?"
 "אולי, נראה. יאללה, תעלה". גילי מביט בהם ומביט בה ומתכופף לנשק אותה על המצח ורץ החוצה מהסככה.

"מה זה, ירד בלילה גשם?" טליה שואלת למראה האוהל הרטוב כשהיא יוצאת לצחצח שיניים. "קצת טפטוף, לא משהו רציני, תראי, החול רטוב, רק מלמעלה". היא זזה הצידה לצחצח שיניים מבלי לירוק על האוהל, מבטה ממוקד בשמיים.

"את מנסה לעצור את הגשם בכוח המחשבה?"
 היא צוחקת. "הלוואי. אבל כדאי שנקפל את האוהל ואת הדברים ונעמיס על האוטו של הטרמפ חזרה".

"איך לנו זמן", גילי מביט בתוכנייה ובאנשים שמתקדמים לכיוון הכניסה למתחם. "קמנו מאוחר ותכף מתחיל מאדאם בוס".

"אז רק תן לי יד בקיפול שנייה ואני אקח איתם את הדברים לרכב".

"עזבי אותך טליה, הכול יהיה בסדר, מקסימום יירטב קצת, חבל –"

"אני רוצה ללכת לאוטו, גלעד, הכול טוב. אם אספיק, אתפוס אותך במאדאם בוס. ואם לא, תרד למטה להופעה הבאה".

גילי פוסע בין האנשים הראוגים שמגבכים על זרועותיהם אוהלים חצי-מקופלים ותיקים לא-רכוסים, מתקדם בכיוון ההפוך – הם לחניה, הוא להופעות. הרחבה לפני הבמה כמעט ריקה, והוא מופתע לראות שני אנשי צוות ממקמים בעצלתיים מוניטורים בחזית הבמה. ההופעה אמורה להתחיל בעוד כמה דקות ואין זכר להרכב. גילי נדרך.

"אחי, אמורה להיות פה הופעה עכשיו?" הוא ניגש לסאונדמן.

"כן, אבל היא תתחיל די באיחור, רק עכשיו קיבלנו אישור להקים את

הבמה חזרה. פחדו מהגשם ואמרו לנו בלילה לקפל את כל הציוד ליתר ביטחון”.

”מדהים אחי”, גילי חש את האדרנלין מפעפע, ”אז כל הליו”ז היום השתנה?”

”כן, בטח עוד יהיו לנו כמה הפתעות. אבל חכה פה, תוך עשר דקות הם יעלו”.

הוא פוגש את טליה בחצי הדרך למטה, רץ כשהוא מבין שההופעה של עשר תתחיל לפני ההופעה שהוא מחכה לה מתשע וחצי. ”תקשיבי, את לא מבינה, כל הליו”ז התחרבש להם למעלה, ויש שמועות שיקדימו את מקס רומיאו. בואי, למעלה אין כלום עכשיו, צריך לשים לב—” טליה מסמנת לו להפסיק לדבר ומתחילה לצחוק, צחוק מפעפע, משוחרר. הוא לא מבין אבל נדבק וצוחק איתה גם, ”מה כל כך מצחיק?” שואל לבסוף. ”אתה צריך לראות את הפרצוף שלך”, טליה מוחה את עיניה, ”איך הוא קורן מאושר כשאתה מספר לי שהליו”ז התחרבש. אנשים פה מעמיסים מכוניות בהיסטריה ואתה שמח, אתה בחור מוזר מאוד”.

הטפטוף מתחיל לקראת אמצע ההופעה של מקס רומיאו. גילי מזויז את טליה שתעמוד מתחת לסככה. ”זה לא נראה טוב”, טליה מצביעה אל העננים הגדולים המתגבשים מצפון, מצופפים שורות אפורות באופק. ”וגם יש רוח נורא חזקה, כמו לפני סופה”. גילי מתקרב אליה ומחבק אותה מאחור, כפות ידיו משפשפות במהירות את זרועותיה כדי לחמם אותה. ”זה מאוד חמוד מצידיך, גלעד, אבל לדעתי צריך ללכת. אם תתחיל סופה, בסוף לא נצליח לצאת מפה”.

”חכי שההופעה תסתיים, סתם קצת גשם בינתיים”.

בסוף השיר יד טופחת על כתפו. הטרמפ שלהם עם תיק גדול על גבו. ”הינה אתם, חיפשנו אתכם איזה עשרים דקות, בואו, אי אפשר להישאר פה יותר, זזים לפני שיהיה פקק ביציאה והכול יתמלא בוץ”.

”מה, אתם לא נשארים עד הסוף?” יש נימה של התייפחות בקצה השאלה של גילי.

”אחי, סתכל על השמיים, זה הסוף. אין מצב שהפסטיבל ימשיך לעוד שתי הופעות, ובכל מקרה את לולה מארש אפשר לראות גם בבארבי, אבל זה בטוח יתבטל. אין סיכוי שימשיכו פה עם הבמה והחשמל בגשם”.

"עם החשמל אולי לא, אבל משהו בטוח ימשיך, ינגנו אקוסטי—" "נו, גלעד, חלאס עם זה", תליה מאבדת סבלנות. "הגענו כמעט עד הסוף, למי אכפת איך זה יסתיים?" גילי מביט בה בעיניים רדופות, משתוקקות – להכרה, להבנה, לשותפות גורל, אבל לא, לא הפעם.

"אוקיי. הבנתי". היא אומרת. "אני נוסעת", הקול שלה רועד, "ואני חושבת, אני חושבת שזה ממש דפוק שאתה מעדיף להישאר פה מאשר לבוא איתי. יאללה, באו". היא מתחילה להתרחק ממנו והטרמפ מסמן לו אם הוא בטוח אבל גילי כבר לא רואה אותו, מביט למעלה לגבעה, יושב על הגבעה ומשקיף למטה על תהום שטוחה מוקפת בסרטי משטרה אדום לבן אדום לבן כמו בסרטים ואין לו מה לשיר אין לו מה לשיר אין לו מה לשיר כל המוזיקה מתה כל המוזיקה מתה ואין לו מה לשיר עד למעלה הוא שומע את הדיבורים שלהם את הקשקוש הזה שהוא הדיבורים שלהם רדיו טלוויזיה מטרטרים טרר טרר ברדיו אין מוזיקה איזו מוזיקה ישימו המוזיקה מתה מתה. מתה. מתה.

נשמע ברק, ומתגלגל רעם, וגשם כבד ניתן על הסככה ולצלילי הרגאיי כולם יוצאים החוצה, החוצה אל הגשם, רוקדים את ריקוד הגשם נרטבים פותחים את הפה לוגמים מים מהשמיים צוחקים כולם מאושרים וגילי איתם צוחק בוכה צוחק בוכה רוקד בגשם ולגבעה מגיע שוטר נוגע לו בכתף ונער בן שלוש-עשרה מסתובב והשוטר אומר ילד מה אתה עושה פה איך קוראים לך אני אקח אותך הביתה והוא מביט בו חזרה בעיניים גדולות חלולות ואומר גלעד, קוראים לי גלעד.

נטע גורן, שי"ן (2020), שמן על נייר, 12/15 ס"מ

ע'ד'ת שמעונוי

עמוד 30

א'ך יודעים שאת בדיוק ברבע?
 אם יש כבר דברים שאינך רוצה לזכור
 אם יש לפחות חר עמק אחד
 בשולי הגרב
 סל הכביסה כבר התמלא על גדותיו
 הלב נשבר ועדין
 יש
 אליו את מנסה להגיע בכל מאוּדך,
 אם את דואגת איך תסתדרי בלכת הוריןך
 אם יש בך פחד שלא תהיי אם
 ההרים כבר רחוקים ושהרים
 יש מקומות שאני שיכת בהם
 מה שלא נכתב עדין כבר עתיד

עמיחי חסון תורת הגעגועים

כָּל הַנְּהָרֶת
הַלְּכִים אֶל
הַיָּם וְהַיָּם
אֵינּוּ מֵלֵא

כִּי כָּל
הַנְּהָרֶת חֲזָרִים
אֶל הַנְּהָרֶת.
תֵּאֱמִינֵי לִי.

זֶה סֵד
גֵּאת וְשָׁפֵל.
זֶה סֵד
תֵּרֶת הַגְּעֵגָעִים.

י' תשרי תש"ן, 9 אוקטובר 1989

- אבות ישורון, "כָּל הַנְּהָרֶת", אָרֶן מְנַחֵה,
הקיבוץ המאוחד, 1990

א

האם אפשר ללמד כיצד להתגעגע? "כָּל הַנְּהָרֶת", השיר שפותח את הקובץ אָרֶן מְנַחֵה, מטרים את המהלך הפואטי שיוצר אבות ישורון בספריו האחרונים. ישורון כבר משורר זקן, בא בימים. ידידיו ויריביו הלכו לעולמם. תמונת בני משפחתו תלויה בחדרו, דהויה, הזיכרונות מהם חיים ונכתבים.

הוויכוחים הישנים נשכחו. הוא עדיין הולך ברגל ברחובות תל אביב, נעזר במקל, מוקף משוררים צעירים, מלא בשירים, "עֲשֵׂה אֶהְבֶּה עִם כָּל מִי שֶׁבָּא". "תֵּאֱמַנִי לִי" מבקש המשורר, תאמינו לי שכבר ראיתי את המעשים הנעשים תחת השמש ויש בכוחי ללמד אתכם כמה סודות חיים. כמה משירי הספר כתובים כדיאלוג גלוי וסמוי עם בן דמותו של הזקן החכם והמפוקח שכתב את מגילת קהלת, דיאלוג ששיאו בשיר המופת "אֲדֹן מְנַחֵה". כאן, בשיר הפתיחה של הספר, מצטט ישורון מן הפתיחה של ספר קהלת: "כָּל־הַנְּחָלִים הִלְכִים אֶל־הַיָּם – וְהַיָּם אֵינָנו מְלֹא", וממיר מילה אחת חשובה בפסוק המוכר – הנחל הופך לנהר.

החילוף נעשה מטבעה של שירת ישורון ומתוקף אומנות השירה. "לשון לסופר כצעצוע לילד" הצהיר ישורון, ושיבוש הפסוק הוא חלק מתהליך שבירת השפה, בדומה להשמטת אמות הקריאה, שינוי כללי הניקוד והלחמת מילים – מהלך שהתגבר אצל ישורון מספר לספר. התנ"ך, שפת הרחוב, היידיש והערבית משמשים עבורו חומר גלם מוזיקלי ורעיוני. במעשה השינוי קונה המשורר את הפסוק לעצמו, מנכס אותו. במאמר יפה¹ מעיר ד"ר רועי גרינוולד שיש בשיבוש גם סגירת מעגל עם המְלַמֵּד בתלמוד התורה, בחדר. לדבריו, ישורון מזמן את הפסוק לשירו, אך נותן בו סימן, וכאילו קורע בו קריעה כאות לאובדן העולם שבו שמע אותו לראשונה.

הפער בין העולם שבו שמע ישורון את הפסוק לראשונה ובין העולם שבו הוא כותב אותו כעת בלתי־נתפס; עולם ישן ששובש מכל בחינה: גיאוגרפית, היסטורית, חברתית, פואטית ובעיקר ביוגרפית. יש כאן הדגמה לשורתו המפורסמת של שאול טשרניחובסקי, שנשחקה כל כך בנאומו פוליטיקאים, עד שנשכח עד כמה היא נכונה: שהרי "תבנית נוף מולדתו" של יחיאל אלטר פרלמוטר לא הייתה בזרזיפי הנחלים של מדבר יהודה או באגם הקטן המכונה בפינו "ים כנרת". הילד יחיאל גדל בין הנהרות העצומים של מזרח אירופה, עם שאון מים רבים וטחנות קמח. "הַנְּהָר הִלֵּךְ כְּפָרִי" כותב ישורון בשיר אחר בספר. הגעגוע יחזור תמיד אל תמונות הילדות: נהר ולא נחל.

1 "ארון מנוחה, אֶתְגַּלֵּךְ וְעַת גַּלֵּךְ: ישורון עם קהלת", איך נקרא אבות ישורון (עורכת: לילך לחמן), הקיבוץ המאוחד, 2011.

ב

כוחו הפיזי של ישורון טמון גם ביכולת להדהד את תת-המודע היהודי-הקולקטיבי בחייו ובכתיבתו. "על נהרות פכל שם ישבנו גם פכינו פזכנו את ציון" אומר משורר ספר תהילים וממצב עוד בתחילת הגלות הראשונה את תמונת דמות היהודים לאורך אלפיים שנות הגלות השנייה; אלה היושבים על גדות הנהרות הזרים והגדולים ומתגעגעים אל נחלי המולדת, אדמה שכמעט איבדה את קיומה הממשי והפכה לסמל מטושטש. ישורון נע בתוך המלכודת הבלתי-אפשרית של מי שאינו יכול להשתחרר מהדברים שהותיר בגדת הנהר האחרת, בטרם יצא לדרך חדשה. במילותיו של שמעון אדף: "אפשר לדמות את אבות ישורון לאדם הלכוד בתהילים, מזמור קל"ז".²

ישורון לא נולד מהים ובכל זאת הוא שב אל הים. כמו הנהר, כמו הנחל. הוא גם שב לשמוע את הפסוקים והניגונים בבית הכנסת התל אביבי, ושב אל הים שהביא אותו ארצה מארצות הכפור וקטע את מהלך חייו הטבעי. הים מחבר בתודעתו בין היבשות, כשירד מהאונייה וראה פנים מוכרות: "לא הרצל ולא ויצמן העלו אותי לארץ ישראל", אמר לימים, "אלא ספן ערבי עם זקן שחור כאבי." מיום שבו עלה על אדמת הארץ לא יצא אותה. ישורון תיקף את ההחלטה האינסטינקטיבית בנדר והצליח לעמוד בו: גם כאשר אשתו פסיה נסעה שוב למזרח אירופה, גם כשבתו הלית למדה בצרפת, גם כאשר מכריו יצאו לביקורים מאוחרים במחוזות ילדותם. ישורון נשאר בתל אביב, מול הים, האינסוף האולטימטיבי שמאין הכול, בולע הכול, ותמיד חי.

מחזור הגאות והשפל, המשפיע על גובה פני הים, מתרחש פעמיים ביום, בסנכרון עם סיבוב כדור הארץ סביב עצמו ועם מסלולו של הירח סביב הכדור שלנו. ישורון, אסטרונום חובב, שגרמי השמיים העסיקו אותו בחייו ובכתיבתו,³ מזכיר משהו מהחוקים הקוסמיים של היקום, מ"אפקט הפרפר", עקרונות היהדות והבודהיזם. דבר אינו נעלם ואינו עומד לעצמו, הכול משתנה תדיר, וכל הדברים תלויים זה בזה. הנהרות

² "שמעון אדף על אבות ישורון: אדם הלכוד בתהילים", תרבות, מעריב, מאי 2014.
³ ראו סקירה מעניינת בנושא במאמרו של עודד כרמלי, "כדור הארץ לאבות ישורון", השילוח 10, יוני 2018.

מחוברים אל הים שמחובר בדרכו אל השמיים. השיבה של אדם אל עצמו, לנקודת הראשית שגלום בה כל הפוטנציאל, כנהר, כאדם, כדג סלמון שחוזר אל שפך הנהר שבו נוצר, טומנת בחובה את "סוד תורת הגעגועים".

ג

המילה געגוע מגיעה אל השפה העברית מתוך הגעֵיָה הקדם־שפתית, הבראשיתית, כמו קולותיהם של בני הבקר והצאן, או הצחוק והבכי של בני האדם. געגוע אינו רק או בהכרח זיכרון; הוא יכול, למשל, להתרחש כלפי הרגע הזה ממש. "עֲבַדְתָּ הַזְכֵּרְנָת" – פרויקט החיים של שירת ישורון – שונה מ"עֲבַדְתָּ הַגְּעָעִים". הגעגוע יכול להיתמר לכיסופים, לכמיהה, לערגה, אבל יש בו תוקף גם ללא זיכרון קונקרטי. כמו היהודים הישובים על נהרות הגלות – אפשר להתגעגע למקום שאיננו מכירים כלל. לפני שמעולם לא פגשנו, לעצמנו כמו שאף פעם לא היינו, כמו שאולי היינו אמורים להיות לפני שהכלים נשברו ונזרקנו אל העולם הזה.

ישורון בא לעולם בזמן תפילת נעילה של יום הכיפורים תרס"ה: "פְּתַח נְעִילָה / לִי וּלְאֹמִי / וְאֲנִי נִלְדָּתִי", עובדה שהטביעה את חותמה על מהלך חייו כמי שנירון לחשבון נפש תמידי. התאריך העברי החתום בסופו של "כָּל הַנְּהָרֹת" ממסגר אותו כאחד משירי יום הכיפורים של ישורון, חטיבה מרכזית של שירים מתקופות שונות, שדרכם אפשר לראות את השפעת היום הקדוש, הסימבולי, הלאומי והאישי, על המשורר. אם בשירי הספר השבר הסורי אפריקני (1974) מסתנכרן ישורון עם הזמן הישראלי של מלחמת יום כיפור, הרי בשירי ספריו האחרונים הוא חוזר אל היום המכונן כמיתולוגיה פרטית שלו. אחרי שנים של חרטה ווידוי נוקב הוא מבקש למצוא גם השלמה. נדמה לי שזהו השיר המפויס ביותר מבין שירי הכיפורים שכתב: תנועת הנהרות אל הים ואל עצמם מסמלת את תנועת התשובה והשבים אל המקור, את האפשרות להתמוסס בו ולהתכפר.

עשרות משירי אבות ישורון מופעים בישורון: 6 פרקי אבות, הסרט התיעודי שזכיתי לביים על חייו במסגרת מיזם "הַעֲבָרִים", אך "כָּל הַנְּהָרֹת" נפקד ממנו, אף ששימש שיר הסיום של הסרט ברוב שלבי העריכה. בימיו הוא מקצוע אכזרי, והוא מלמד את "סוד הצמצום". אבל ככל פעם שאני רואה שוב את הסרט עולה בי געגוע לשיר הזה, ואחרי ההקרנות אני כמעט תמיד קורא אותו לקהל.

כששואלים אותי, "מה למדת מאבות ישורון אחרי שנתיים של עבודה?" – אני עונה שלמדתי כמה דברים מרכזיים. את הראשון ניסחה בסרט הלית ישורון, שמספרת כי לאחר שיצא לאור השבר הסורי אפריקני היא הבינה ש"שירה זה לא בדיוק אומנות. זה אנרגיה, זה חשמל". אני מוצא את עצמי מזדהה עם האמירה הזאת, שמיטיבה לתאר את הציפייה שלי מעצמי כמשורר וכקורא שירה ואת המפגש עם המילים של אבות ישורון. לשיר טוב יש מטען אנרגטי הגדול יותר מהמשמעות או האסתטיקה שלו; "כָּל הַנְּהָרֹת", למשל, מפעיל אותי כקורא גם אם לא פענחתי אותו עד תומו.

עוד למדתי מישורון שיש כפרה בכתיבה. שבכוחן המאגי של מילים להעניק מחילה למעשים שנעשו בעולם הממשי, לחבוש משהו מהפצעים ואולי אף לרפא. ולבסוף למדתי שכולנו רוצים לגעת בגעגוע, וישורון מלמד אותנו שיעור אחד מסוד תורת הגעגועים.

חנן סבח טייכר שיר על הבן והאבות

תְּרִשֶׁם

שְׁלוֹשָׁה שִׁירִים יִרְשָׁתִי מֵאָבִי
גִּעְגּוּעַ
קִינָה
וְלִכְתּוּבָה
לְכֹלֵם בַּיִת אֶחָד

שְׁלוֹשָׁה שִׁירִים שְׁרַתִּי
בְּשִׁלוֹשׁ קְלָפוֹת הַלֵּב
עִירָם
כֶּסוּי
שְׁלִכְתּוּ
כֹּלֵם מוֹנְחִים בְּחֶדְרָךְ

תִּקְשִׁיב

מֵעוֹלָם לֹא שָׁר אָבִי שִׁיר עֲרֵשׁ
וְאֲנִי מֵעוֹלָם לֹא נִרְדַּמְתִּי
חֲמַקְתִּי אֶל בֵּין חִלּוּמוֹתַי
רְשַׁמְתִּי כְּתוּבוֹת בְּכָל פִּנָּה
שֶׁלֹּא אֶשְׁכַּח
מִחַקְתִּי דְרָכִים

שְׁלֹא יִתְעוֹרֵר
עֲשִׂיתִי בּוֹ שְׁמוֹת שְׁקִטוֹת

וְלֹא פִּרְשֵׁתִי

כִּאֲשֶׁר שָׁקְעוּ חֲלוּמוֹתַי בְּלִילוֹתַי
הֵעֵתְקֹתִי אֶת הַשְּׁפָטִים
בְּדִיּוֹ נִפְשֵׁי הַשְּׁקוּפָה

וְלֹא פִּרְשֵׁתִי

רְאִיתִי אֵשׁ
תִּימְרַת עֶשֶׂן
לֵב שֶׁל לוֹיְתָן
וַיִּבְשֶׁת
שְׁלוֹשָׁה אָבוֹת
וַשְׁתֵּי דְבָשׁוֹת
וְאַבָּא, יוֹשֵׁב
בְּאוֹתוֹ מְקוֹם
שָׁם שָׁם שָׁם

גַּעְגּוּעַ כֶּסֶה
קִינָה עִירְמָה
שְׁלֹלְכַת

וְלֹא נִרְדַּמְתִּי

תראָה

כְּשֶׁגַם שָׁנְתוּ נְדָדָה
 נִשְׁבְּרוּ סוֹף סוֹף הַגְּלִים
 וְהִפְכוּ לְקִשָּׁת
 פְּקֻחֵי עֵינַיִם
 סִפְרֵי הַזְּכוּרוֹנוֹת הַצְּטֻלָּבוּ
 עִם דְּבָרֵי הַיָּמִים
 נִפְלְנוּ שְׂדוּדִים
 לֹא צָרִיךְ יוֹתֵר
 הִנֵּה
 בְּאוֹתָהּ שׁוֹרָה
 אֲנִי וְהֵ

עומר שיבולת

אל המאין

על הגיונותיו של אבות ישורון. כיצד היגיון הופך למעגלי, וכיצד מהלכים מעגליים ושירה כזו עוזרים להתייחד עם המוות. קריאה אישית בשיריו, ניסיון לאפיין את חוקי ההיגיון שמפעיל ישורון ואיך אלה מפעילים גם אותי.

היגיון 1

יחיאל פרלמוטר שינה את שמו לאבות ישורון. "אבות ישורון" – האבות יביטו; האבות הביולוגיים אך גם אלה מ"פרקי אבות". הם נוכחים ומשגיחים תמיד. פרל-מוטר, שבגרמנית היא אם הפנינה, הפכה לאב שמביט ומשגיח.

המהלך נדמה כמעבר משם נשי לגברי, אך הוא גם מעבר הפוך. השם "אבות" הוא מחווה לאימו שהיתה מרדימה אותו במילים "טאטאלעך, טאטאלעך", "אבות" ביידיש. אבות יצא מאימו וחזר אליה. תנועה זו תאפיין את שירתו של ישורון עם רבות שנותיה.

היגיון 2

כל דבר קבוע מת. בשיריו של ישורון אודרכת שנשברת עדיפה על פיקוס ירוק-עד.¹ גם השיר חייב להשתנות, שאם לא כן, הוא מת.² גם ההיגיון, בצורתו הפשוטה, של דבר שנכון תמיד ושמצביע רק קדימה, הוא מתכון לכליה.

היגיון 3

[...] מן לי רגש

להוציא מן הפה מלה לא נכונה.

1 בשיר "בָּאָה לְנֶצֶן", הומוגרף, הקיבוץ המאוחד, 1985; ובעוד שירים. 2 "התרגלות להיות שיר זה עצמו נגד השיר, זה אנטי שיר"; בתוך: "איך אתה מגיע לשיר?" (ריאיון עם הלית ישורון), חררים 6, 1987.

שְׁמִישֵׁהוּ מְדַבֵּר שִׁיחָה שְׁלֵמָה מוֹצִיא
מִן הַפֶּה מְלָה לֹא נִכְוָנָה לְבִסּוּף.³

היגיון 4

כשסוף החיים ושברם מתקרב, ההיגיון של ישורון מתחדד, אך עוד קודם היה לשבירות מקום מיוחד בעולמו. הוא נרגש משבירתם של דברים. העיר שנבנית סביבו אינה מלהיבה אותו, אך הבתים שנהרסים גורמים לו לכתוב שירים. הרגע שבו החפץ מתבקע והחומר נחשף הוא הרגע שבו החפץ מדבר אליו. כשכוס זכוכית נופלת ומתנפצת ותכונת הזכוכיות שלה בשיאה, או כשסבון נשבר וריחו מתפשט, ברגעים אלה ישורון בהקשבה מלאה. תכונות העצם מתמצות בשבירתו, וכך גם תכונותיו של ישורון, שמעיד: "כיצד נעשה אדם אבות ישורון? התשובה היא: מן השבירות. שברתי את אמי ואת אבי, שברתי להם את הבית."⁴ ישורון מזהה את מהותו בשבירה.

בשירו "נִרְאָה לִי לֹא לְהַנְתֵּק מֵהַחֶבְרֹה"⁵ ישורון מתאר הסקה לוגית:

אֵיךְ לֹא לְאָהֵב אֶת הַמּוֹת
אִם הָעֹלָם כָּל כֶּךָ יִפֶּה?

ובאמת, אם העולם כה יפה, ואם אכן הדרך לחגוג ולהרגיש את קיומם של דברים היא על ידי שבירתם – אז המוות, שבירת החיים והעולם, הוא הדרך הנכונה לחגוג את יפי העולם.

ישורון מוצא מהלכי מחשבה שבהם חוקי ההיגיון מבטאים את הדובר ומרחיבים אותו; אפשר לכתוב זאת כפעולת הסקה לוגית, עם שלוש הנחות ומסקנה. הנחה אחת (העולם כל כך יפה) נתונה בשיר, והשתיים האחרות מובלעות בתמונת חייו ושיריו:

3 "סוף קוץ", השבר הסורי אפריקני, ספרי סימן קריאה / מפעלים אוניברסיטאיים, 1974.

4 פתיחה לריאיון שערך עלי מוהר, "זכוכית בבשר החי", רבר השבוע, אוגוסט 1970.

5 אֵדן מְנַחֵם, הקיבוץ המאוחד, 1990.

- העֵלֶם כָּל כֶּךָ יָפֵה.
- שבירתו של העולם (מבחינת הדובר) היא מוות.
- שבירה מדגישה את תכונות הדבר (במקרה שלנו, את יופיו של העולם), מאפשרת להרגיש אותו ביתר כוח.

איך לא לאהב את המוות?

בבחינת סיום של התואר השני בחרתי לעסוק בשירת ישורון. הצורך שלו לשבור דבר כדי להרגיש בו היה ניסוח למשהו עמום אך מוכר, וכך גם היו האופנים שבהם הוא עוסק בזיכרון, בגעגועים, בחפצים ובהיגיון. ישורון מלמד כיצד יש לחיות. אין זו אתיקה קונקרטיית, כי אי אפשר להתנהל לאור "בְּאֵי נִפְרָד. פְּרִידָה הִיא שֶׁפֶת הַדְּבָקָת."⁶ או במילים אחרות, בואי ניפרד כי הדרך החזקה ביותר להרגיש את האהבה היא לשברה. אך הכאב בעת שבירה והתשוקה שצצה אז מנחים אותו. בלימודי לבחינת הבקאות הראשונה של התואר, שהייתה על סיפורי החילוניים של עגנון, הזדהיתי עם דמות הגבר, בן הזוג, בסיפורים אלה. זה שאינו יודע להתגמש מול שינויי העולם ונשאר סביל כשניתכות עליו מכות, וכשהוא מתעורר הוא פועל בגמלוניות שמאחרת את מועדה.⁷ כתיבת הבחינה על עגנון, כמעין אקורד סיום, דווקא ייבשה את מעיין הרחמים העצמיים הזה. לעומתה, הבחינה על ישורון לא המעיטה את כוחו אצלי, להפך, יש תחושה של חוסר מיצוי. כפי שישורון כתב על השירה – "יְפִיָּהּ פְּאִין פְּעֻנְחִים"⁸, המעגליות של ההיגיון ושל השפה לא ניתנת לפירוש מוחלט.

היגיון 5

ישורון מפרק במבטו, שובר את האובייקטים ובונה אותם מחדש, גם

⁶ "בְּצֶק", ש.ם.

⁷ הגברים בסיפורים אלה נמצאים, בפשטנות, על רצף – הרטמן מפנים אחרות, הרופא מהרופא וגרושתו (שמעט שונה בשל מחלתו הנפשית הברורה יותר) וורנר פרנהיים מפרנהיים, אל זה האחרון התחברתי במיוחד על שום מסעו האודיסאי שלא צולח כלל.

⁸ "בא נאמר", ארן מנקה.

במחיר עיוותם, דרך המנסרה שהיא עצמו. אין פלא שבת-מרים, המשוררת, לאחר שכתב עליה כמה שירים ("צמתך ארך אלנבי עד צנאר",⁹ תיארה) ביקשה שיפסיק כי היא כבר לא מזהה את עצמה במבט הישורוני המפרק-ובונה. "הוא מטשטש אותי", אמרה.

כד בכד עם השימוש בהיגיון הישר, שירת ישורון אינה מחויבת להיגיון ליניארי כזה. שירתו מייצרת את העולם סביבה וקובעת את כלליו. כך העיסוק ב"היגיון" לעומת "רגש" חסר משמעות לדידו של ישורון. "רגש", המושג המופשט המשמש כהכללה של הבעת שמחה, עצב וכדומה, ואשר טומן בחובו התנגדות לשכל, הינו מוגבל ומגביל. ישורון אומר, "רגש זה מחשבה. רגש ושיר – אני לא מקבל את כל הבניין הזה, רגש ושיר. [...] אבל לומר רגש? אני תמיד ברגש, כל אדם הוא ברגש."¹⁰

כל ההוויה היא רגש. גם מחשבה, היגיון והיגיון שבור הם רגש. בהמשך למעמדו המרכזי של הדובר, ישורון גם אינו באמת מתעניין בעולם שאחרי מותו. בניגוד, לדוגמה, ללאה גולדברג, שכותבת "אחרי מותי עוד יהיה משהו בעולם. / משהו יאהב משהו. משהו ישנא."¹¹ נקודת המוצא שלו היא השירה והדובר, ומה העולם, כולל שירתו, הגיונותיו ומותו של הדובר, מעוררים אצלו.

*

כשישבתי בספרייה על הרהורים אלה, פגשתי מכר ותיק. השעה הייתה לקראת סגירה, הספרייה התרוקנה, ושנינו, שתמיד מהסים אנשים אחרים, ניהלנו שיחה בלחישות. סיפר שהוא כותב ספר על מחזאי יהודי פורץ דרך. "איזה יופי", לחשתי. "הוא מאודסה", חוריש. "מדהים", עניתי בשקט אך היה לי קצר במחשבה. סבא רבא שלי מאודסה. "והוא לבד התחיל את התיאטרון היהודי", הוסיף. "זה מדהים", עניתי לו, אך סבא רבא שלי מאודסה והוא היה פעיל בקהילה באותן שנים. "אחר כך הוא נסע לכל אירופה ואמריקה והתחיל את מסורת המחזות בידיש", הוסיף. "סבא רבא שלי מאודסה", הפטרתי בלי קשר לכלום. "נדרב. אני ממשיך לעבוד עוד קצת", ענה מאוכזב.

9 "משירי לבת-מרים", השבר הסורי אפריקני.

10 הלית ישורון, איך עשית את זה, הקיבוץ המאוחד, 2016.

11 "זה מקבר", שארית החיים, ספרית פועלים, 1971.

היגיון 6

כִּי כָּל הַלִּיכָתִי
אֶל הַמַּאֲיִן.
כִּי הָאֵיִן יִשְׁנוּ.¹²

איך אפשר ללכת אל מ־מקום כלשהו? מה פשר המ"ם במילה "מאין"?¹³ אם היה כותב "כי כל הליכתי אל האין", אז על אף הסתירה במשמעות המשפט – כי כיצד אפשר ללכת אל ה"אין", ב"אין" אין דבר ואי אפשר להגיע אליו – זהו משפט חוקי. אך בתוספת אות היחס מ"ם המשפט אינו נכון מבחינה תחבירית ואינו הגיוני – איך אפשר ללכת אל מ־מקום כלשהו? הסתירה יורדת אל השפה. הדו־כיוונית מתרחבת לתשתית, המחשבה רצה קדימה ואחורה מן ה"אל" אל ה"מ" ובחזרה. בתנועה דו־כיוונית כזו, כשסוף הוא גם התחלה, הסוף אינו סופני. אם אפשר לחבל בחוקי השפה כך שמקום שהולכים אליו הופך לנקודת מוצא, אולי אפשר שסוף החיים יהיה להתחלה?

על חיים מעגליים, שבהם הסוף וההתחלה מתחלפים, כתוב בפתח ספר קהלת, שבו שירת ישורון עוסקת לא פעם:

וְזָרַח הַשֶּׁמֶשׁ, וְכָא הַשֶּׁמֶשׁ; וְאֶל־מְקוֹמוֹ--שׁוֹאֵף זֹרֵחַ הוּא, שָׁם.
הוֹלֵךְ, אֶל־דְּרוֹם, וְסוֹבֵב, אֶל־צָפוֹן; סוֹבֵב סִבָּב הוֹלֵךְ הָרוּחַ, וְעַל־
סִבִּיבָתוֹ שָׁב הָרוּחַ. "וּבַהֲמִשְׁךְ: "מֵה־שֶּׁהָיָה, הוּא שִׁיֵּהָיָה, וּמֵה־
שֶׁנַּעֲשָׂה, הוּא שִׁיעֲשָׂה; וְאֵיִן כָּל־חֲדָשׁ, תַּחַת הַשֶּׁמֶשׁ.

גם אצל קהלת הדברים חוזרים ושבים על עצמם, אך זו מעגליות סטטית ומדכאת.

*

מה מרתק אותי בהיגיון של ישורון? לימודי לוגיקה מתמטית הותירו אצלי שתי חוויות שמקבלות ביטוי בשירתו:

¹² "כל מי שקא משם", אֵרֶן מְנַחֵה.

¹³ מתוך המשפט "דע, מאין באת ולאן אתה הולך", משנה אבות ג א, המאוזכר גם בתחילת השיר.

1. הכרה בשרירותיות של חוקי הלוגיקה. אפשר לקבוע מערכות של חוקי לוגיקה שונים מאלה המקובלים עלינו. שלטון ה"היגיון הישר" אינו כה הכרחי.

2. אחד המשפטים המרכזיים בלוגיקה הוא משפט אי השלמות של גדל מ-1931. גרעין ההוכחה החדשנית של משפט זה הוא הפיכתן של טענות לוגיות בשפה לחומר. זאת אומרת, טענות שמנוסחות בשפה הן חומר הגלם שעליו פועלות טענות אלה עצמן ואחרות. אין עוד הפרדה בין העולם לבין חוקיו, ובכך נוצרת לולאה. חוקי העולם הם חלק ממנו.¹⁴

באופן דומה, ישורון מפר את חוקי השפה, ובמקום שהשפה וחוקיה יהיו אמצעים של ביטוי, הם הופכים לחומר שניתן לשברו. לרגע, חוקי השפה אינם מעל השפה, ושבירתו אותם, כמו במקרה לעיל, "הִלֵּכְתִּי / אֶל הַמַּאֲיִן", מפעילה את ישורון, והיא האמצעי שמעביר, יותר מאשר המילים או חוקי השפה, את הסתירה שבתודעה החווה את סופה.

היגיון 7

כדי לבטל את הגבולות בין העולם לבין הדובר שחווה אותו, מודה ישורון שלפעמים מה שמרגש אותו הוא הרגשותיו. כמיהתו היא לכמוה. הוא מצהיר בשיר "מלים וְשֵׁרֶת",¹⁵ "אֵיךְ בָּא לִי לְהִתְגַּעְגַּע לְכֶתֶב שִׁיר."

ישורון משתוקק להתגעגע. אולי אלו לא השבירות שעושות את ישורון, אלא הכמיהה לשבירות הללו, וגם כמיהה אל הכמיהה אליהן. התייחסות דומה, כלפי הרגשותיו ולא כלפי "העולם", נוכחת בשירו "מָה אֲנִי אֶעֱשֶׂה":¹⁶

14 עירוב כזה בין העולם לבין חוקיו הוא מקור ללולאות, לפרדוקסים ולחוסר שלמות ופגימות של המתמטיקה כמו שמופיע במשפט של גדל. המתמטיקאים וייטהד וראסל ניסו לשווא להיפטר מלולאות כאלה, להפריד את החוקים מן "העולם". הם ביקשו להטיל היררכיה בין משפטים, ליצור הפרדה בין החפץ ובין ההתרשמות ממנו.

15 אֶרֶץ מְגֻחָה.

16 ש.ם.

הַבְּעֵיָה הַיָּא לֹא פָּחַד
אֶת הַפָּחַד,
אֶהֱב אֶת הַחֲמָת.

אֶת הַחֲמָת אֶהֱב.
אֶת כְּשֹׁר הַחֲמָת.

ישורון פוחד את הפחד. יחסו של הדובר הוא להרגשה המתעוררת, לא לאובייקט שעורר זאת מלכתחילה. ישורון רוצה להתגעגע, ופחד את הפחד. מושא היחס הוא ההרגשה. ומהו חממת? הרכבת חום של חיים, ומוות. ישורון אוהב את שילובם של החיים והמוות. את כושר החמוות – את הפוטנציאל לחיים ומוות. את האדם והחי, שביכולתו לחיות וביכולתו למות. ישורון מתרגש מתהליכים. מפוטנציאל, מפעולה, מרצון.

*

מעבר לחשק, נשאר רצון. רצון ללא מושא מסוים. אולי הכי מדויק לקרוא לו "רצון לרצות". חשק שאינו מחפש מימוש, חשק שנשאר אפילו נוכח המימוש, שמחפש רק לחשוק. אך הביטוי "רצון לרצות" מכיל את אותה לולאה שמחביאה סתירה. הרצון לרצות – מלכתחילה יש בו רצייה, אז מנין ההשתוקקות לרצות, אם כבר בה יש רצון? הרצון מממש את עצמו בעצם היותו. הדבר רוצה את מהות עצמו.

ועדיין, למרות דבר והיפוכו זה, הוא מתקיים. יש התייחסויות עצמיות שלא ניתנות לביטול. התשוקה קיימת, והיא לעצמה. אני כמה לכמות.

*

לפעמים, כשאני מכין לי דבר מה לאכול, בדמיוני כל אחד משת המיליונים יקבל אותו הדבר. אם זו פרוסה עם אבוקדו, אז כל אחד מהם יזכה מדי יום לתוספת של פרוסת לחם עם אבוקדו, מאה וחמישים קלוריות בערך, ואם אוסיף פרוסת עגבנייה מעל, ישתנה שוב העבר והם יקבלו חיזוק של סיבים תזונתיים ומינרלים. ליד הדייסות הקרות והמרקים הדלוחים ואלוהים יודע מה עוד אכלו שם

במחנות הייתה מונחת פרוסה מלחם כפרי צרפתי עם אבוקדו בשל במידה ופרוסת עגבנייה מעל. האימהות היו לועסות את הלחם הפריך עבור התינוקות ומגישות להם אותו רך, הזקנים היו מתענגים על האבוקדו ומתפלאים, איך הגיע לכאן, לפוילין, פרי מובחר כל כך? אני ממליח ונפעם.

היגיון 8

כשבוחנים את ההיגיון שמציב ישורון בשני ספריו האחרונים, אָרֶן מְנַחֵה וְאִין לִי עֶכְשָׁיו, נראה שהצליח להתמקד עוד, ולתפוס בנקודה המדויקת שבה הזיכרון והמוות נפגשים.

אם בספרו המוקדם, שְׁלֹשִׁים עֲמוּד, כתב ישורון, "יום יבוא ואיש לא יקרא מכתבים של אמי", הרי בְּאֶרֶן מְנַחֵה כתב, "מתי / יבא הים וגלגל / המים השחנה הגדל / יתגלגל שם בלעדי?"

במשפט המוקדם מתואר מצב של חפץ שעם מותו של הדובר הבן יישאר רק עם חומריותו ויאבד את תכונותיו ה"זיכרוניות". התנועה בזמן ובתודעה היא חד-כיוונית. ואילו במשפט המאוחר שבירת ההיגיון מוליכה למעגל קסמים. כי כבר עכשיו, עוד לפני מות הדובר, קיומו היחיד של גלגל טחנת המים בפשדמישצ'ה, מילדותו, הוא בזיכרונו של הדובר. דובר זה מחכה, מייחל ביראה ליום שבו הוא לא יהיה נחוץ עוד לגלגל המים כדי שזה יתגלגל, זהו יום מותו שלו. אך מותו שלו הוא גם מות זיכרונו, ואז גלגל המים כבר לא יתגלגל, גם לא בזיכרונו.¹⁷

מה מחולל מהלך חשיבה כזה? עם מות הדובר ("בלעדי"), גלגל המים ייעלם אף הוא, בסתירה להנחת המשפט ("יתגלגל שם"). סתירה זו משהה את רגע ההיעלמות וממחישה אותו. כמו במפגש עם פרדוקס, כשהמחשבה מתרוצצת הלך ושוב ואינה מוצאת פתרון, כך כאן, הקורא נתקע בלולאה שבין הצהרתו של ישורון, שהגלגל יסתובב, לבין הבנתו שלו, שהגלגל ייעלם. השבר שבהיגיון מעורר את ישורון.

וכאן נעוץ ההבדל בין קהלת וישורון. קהלת כותב "מה שְׁהִיָּהּ הוא שְׁהִיָּהּ" מתוך השלמה. ללא סודות, כאילו כבר מתוך העולם הבא. וגם אם לְשִׁמְשׁ אצל קהלת יש שאיפה ("וְאֵל מְקוֹמוֹ שׁוֹאֵף וּזְרִחַ הוּא"), הרי

17 אז מי יזכור? "החיים ישכח. המתים יזכרו." מתוך "עבדת הזכרונות", שם.

זו שאיפה מצמיתה למקום שבו היא נמצאת. ואילו ישורון – כמו שציין במפורש בשיר, "אֵינְנִי יָכֹל לְהִיֵּת / מֵה שְׁהֵיִיתִי. / אֵינְנִי יָכֹל לְכַתֵּב שִׁיר / וְאֶקְדָּשׁ אֶתֹּי." 18 – הוא אינו קהלת. שירתו צריכה את התשוקה והשבר לצידה, שִׁפְרָשׁוּ לֵה מִמֵּד חֲדָשׁ. הוא אינו משמר רגעים קפואים, אלא משאיר אותנו עם טקסט חי, שמשתהה על רגע המוות ובעצם לכוד בו בלולאה, הגלגל מתגלגל ומפסיק, מתגלגל ומפסיק, והזיכרון מומחש על ידי פעולה לולאתית זו. 19 ובזמן הרגע־אינסופי של הריצה בלולאה, התשוקה שאינה מקבלת חוקי הגיון לינאריים, והמוות – הם האלוהים שמחוץ למכונה, מנוע היצירה.

היגיון 9

מסופר על רבי נחמן מברסלב:

"פעם אחת שחק ואמר: אם היו מניחין לְכַנֵּס מֵת אֶחָד בֵּין הַמַּחְקָרִים כְּשִׁוֹשְׁבֵין וְחוֹקְרִין בַּחֲכֻמָּתָם הִיוּ מֵתִבְטְלִים כֹּל הַחֲכֻמּוֹת שֵׁלָהֶם." 20

*

לוגיקה מתמטית אינה יכולה לקבל לתוכה ולו סתירה אחת קטנה, היא מתפרקת. 21

היגיון 10

לְעֵלָם לֹא אָהִיָּה

עַד הָאָדָם

הַשְּׂמֵעַ אֶת

הָרַעַשׁ הַשְּׁבִיר. 22

ישורון מבהיר את מהותו כקולטן של רעשי שבירה, וכואב את המוות, סיום שמיעת רעש זה. דווקא המוות, השבירה של זיקתו לשבירה, מחדד

18 "אֵינְנִי יָכֹל לְהִיֵּת", שם.

19 לילך לחמן, בדברה על "עבודת הזיכרונות", מראה מהלך דומה שקורה בשפת שיריו של ישורון.

20 שיחות הר"ג, סימן רכ"ו.

21 אם בתורה לוגית אפשר להראות סתירה אחת קטנה, שמתקיים דבר והיפוכו, אז אפשר גם להראות שכל משפט מתקיים וגם לא מתקיים, ובכך התורה הלוגית הזו אינה אומרת עוד דבר.

22 "לְעֵלָם עַד", אִין לִי עֲבָשׁ, הקיבוץ המאוחד, 1992.

את תשוקתו שלו לזיקה זו.

מתי יכול דובר לכתוב מילים אלו? אם בעודו בחיים, עליו לשנות את סדר המילים ולכתוב "לא לעולם אהיה עוד האדם השומע..." נקיטת לשון זו "לעולם לא אהיה עוד", במילים אחרות – מהרגע הזה לעולם לא אשמע עוד רעש שבירה – משמעה אחת, שברגע הכתיבה הכותב נמצא על גבול החיים והמוות. כרגעו האחרון הוא מעיד כי לא ישמע עוד את הרעשים שריתקוהו בחייו. לדובר מצפה קול שבירה אחד גדול וקרוב, והוא קול שבירתו שלו, ונותרת השאלה, האם יספיק לשמוע אותו.

*

"התנ"ך" של חוקרי ואוהבי ישורון, מלבד שירתו, כמובן, הוא אסופת המאמרים שערכה לילך לחמן, איך נקרא אבות ישורון.²³ לחמן גם כתבה את אחד מן המאמרים בספר, "מה מוות: הבאתי מאמי מלה לעברית", ובו היא עוסקת בשירו המרכזי של ישורון, "אַדֶן מְנַחָה"²⁴ וברקע הביוגרפי של ישורון לכתבתו של השיר. הפרק במאמרה שעוסק בשיר זה פותח בפסקה הבאה:

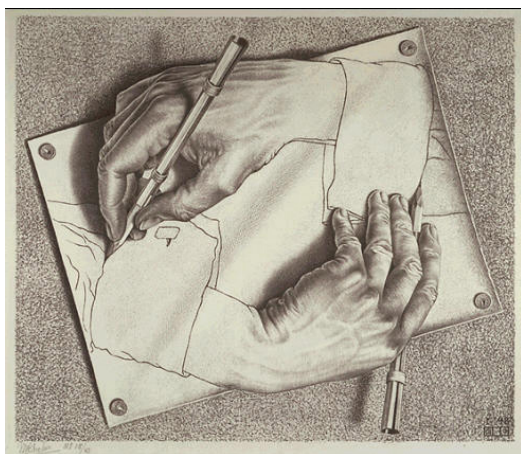
מסמך זה נוגע בעוצמה שאין דומה לה בהפיכתו של המשורר לשדה ניסויים של האני ובהשלכות של התנסות זו על עדותו. השיר החל להיכתב בבית חולים כשהאור והכוכבים הם אלה שנראו מחלון החדר. תחילתו בתחושת בהלה ששידר רופא פנימי, פרופ' שיכולת, שמרוב חרדה הגזים בתיאור מצבו של החולה כשהדריך סטודנטים.

החולה הוא ישורון. פרופ' שיכולת שעליו כותבת לחמן הוא אבא שלי; הבהלה שלו עברה לישורון, ועזרה בדרכה שלה לכתוב "אַדֶן מְנַחָה". צירופי מקרים הם דבר מטופש. כוונתי שהשפעתם עלינו היא דבר מטופש. אך בשעה שנתקלים בהם, גם אם למדנו והפנמנו הסתברות מתמטית, ואנו מבינים שלכל אחד מיועדים בחייו אי אלו צירופי מקרים מדהימים,

23 איך נקרא אבות ישורון, הקיבוץ המאוחד, 2011.

24 שיר זה נתן לספרו הלפני-אחרון את שמו. מפאת קוצר היריעה לא אספיק לעסוק בו כראוי. השיר נפתח בתמונה אפוקליפטית אך אישית לחלוטין, ועובר לשיח מתגבר ומתרגש עם "אדון המנוחה". מאמרו של רועי גרינוולד בספר איך נקרא אבות ישורון עוסק בשיר בהרחבה.

עדיין, כאילו לרגע נגע בנו כוח עליון. צירופי מקרים, אם לדבוק בתורתו של ישורון, אין לנו להיפלא מהם, אלא מן הרגש שהם מעלים. בילדותי תליתי בחדר את ציור זוג הידיים המפורסם של מ"ק אָפּר, שבו כל יד מציירת בעיפרון את השנייה, וניסיתי להתחקות אחר המיקום המדויק שבו היד המצוירת יוצאת מן הדף כדי לרשום את זוגתה, ולדמיין כיצד הכול קורה יחד, כשהיד שעוד מצטיירת בכסיסה, מציירת את בסיס היד האחרת. יש משהו סטואי בתמונה הזו. גם אם מתואר בה מצב פרדוקסלי, זהו קהלת ולא ישורון, פרט לדבר אחד שתמיד הציק לי: יד שמאל מתעוותת בזווית לא נוחה בניסיון לצייר את יד ימין, ולמרות השלווה שנסוכה על הציור, שלמותה של התמונה נשברת.

כל יצירתו של מ"ק אשר © 2020 חברת מ"ק אשר, הולנד. כל הזכויות שמורות. השימוש באישור. www.mcescher.com

גם מעגליו של ישורון אינם מושלמים. השלמות שייכת לקהלת. אצל ישורון מסלול המעגל – הריצה הלוך ושוב – עובר דרך אזורים קשים לצליחה. אף בהסקה הפשוטה יותר, "אִיךָ לֹא לְאַהֵב אֶת הַמּוֹת / אִם הָעֵלֶם כָּל כֶּךָ יִפְהֶ?" ברצון מתוך כורח לאהוב את המוות, יש בְּעֵתָה שקשה להתבונן בה. זהו ה"חֲמּוֹת", שגם בו קצהו של גועל. אין מיזוג פשוט, דרך שבה שתי הידיים תציירנה זו את זו ללא כאב.

"אבא, אתה זוכר?" שאלתי אותו כשישבנו יום אחד על הספה ושיחקנו סוליטר באייפד, "בסוף שנות השמונים שכב אצלך במחלקה משורר, בחור גבוה שאהב לעשות בלגאנים?"²⁵ הוא נענע בראשו, אך אשתו ז'נבייב, שעבדה איתו אז כעובדת סוציאלית, נזכרה ושאלה אותי לשמו. כן, זה הוא. מאניש, המטפל ההודי, הגיע עם כוס הקפה ושני הביסקוויטים שאחרי הארוחה.

הטקסט של לילך לחמן הופך למקור ואני קורא בו. לפי לחמן, "הרופא, התליין או פסק הדין עצמו" הם אדון המנוחה. אבי הוא אדון המנוחה? אני עדיין יכול לשמוע אותו גוער, וישורון, שנבהל אף הוא, ואני, שנינו בנים של אבא שלי, ולרגע אחד ארוך, הרגשתי קרוב מאוד לאבות.

25 ישורון, לפי הביוגרפיה של אידה צורית, לא תמיד היה פציינט רגוע.

מאיר אפלפלד, בית ברחוב הפלמ"ח (ציור מספר: 5395; 2019), שמן
על בד, 46/36 ס"מ

קובי חיינה

*

אֲנַחֲנוּ רוֹאִים אֶת מוֹנֵי הַמַּיִם שׁוֹלְחִים
צְנֹרוֹת שְׁחָרִים
אֲנַחֲנוּ שׁוֹמְעִים אֶת הַמְּלִים
שְׂכִיחַ וְנָדִיר
וְלֹא מְבִינִים

יֵשׁ לָנוּ חִלּוּמוֹת מוֹזְרִים
יֵשׁ חֲתוּל עַל בְּלוֹנֵי הַגֹּז
לֵיד הַמְרֻזְבִּים

קוֹרְאִים לָנוּ מֵהַגָּנִים
וְאֵינָנוּ שׁוֹמְעִים
מִישֶׁהוּ מְבִיט לְתוֹךְ עֵינָנוּ
וְאָנוּ מִתְעַלְמִים

אֲנַחֲנוּ הוֹלְכִים אֶתוֹ מִמְּקוֹם לְמְקוֹם
עֲסוּקִים מְדֵי אוֹ רְדוּמִים
אוֹכְלִים מֵהַרְמָה אֶת הַפְּרוֹת
וְשׁוֹכְחִים אֶת הָעֵצִים

אֲנַחֲנוּ אוֹמְרִים דְּבָרִים כְּמוֹ
אֵינָנִי זוֹכֵר וְאֵינָנִי אוֹהֵב
וְלֹא מְבִינִים
רוֹאִים אֵיךְ הָאוֹר מִתְחַלֵּף בְּחֹשֶׁךְ

אֶכֶל כֶּבֶד מְרַגְלִים

חיות המִחְמַד שְׁלֵנוּ שׁוֹתְקוֹת

וְאֲנַחְנוּ צוֹעְקִים

כָּל יוֹם שְׁעוֹבֵר אֲנַחְנוּ

מִתְקַרְבִּים וּמִתְרַחֲקִים

הַמְרֵאוֹת בְּלִילָה הַמְרַחֲקִים

כָּל שָׁנָה כֶּבֶד כַּמָּה שָׁנִים

הַנִּרְקָסִים פּוֹרְחִים וְנוֹבְלִים

אֲנַחְנוּ כָּאֵן מוּל הַרְחוֹב הָרִיק

וְאֲנַחְנוּ לֹא מְבִינִים

מאיר אפלפלד, טבע דומם (2019), שמן על בד, 60/40 ס"מ

לירון וקסמן ראובן

“וישנה גם סיבה רביעית.”

משה חושב שהוא הומו, אבל הוא עוד לא סגור על זה במאה אחוז. הוא יוצא עם גברים מהאינטרנט ולא שוכב איתם בסוף. אחר כך הוא מספר לי הכול.

“הוא מתפרנס מתרומות זרע.” משה צוחק עד שעדשות המשקפיים שלו מתכסות אדים והוא מוריד את המשקפיים ומנגב דמעה מזווית העין, הגוף שלו עדיין רועד מצחוק.

קיר אחד בחדר של משה צבוע בצהוב חמנייה. אנחנו שומעים שינייד והוא שר עם הדיסק ברגש.

“אחרי זה אתה שם לאונרד כהן!”

“נראה לך? לאונרד כהן? האשכנזי הזה?” הוא מנופף. משה הלך להרצאה של הקשת המזרחית ומאז הוא מזרחי ואני אשכנזייה.

עוד שבועיים מעכשיו משה יתאהב בע' ויתחיל המפץ הגדול ושום דבר לא יחזור להיות כמו שהיה. אבל עכשיו אנחנו צריכים ללכת לאפרופו מול הדואר במרכז כי קבענו עם אסנת.

אבאש'לום שוכב על הספה, מדבר עם משה ומציץ עליי מהצד. להורים של משה אין מושג וגם לאף אחד אחר לא. משה מבקש כסף ואבאש'לום מגחך, בצד ימין למטה חסרה לו שן טוחנת. “נראה לך?” הוא אומר למשה בקול הרוס מסיגריות ועושה לו תנועה מסובכת עם היד. “אין לי.”

משה לוקח את השלט ומתחיל לשחק עם הווליום, מנמיך כשדודו טופז עולה לטורים הגבוהים ומגביר חזרה כשהוא נרגע.

“די כבר! באמש'ך!” אבאש'לום מתעצבן ומנסה לתפוס את השלט בלי לזוז מהספה.

משה לוחץ על מיוט וסותם לדודו טופז את הפה.

“באמש'ך תגביר, תגביר חזרה, מה אתה אהבל?” אבאש'לום צועק.

“כסף!” משה מושיט יד פתוחה. אבאש'לום נהג מונית, תמיד יש לו מזומן.

“כוסאמו.” הוא מכניס יד אחת לכיס ושם ביד של משה שטר אחד

מקומט.

"קמצן," אומר לו משה ורוחף את החמישים לכיס. הוא מגביר לו חזרה את הטלוויזיה והסלון מתמלא בצחוק אולפנים ובכלי נשיפה.

"יאללה, יאללה," אבאשלום עושה לנו ככה עם היר.

אימאדליה יושבת ליד שולחן פינת האוכל, ביד אחת סיגריה וביד שנייה שפופרת טלפון. מצמידה לאוזן ואומרת: "חכי שנייה, כוכי." ומרחיקה.

"תתבייש לך איך שאתה מתנהג." היא צועקת לעבר הספה והקארה החום שלה מזדעזע באוויר. אבאשלום נוהם ומנפנף. "את גם כן את."

"לבן שלך, איך שאתה מתנהג." היא מקרבת את השפופרת חזרה לאוזן ומתחילה להגיד לכוכי "איזה..." אבל משה מתכופף ומנשק אותה על הלחי. היא מרחיקה את היד עם הסיגריה באינסטינקט, "בסדר, רק לא

מאוחר," היא אומרת ומגניבה לו שטר מקומט משלה.

משה מסתכל על המדרכה ובוועט בריכוז באבן קטנה. אני מסתכלת עליו, הולך לאט, העיניים החומות כהות מציצות מעל המשקפיים. אני אוהבת

לראות את העיניים שלו עירומות.

באמצע כיתה י' התחלנו לדבר. אני נשארתי לבד בכיתה בהפסקה ובכיתי. משה נכנס ושאל, "מה קרה לך?" סיפרתי לו על גיא כפיר מהכיתה

המקבילה שאני מאוהבת בו כבר עשרה חודשים, זה שיוצא היום עם מישהי אחרת. משה אמר: "הדביל הזה? בגללו?" עברנו לשבת יחד

בכיתה. בסוף השנה המחנכת עם השיער הקצוץ אמרה: "לכל שבת יש מוצאי שבת," וחילקה לנו את התעודות. אני ומשה קיבלנו ב' בהתנהגות

על פטפוט.

"נו, די כבר." משה ניחם אותי.

"אבל זה נכנס לתיק האישי!" ייבבתי וריחמתי על עצמי. משה הביט בי מעל עדשות המשקפיים מלמעלה למטה ואמר: "נראה לך שלמישהו

בצבא אכפת אם קיבלת ב' בהתנהגות?" אני ניגבתי את האף בנייר טואלט שהוא נתן לי ואת הדמעות ביד.

משה בוועט באבן חזק מדי ומאבד אותה, הוא מרים את המבט ומיישר את המשקפיים.

"איך בבית?"

אני תולשת עלה משיח שצומח על אחת הגדרות ומועכת אותו בין האצבעות. משה שותק. הוא מושך בכתפיים. "לפחות עוד מעט נעוף

מפה. " הוא מתגייס עוד חודש וחצי, אני עוד חצי שנה.
"יאללה בואי, " הוא מגדיל צעדים.

תמימי, גרגוריאן ונועם היפה

איכשהו משה מוצא את עצמו בשריון.

"בייגלה, המפקד! בייגלה!" משה צועק באצבע מורמת, ואני כבר לא יכולה לנשום מרוב צחוק. משה בצבא רק חודשיים וכבר הספיק להפקיר נשק שלוש פעמים, להתחצף לסמל, לשחק שח באמצע שמירה ולהיתפס, והשבוע שכח לטאטא בפינה והעמיד בייגלה למסדר.

משה הולך לצבא וחוזר ושוב הולך. הוא מסרב לצאת לקורס מ"כים ופותח בשביתת רעב שמחזיקה שלושה ימים. בסוף הוא נשבר ואוכל שקית במבה גדולה. הוא יוצא לקורס ואז מעיפים אותו בגלל מוטיבציה נמוכה והוא מוצא את עצמו בגדודים. הוא מכיר לי את תמימי, גרגוריאן ונועם היפה, החברים מהפלוגה. אני וגרגוריאן מתמזמזים, בפעם השנייה הוא גומר בתחתונים, משה מקנא בקטנה. מתחיל משהו בין אסנת לנועם היפה.

"אתה דלוק עליו." אני אומרת למשה ומשה מזיז את כל הגוף שלו בבת אחת. "כוסאמקי!" הוא לוקח מלחייה ומפזר בזהירות מלח על כתם שמן מחציל. אני אוכלת את האורז של אימאדליה עם הבצל השרוף מלמטה ליד השולחן במטבח, משה אוכל בעמידה את החצילים שטיגנה לשבת. אחת וחצי בלילה. אימאדליה ואבאשלום ישנים.
"הוא סטרייט."

"לא באמת." אני מגלגלת עיניים למעלה.

"טוב, בסדררר." משה הולך לכיור לשטוף ידיים מהשמן. אני מסיימת עם האורז ומניחה את הקערה בכיור.

בחדר אנחנו מתווכחים, משה רוצה סוון וגה ואני טום וייטס, בסוף הוא שוב שם שינייד.

"אין לך סיכוי."

"ברור שאין לי, הייתה לו התנסות עם גבר לפני מאתיים שנה והוא כמעט מת."

"לא בגלל זה, הוא אשכנזי."

משה זורק עליי כרית, "סתומה."

ע'

משה התגייס לפני שבועיים, לי יש עוד ארבעה חודשים. לא טוב לשבת כל היום בבית. אימא שלי מסדרת לי עבודה כחנות ספרים ליד השקם. אני לא מסתדרת עם הקופה ולוקח לי המון זמן ללמוד לעטוף. מותר לקחת כל ספר הביתה לקרוא בתנאי שמחזירים אותו נקי. אני ממליצה ללקוחה על ספר של חנוך לוין. מאחוריה אני רואה את ע' עומד בפתח החנות. הלב פועם לי בגרון. "חברה המליצה," אומרת הלקוחה בקול מתנצל ובוחרת משהו אחר. אני נוקשת על המקשים המרקדים. אני מסיימת ומאותתת לבוסית שאני יוצאת החוצה לכמה דקות. ע' מחכה לי על ספסל. מחוץ לבית שלו הוא נראה אחרת. באור החזק הכול נראה גס: הפה רחב ובשרני, האף ענקי. אני לא רוצה לשמוע שום דבר שיש לו להגיד. אפילו אם בא לבקש סליחה, לא רוצה.

*

משה פגש את ע' חודש לפני הגיוס שלו. הוא היה שקוע בספר בתחנת האוטובוס וע' ניגש אליו ואמר, "אני פחות מתחבר למאיר שלו המאוחר." משה הוקסם. אחרי כמה ימים הוא לקח אותי לבית של ע' במרכז העיר, דירה בתוך בניין גבוה בצבע חרדל מכוסה בפיה. ע' פתח לנו את הדלת והחוצה פרץ ריח של תרופות ובצל שרוף. זקן ישב כפוף על כיסא, לבוש לבנים מצהיבים, שיער השיבה שלראשו מצהיב וגם השפם. על הספה ישבה בכותונת לילה קצרה אישה שמנה מאוד עם שיער אפור קוצני. ע' לחץ את ידי בכף יד גדולה וקרירה, הוא היה גבוה ורזה ואני פתאום נמוכה. משה נכנס לחדר בנחישות ואני אחריו. קירות החדר היו מכוסים בטפט ורוד עתיק ועליו כתובות מילים בטוש שחור עבה.

שירה יכולה לבנות

בית מגורים

בית חולים

בית ספר

בית סוהר

בית כנסת

ע' היזו בגדים ממקום למקום, פתח חלון, התנצל שמחניק ומבולגן. משה

הסתכל עליו בריכוז רב מעל עדשות המשקפיים ולא התייחס לשום דבר שהוא אומר.

אני וע' לא סתמנו, גם הוא סוגד לחנוך לוי וליונה וולך, גם הוא כותב שירה. "את לא מכירה את חזי לסקלי?!" הוא העביר כף יד גדולה בשיער הצהוב והמקורזל שלו, "לא יכול להיות?!" הוא מבוגר מאיתנו בשנה, אבל הגיוס שלו נדחה. בגלל אשפוז יום פסיכיאטרי שעבר בכיתה י' עושים לו בעיות. עכשיו הוא מחכה לוועדת ערער.

ע' סיפר הכול: ההתעללות המינית שהוא ואחותו עברו, אחיו שטבע, ארבעים וחמישה הקילו שהוריד.

תוך כמה דקות הוא קילף גם לי את העור: הבלגן בבית, ההתאהבות הנכזבת בהוא, היחסים שלי ושל משה.

"כולכם חולערעססט!" אישה צרחה בסלון וקול גברי צעק עליה בחזרה: "תשתקי!"

ע' אמר: "המשוגעת שוב השתגעה." הוא נופף בכף ידו הגדולה במחווה נשית ויצא מהחדר.

"תסתמו!" שמענו אותו שואג מהסלון.

"זה תמיד ככה?" שאלתי את משה והוא הנהן. העיניים שלי התהפנטו חזרה אל הקיר.

אך היא מעדיפה

לגלות

באר חלב באמצע עיר.

ע' חזר וטרק את הדלת, צנח על הכיסא, שם את ידו על המצח בדרמטיות, ואמר "שלא נדעעע!"

ירדתי על משה שהוא שמן, ע' הצטרף, ירדנו עליו על שטויות: על המשקפיים, על זה שהוא אוהב לאכול, על הסמך השורקת, על זה שהוא בקושי מדבר, ומשה המשיך להביט בנו בעיניו הרכות במבט מרוכז מעל לעדשות המשקפיים.

יצאנו משם אל אוויר הלילה הדביק של ראשון.

"נו?" שאל משה כשעברנו את הדואר והמשכנו לכיוון הבורגראנץ', עיניו מתחבאות מאחורי עדשות משקפיו העבות.

"מה יש להגיד?" על החיים ועל המוות. "יש ביניכם משהו?"
משה הביט בי מלמעלה, מעבר למשקפיו, "נראה לך?"

*

אני עומדת מחוץ לחנות הספרים ושוקת.
"את כועעעעסת?" ע' קם מהספסל ומתקרב אליי. אני מביטה בו בעיניים
מצומצמות מלמטה למעלה. ע' פורש כף יד גדולה מול פניו, נכנע,
"בסדר, בסדר, לאורה, רק אל תכעסי... אבל גם הואן שיקר לך והסתיר
ממך ואיתו את מדברת. רק בגלל שהוא רץ להתוודות ראשון? פתאום
עדל לא חברה? מה הוא סיפר לך? לא נפרדנו רק בגלל—"
אני הופכת לנציב של כעס, רותחת מבפנים, ומבחוץ קפואה. אני אטומה
למילים שלו, לא מאמינה לאף מילה שיוצאת מהפה הענקי והמעוות
שלו.

"בסדר." הוא אומר ומניח כף יד רחבה על החזה: "רק אל תכעעעסי
עעעעלי כל כך." הוא מותח את הע' בהגזמה. פעם דיברנו ככה. עכשיו
זה לא מצחיק אותי בכלל.
"תלך מפה."

עיניו הירוקות ממצמצות, "לאורה? לאוריטה היפה?" הקול שלו נסדק.
"תלך מפה."

עיניו הירוקות מתכסות דוק.
"תעוף מפה!"

ע' נרתע, עדיין מביט בי, עיניו פעורות, הפה שלו נפתח להגיד משהו
ורוטט. הוא סוגר אותו והולך.

*

"לא מאמין לך! ככה צעקת עליו? באמצע הרחוב? מופרעת אחת."
בטלפון הקול של משה קטוע ומכוסה ברעשים.

"זה מה שקרה."

משה מת לדעת עוד.

"אני חושבת שהוא בכה."

עדל

למשה נשארו עוד שבועיים לגיוס. הוא מאבד ושוכח הכול: כרטיסים להופעה של מדונה שעלו מלא כסף, את המפתח, שני זוגות משקפיים. היום הוא שכח להחליף את מכנסי הטרנינג של הפיג'מה עם כתמי האקונומיקה. לא נורא, הוא ילך ככה, זה מה שיש.
"מזל שהראש שלך מחובר, סבתא שלי הייתה אומרת."
"גם אימא שלי." עונה משה.

אנחנו בדרך לבית של ע', משה מביט על המדרכה ובוטט בחוזקה באבן קטנה. אני הולכת לצידו, הראש שלי ריק. אני מדברת למדרכה:
"הוא עבר לחדר למטה."
"כוסאמו, שיתגרשו כבר," משה בוטט באיזה לכלוך בכל הכוח.
ע' מחבק אותי, "יוויו מהממת, איך יפה לך אדום."
"תודה." אני מסמיקה.

אנחנו חולפים על פני שני פסלי ההורים שבסלון, האב נטוע ליד השולחן והאם על הספה מול טלוויזיה בקולי קולות. אנחנו נכנסים לחדר המבולגן שהאוויר בו דחוס. ע' פותח חלון קטן בתנועה עצלה ומזיז את הבגדים המגובבים על המיטה הצידה. הוא עדיין מחכה לערער ובינתיים מטפס על הקירות.
אני קוראת לעצמי מהקיר:

**שירה חייבת להיות קבורה
בארמה
ולדבר בשפתם של המתים.**

"מה חשבת על הספר, לאורה היפה?" הוא שואל אותי.
אני מוציאה מהתיק שלי את רולי סיטי שהשאל לי ומושיטה לו, "הקטע עם הכליה והריצ'רץ', וואו."
משה יושב על כיסא משרדי וזז מצד לצד, הוא מסתכל עלינו דרך עדשות המשקפיים ושותק.

**שירה חייבת לרפוק ברלת
חרש או בפראות.
לא לגעת בפעמון.**

"מעניין מה חואן חשב," אומר ע', משתרע על המיטה ונשען על מרפקו בתנועה ארוכה ועצלה.

משה מסדר את המשקפיים שגלשו על גשר אפו, "הזיות של אשכנזים." "אני חושבת שהיא בכלל ממוצא מזרחי, היה כתוב משהו על הכריכה." אני אומרת ומחליפה מבט עם ע'.

"אז היא משתכנזת." משה לא מתבלבל לשנייה.

ע' מגלגל את עיניו הירוקות כלפי מעלה.

"טוב, זה לא בשביל כל אחד." אני משיבה לו בגלגול עיניים משלי.

ע' משנה את התנוחה שלו, נשכב על הבטן ומניח לחי אחת על המיטה. משה שולח מבט מרוכז בע', כאילו הוא חייב לו משהו.

שירה חייבת להכשיל את עצמה,

לבטל את עצמה,

"עדל מורעבת למווות." ע' מתמתח והניעות של משה על הכיסא נקטעות בעצירות עצבניות. "לה קוראים לירון, לי משה ולך בטוח לא קוראים עדל, תפסיק לדבר כמו הומואית מזדיינת."

"לי זה לא מפריע." אני מתערבת, כל דבר שקשור לע' אקזוטי וכל דבר שקשור למשה טרחני ומעיק.

"אולי לאורה היפה תכין לנו חביתה?" ע' מתעלם ממשה ומחליף איתי מבט. משה עוצר את הכיסא בפתאומיות, אבל לא מדבר.

לבגוד בעצמה,

לנטוש ולהינטש.

ע' מחייך ופיו הענקי חותך בקו את פניו לשני חלקים לא שווים. "חואן, חואן, חואן," הוא מפזם לעצמו. המבט הנוקב שמשה נועץ בו דחוף ותובעני.

שירה חייבת לחיות.

"אני יכולה להכין."

ע' מנפנף בהתרגשות בכפותיו הגדולות. "יששששש!" הוא שולח לי נשיקה באוויר.

אנחנו משאירים את משה לבד ומתגנבים למטבח. הטלוויזיה בסלון

צורחת חדשות. ע' מדליק אור. הכיור מפוצץ בכלים מלוכלכים שגולשים החוצה לשיש. אני פותחת את המקרר, סירים מטונפים, ירקות מקומטים, סירחון. ע' נשען בעצלות על שולחן המטבח, מהמהם, "לאורה, לאורה, לאורה." אני רוכנת ומנסה להזיז סיר ענקי שתקוע באמצע ומסתיר, "שיט!" נוזל עכור מטפטף למדף שמתחת. ע' מחייך, חולמני, "עזבי. זוועה פה, נאכל בחוץ." אנחנו יוצאים, אימא שלו מסתובבת, ליד השפה יש לה שומה גדולה ובשרנית, שיער המטאטא האפור שלה מזדקר. היא צועקת: "מה כבר עשיתם לי שמה? חולעייירס!" החולמנות של ע' מתפוקקת כמו בועת סבון והוא צורח: "תסתמי!" אני בורחת לחדר ומסמנת למשה לבוא מהר. הוא קם מהכיסא, נותן לי יד, ואנחנו חולפים על פני הצרחות במסדרון בצעדים מהירים ויוצאים החוצה מהדלת הראשית. "תלכו לעזאזל! חוליירעס," צורחת האישה, וע' יוצא אחרינו וטורק את דלת הפלדלת החומה בעוצמה שמזעזעת את האוויר. במעלית ע' נשען כשכפות ידיו על ירכיו ואומר "משוגעעעת." אני ומשה שותקים. ע' דוחס לפיו הרחב את ההמבורגר שמשה קנה לו ועל הסנטר נוזל לו רוטב. אני שותה מיץ פז אשכוליות ודומעת. ע' לוקח עוד ביס ענקי ומנגב את הסנטר המטפטף במפית לבנה מקומטת ומגואלת ברוטב. "לא, לאורה, לאורה היפה שלנו, אל תבכי." הוא אומר בפה מלא בחתיכות אוכל חצי לעוס. משה מחבק את הכתף שלי, מקרוב אני מריחה את הריח שלו, אני מסמיקה. "לאורה היפה נבההההלללה." ע' אומר ושואב דרך הקש קולה ברעש.

משה מביט בו בכעס וע' פורש כף יד גדולה לפני פניו: "בסדר, בסדר, לא אמרתי שום דבר."

לירון

"אחת עשרה וחצי בלילה," אני פותחת את הדלת בדרוש נעלי בית פרוותיות ובטרינינג בלי חזייה. משה מחבק אותי חיבוק מרפרף ונכנס פנימה, נשאר לו עוד בקושי שבוע לגיוס. "שכבנו." עיניו רכות ומבריקות מעל עדשות המשקפיים.

"אני מת מרעב." משה מוציא מהמקרר צלוחית קטנה של כרובית ברוטב בשמל שנשארה מארוחת הערב, מחסל אותה בביס אחד ושם את הצלוחית בכיור ברעש.

"שששש..." אני מצביעה במבט לעבר דלת החדר הסמוך.

"שיט, אבא שלך, בואי."

אנחנו עולים למעלה. משה מתיישב בפינה עם הגב לקיר הצבוע בסגול לבנדר, אני משתרעת על הפוטון הנמוך. ברקע לאונרד כהן שר "אבריי-כדי נואוז" בווליום נמוך. "מהתחלה."

"הוא התקשר כשהגעתי הביתה, זה היה אחרי הפעם הראשונה שלקחתי אותך אליו. הוא ככה, אמר שיש לו התקף חרדה, התחנן שאחזור." אני שמה יד קרה על הלחי הבווערת שלי. מטומטמת, מטומטמת וטיפשה. משה מוריד את משקפיו ומתחיל לנקות את העדשות ביסודיות בשולי חולצת הטריקו שלו. עיניו עירומות לגמרי. "כשבאתי הוא אכל במטבח בעמידה עוף מכובס ישר מהסיר, עם הידיים. הוא אמר: 'ככה תוך חודש אני יעעעלה הכול בחזרה', משה מרכיב את משקפיו חזרה.

"אז עכשיו אתה הומו?" הוא מרים מבט מעל העדשות ומחייך חיוך עייף. אני מתרוממת קצת ומשעינה את הלחי הרותחת שלי על כף ידי הפרושה.

"הלכנו לחדר שלו. הוא התחיל לבכות. אמר שהוא לא יכול ככה יותר, שכל פעם שהוא עוצם עיניים הכול חוזר אליו בחזרה. התיישבתי לידו, הוא שם עליי יד." "זה היה כמו שחשבת?"

משה מביט ברצפה ואז מרים עיניים: "גם. וגם הרבה דברים שלא. מה שכן, עם כל הפה הענקי הזה הוא מנשק זוועה." אני מחייכת ויש לי בחילה.

"אחרי זה ע' אמר שעדיף שלא נספר לך, שלא תיפגעעעעי." משה מחקה את ע' ואז נועץ את מבטו ברצפה.

"שלא אפגע." אני מדקלמת את המילים אחריו, "שלא אפגע."

אנחנו נשארים ערים עד שלוש לפנות בוקר ומנסים לחבר את החתיכות של הפאזל.

לאורה

"סליחה? את יודעת אולי איפה חדר ישיבות מקחנ"ר?"

אני מרימה את העיניים מהסוליטר בקוצר רוח וקופאת. ע' במדים פלוס חמישה—שישה קילו עומד בפתח המשרד שלי בקריה, עיניו הירוקות ממצמצות, הוא נראה מחופש. אני קמה ודופקת את הברך בקצה שולחן המתכת, "אאוץ!" אני מתכופפת לשפשף. ע' מבובל, צועד שני צעדים אחורה ואז כמה צעדים קדימה "איייה!" הוא חוטף בירך, עכשיו גם הוא משפשף.

"גייסו אותך בסוף."

הוא מצביע על תג הכותפת: "חיל חינוך, יחידת הסרטה. אבל בטירונות, אל תשאאאלי, היה זוועה." אני מחייכת והוא ממשיך: "כל פעם שהצדעתי היה יוצא לי כמו הומואית וכל המחלקה הייתה על הרצפה, בסוף נתנו לי פטור מהצדעה. רק מהלחץ נהייתי שוב שמנה." ותוך כדי דיבור הוא מדגים ומצדיע בכף ידו הגדולה במפרק כף יד רופף הצדעה נשית ואני צוחקת. מישהו קורא לו והוא אומר: "טוב, רגעעע." ולי אומר: "חייבת ללכת, פגישה חשובה." אני מהנהנת, הוא פונה לצאת וברגע האחרון מסתובב שוב: "תבואי אליי?"

*

ההורים נטועים בסלון מול טלוויזיה שצורחת תוכנית בישול. יום שישי בצהריים, אבל בבית הזה לא מרגישים. ע' מחבק אותי חיבוק זהיר ואז מזיז בגדים מהמיטה לכיסא וכשאני מתיישבת על המיטה מחזיר אותם חזרה ואז קם לפתוח חלון. צפירות ופיח מהרחוב הראשי, הוא סוגר חזרה, בינתיים אני קוראת מהקיר:

אני שונא שירה

ויש לכך שלוש

סיבות.

הוא מספר לי על הצבא, טירונות עם כל הדפוקים ואחר כך ליחידה. "בינינו, זה לא בדיוק צבא."

"אני התחלתי ביחידת מורות חיילות, בבאר שבע."

"ואיך..."

"ביקשתי קל"ב, בלגנים בבית..."

ע' מהנהן, "עוד לא?..."

אני מזיזה את הראש מצד לצד. "לא." אנחנו יושבים זה לצד זה על המיטה בשקט.

הראשונה: איני יכול להניח את ראשי על כתפיה של השירה.
השנייה: השירה אינה יכולה להניח את ראשה על כתפי.

אני מתכופפת ומוציאה מהתיק שלי מחברת דקה בכריכת קרטון חומה.
"חדשים?" זיק ניצת בעיניו הירוקות.

"רוצה לשמוע?"

"בטח, לאורה, בטח." והוא שם מהר את כף ידו הגדולה על פיו, "לא בכוונה."

"זה לא מפריע לי." אני נשכבת על הבטן, נשענת על המרפקים. 'ע' משתרע לצירי.

"עדל המשוררת..." אני מכחכחת: "עדל המשוררת דפוקה על כל הראש / לא עושה כלום עם עצמה כל היום / אל תיגעו לה בשואה / תיגעו בה / היא זקוקה, נואשת / שיאהבו את עדל, את עדל המשוררת / שלא עושה כלום, שגם לא מסוגלת..." מקרוב אני רואה את הקמט בבסיס אפו מעמיק כשהוא מחייך. "לאורה, לאורה, לאורה." אני מניחה אצבע נוגעת לא נוגעת לפני שפתיו, "ששש..." המגע המקרי מעיר, אני צריכה שיהיה לנו עור אחד. המבט בורח אל הקיר:

השלישית: לשירה אין ראש או כתפיים.

אני מחזירה את מבטי בכוח למחברת, מדקלמת את ההמשך: "עדל המשוררת היא אישה מקולקלת / היא הבשילה ביום / ומאז היא נרקבת. / הזמן... לא, רגע... מהתחלה."

'ע' לוקח את היד שלי ומחזיר אותה לשפתיו ועוצם עיניים, המחברת נופלת לרצפה, אנחנו נדחקים בכוח אחד לשנייה, מחפשים איך להיטמע. אנחנו מפשיטים זה את זה בבהילות. 'ע' מסובב את פניו, מרחיק ממני את שפתיו, אני מתעקשת לחדור לחלל הפה שלו. מתנשף הוא מתחנן: "לא לאוריטה, אי אפשר."

"אין ברירה," אני אוחזת בסנטר שלו ומחדירה את הלשון שלי דרך שפתיו לתוך חלל הפה שלו. האף שלו מפריע, הלשון הכבירה שלו מתנגחת בחלל פי והוא מנסה לינוק אותי לתוכו. אני מתנתקת בכוח. הוא מתחיל

להגיד משהו, אני חוסמת את פיו בכף ידי. אנחנו נאחזים אחד בשנייה בחיבוק מכאיב, מוחצים, קורעים, נמעכים זה אל זה. חורטים בעור את כל מה שאי אפשר להגיד.

בבת אחת אנחנו נהרפים זה מזה, שוככים על הגב מיוזעים. אני מניחה את כפות ידי על הבטן שלי והיא עולה ויורדת במהירות.

וישנה גם סיבה רביעית.

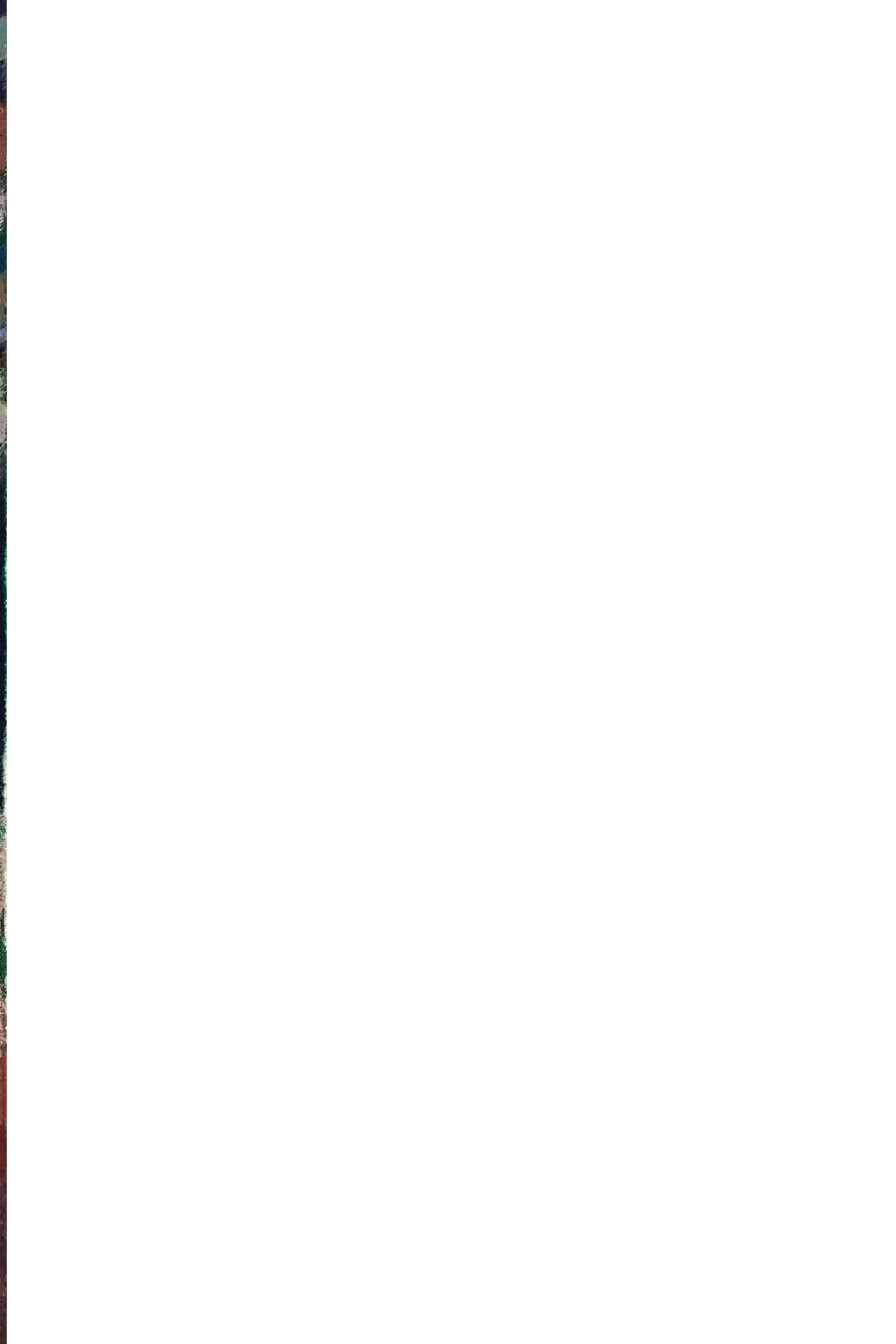
ע' מתגלגל על הבטן, מרים את המחברת שנפלה על הרצפה, מיישר דף שהתקפל ומתחיל לקרוא את השירים שכתבתי, על האחיות-אויבות לאורה ועדל, ועל מאהב המריבה שלהן: חואן. אני מסתכלת על הבעות פניו המשתנות בזמן הקריאה. בסוף הוא סוגר את המחברת ומלטף את הכריכה, מהורהר. "וכל הזמן הזה רק ישבת לך בשקט בצד וריגלת, לאורה היפה." אני מתיישבת, לוקחת ממנו את המחברת ומחזירה לתיק. "קברט שלם עשית לך שם." הוא מוסיף. אני נעמדת ומתלבשת לאט, מיישרת את החולצה, ע' מביט בי דרך חרך בעיניו הירוקות: "איך משה?" הוא שואל כמבקש רשות.

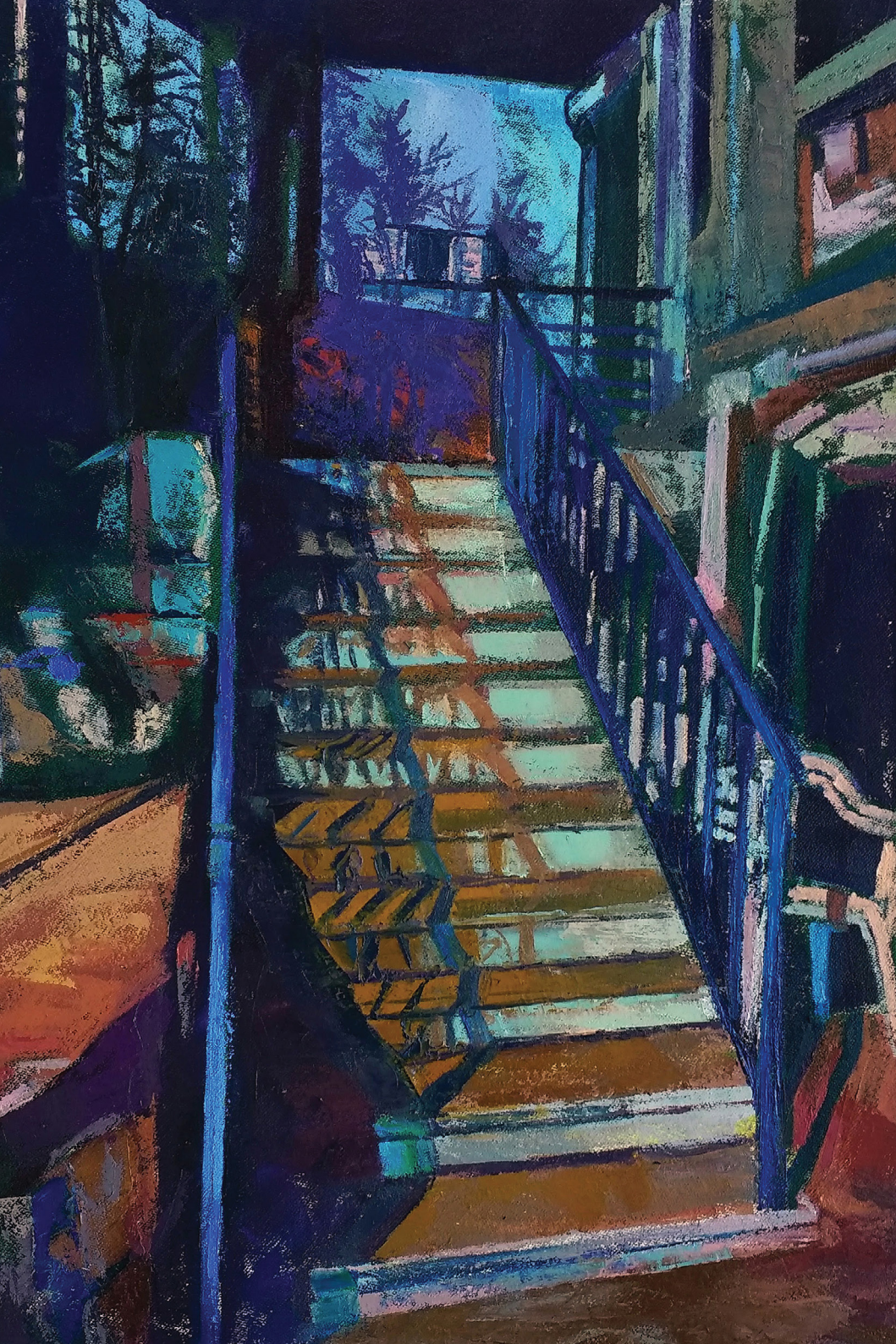
"בסדר, היה לו חבר חודשיים וחצי, אשכנזי שהוא פגש בהרצאה של הקשת. לא החזיק מעמד." אני רוכסת כפתור שנפרם, מתיישבת על המיטה ומתכופפת לנעול נעליים. "אבאשלום ואימאדליה גילו במקרה. אבאשלום לא יודע איפה לתקוע את עצמו ואימאדליה פעילה בעמותה." ע' פותח את פיו לדבר, מתחרט וסוגר אותו חזרה. אני נעמדת, לוקחת את התיק שלי ומעמיסה אותו על הכתף.

וישנה גם סיבה רביעית.

ע' מלווה אותי לדלת. בכניסה אנחנו מתחבקים חיבוק ארוך וחזק בשתיקה. כשאני פוקחת עיניים נעוצה בי עין דג אפורה, אימא של ע' הסיטה את מבטה מהטלוויזיה השואגת והיא מביטה בנו בשתיקה. את ע' לא ראיתי יותר, למשה לא סיפרתי שום דבר.

קטעי השירים לקוחים מתוך "שירה" ו"שלוש סיבות" מאת חזי לסקלי, בספרו באר חלב באמצע עיר: כל השירים, 1968–1992, עם עובד, 2009.

רונה שחר, הרצליה 11 (2019), שמן על בד, 60/40 ס"מ

קוקו בלוף

(יום חמישי, 20.3.1980, חיפה, ישראל)

את המחברת הזאת אבא נתן לי כדי שאכתוב בה כל יום, כמו יומן. הוא בטח רצה שאני אתחיל בכותרת "יומני היקר", או שכמו אנה פרנק אני אקרא ליומן שלי בשם ואכתוב "קיטי יקרה". אבל לדעתי לקרוא ליומן בשם זה מיותר. הרי זה אוסף של דפים, ולא בן אדם או חברה. אבל אם כבר, הייתי קוראת לו גילגלי, כי היא הילדה הכי חזקה בעולם, יש לה מטמון זהב, סוס וקוף וחברים, והיא עושה מה שהיא רוצה, כי אימא שלה מלאכית שמסתכלת עליה מחור בשמיים כמו שמיכאל מסתכל עליי, ואבא שלה רב חובל ולא בבית, אבל כשהיא רוצה רק היא והוא מפליגים ביחד בשבעת הימים.

כמו הרבה רעיונות של אבא, נראה לי שגם על היומן הוא לא ממש חשב. כי לדעתי אין מה לכתוב ביומן כל יום, במיוחד אם את בת רבע לאחת עשרה והחיים שלך נורא משעממים. זה לא כמו שיחה, שאפשר להגיד כל מיני דברים וגם עונים לך. ובגלל זה החלטתי שאם אני אכתוב, זה יהיה רק אם יקרו דברים ממש חשובים ורק אם יתחשק לי. והיום סוף-סוף קרו שני דברים חשובים. אחד טוב ואחד רע. הרע זה שנתנו לי מכתב מנהלת להורים, כי כבר כמה שבועות אני מגיעה לבית ספר בשיער פזור, ומאיזו סיבה שאף אחד לא מביין בבית הספר שלנו זה אסור. מכתב מנהלת זה כמו אזהרה אחרונה לפני זימון מנהלת ושיחה עם ההורים, שזה ממש רע ונרשם בתיק האישי. אבל הדבר הטוב כל כך טוב שלא אכפת לי. זה קשור לזה שהיום קפצנו לרוחק. ענת, המורה להתעמלות, אמרה שמי ששיג את התוצאה הכי טובה ייצג את בית הספר בתחרות אזורית, ואולי יוכל להיכנס לנבחרת הארצית. בכלל לא חשבתי שאני טובה בזה, כי אני לא אוהבת לרוץ. ובאמת ממש לפני הקפיצה השרירים רעדו לי. אבל דווקא הלך לי טוב. זה היה מוזר. התחלתי לרוץ והרגליים שלי כאילו רצו מעצמן, דרכתי על הקרש חזק, ועפתי, קלה באוויר. כמו פעם.

כשהייתי ממש קטנה הצלחתי לעוף. כששאלתי את אבא אם אנשים יכולים לעוף הוא אמר שלא. שלפעמים אנשים מרגישים שהם יכולים בגלל שלבי ההתפתחות של בני האדם, האבולוציה. לא גיליתי לו שאני דווקא עפתי באמת. זה קרה כשהייתי בת ארבע או חמש. עמדתי על הכיסא הכחול בחדר שלי בבית הקודם, כששרית ואני עוד ישנו ביחד בחדר, הידיים שלי נפתחו לצדדים, ואפילו שלא הזזתי אותן פתאום, ריחפתי וראיתי את כל הרהיטים מלמעלה. זה קרה עוד פעם אחת, וזהו. המון זמן ניסיתי לעוף עוד פעם. עליתי על הכיסא, וחיכיתי. פתחתי את הידיים לצדדים ולפעמים נפנפתי, זה לא עזר. לא הצלחתי לעוף מאז, אבל ההרגשה נשארה לי בצורה קצת אחרת, כי אני מרגישה אותה כשאני צפה במים, שזה כמו לרחף, כי אין שום משקל שמושך למטה. ואת זה בדיוק הרגשתי גם היום כשדרכתי על הקרש והייתי באוויר. כשהתחלתי לרוץ לבור של הקפיצות, היו ילדים שעודדו אותי, אבל כשנחתתי רחוק בחול כולם כבר מחאו לי כפיים. כשכל הילדים גמרו לקפוץ, ענת אמרה שהשגתי תוצאה נפלאה, שאני אייצג את בית הספר בתחרות של כל בתי הספר היסודיים בחיפה, ובכל מקרה אכנס לנבחרת הארצית וכל הכבוד לי. חלק מהילדים באו לחבק אותי, אפילו הדר וירון, שמתעלמים ממני בדרך כלל.

הייתה עוד פעם אחת שהרגשתי משהו קצת דומה. זה קרה לא כל כך מזמן, לפני כמה שבועות, כשסבתא אסתר מתה. היא מתה בדיוק בט"ו בשבט, ביום שבת. קברו אותה ממש מהר, כבר בשבת בערב. אבא ואימא לא הסכימו שאבוא להלוויה, אפילו שסבתא אסתר אהבה אותי יותר מכולם. רק אותי היא לקחה לבית קפה של הגמדה ברחוב הרצל בהדר לקנות פונצ'קי, רק אותי היא הזמינה לישון אצלה, רק לי היא סיפרה על מיכאל, והיא תמיד הכינה לי מרק עוף כשביקשתי, אפילו שזה הרבה עבודה. ניסיתי להסביר לאבא ואימא שאני חייבת לבוא להלוויה להגיד לה שלום כי לא הספקתי בבית חולים. הם לא השתכנעו ואמרו שילדה בגילי לא צריכה להשתתף בהלוויות, ושהם ירשו לי לבוא לבית של סבתא אסתר בכרמל הצרפתי, לבקר את אימא שתישן שם כל השבעה. את שרית הם לקחו להלוויה כי היא מספיק גדולה, ואותי ואת אמיר הם רצו להשאיר אצל תיקי המטפלת. צרחתי ובכיתי, ואימא התחילה להגיד דברים, לא זוכרת בדיוק. שאני

עושה אותה חולה, שבגללי היא תמות. בסוף הם הסכימו להביא את אמיר לתיקי ולהשאיר אותי בבית לבר. כשהם הלכו שכבתי במיטה בעיניים עצומות. ידעתי שעכשיו קוברים את סבתא בבית קברות. ראיתי בעיניים איך מכסים אותה באדמה, ואיך בים ממול הגלים זזים. הרגשתי בשבילה את הטעם המלוח של המים ואת הנדנוד של הגלים. הרגשתי כאילו אני שוכ בת שלוש וחצי ואבא מלמד אותי לשחות בכריכת מי המלח של מרגוליס בבת גלים. אבא נורא שמח שלמדתי כל כך מהר אפילו שהייתי ממש קטנה, וסיפר את זה לכל העולם. הרבה שבתות אחר כך עוד הלכנו ביחד לים, רק אני ואבא. לפעמים גם שרית נדבקה אלינו, אפילו שהיא אף פעם לא נכנסת למים אלא רק יושבת על הפיקה בחול. כשאמיר נולד הוא התחיל להביא גם אותו. אבל מאז שאבא התחיל לעבוד בשתי עבודות, במפעל של הברגים ובמשרד, הוא מאוד עייף, וברור שבשבתות הוא חייב לנוח. החזרתי בכוח את המחשבות שלי לסבתא. חשבתי על מה שאבא אמר, שהיא בשמיים עכשיו, וחשבתי שאם הדבר הזה נכון בכלל, אז היא בטח שם עם מיכאל ושהם שמחים. פתאום סבתא הייתה לידי. היא נגעה לי בראש, והרגשתי את היד החמה שלה ואת הקור של הטבעת שלה מהזהב, עם האבן החומה. היא דיברה אליי בקול צרוד מהסיגריות, ואמרה, תמְשִׁיין, את ילדה חזקה וחכמה. את ילדה שתסדר בכל מצב. היא נגעה לי בפנים ונעלמה. רציתי שזה יחזור. שכבתי על המיטה וחשבתי עליה, אבל לא שמעתי אותה מדברת אליי עוד פעם, וגם לא הרגשתי את הים או שום נדנוד של גלים. חיכיתי לשבעה כי חשבתי שבבית של סבתא, עם הריחות שלה שנשארו בשמיכות וברהיטים ובקירות, אני אצליח להרגיש אותה לידי ולשמוע עוד פעם את המילים שהיא אמרה עליי. חשבתי גם שעכשיו, כשאני אהיה אצלה בבית, אוכל למצוא את התמונה של מיכאל שהיא הראתה לי פעם. זה היה מזמן, רק פעם אחת, כשבאתי אליה בשביל שנקנה ביחד את התיק הראשון שלי לבית הספר, לכיתה א. לא ביקשתי ממנה לראות את התמונה אחרי הפעם ההיא, כי יש דברים שלא מבקשים ולא שואלים את סבתא אסתר. למשל, כשהייתי קטנה לא הבנתי כלום, ובכל זאת לא שאלתי אותה על המספרים על היד שהיא הסתירה גם בקיץ מתחת לשרוולים ארוכים.

בכל יום בשבעה אבא אסף אותי ואת שרית מבית ספר ולקח אותנו לבית של סבתא. אנחנו ביקרנו את אימא והוא נשאר עם אמיר בבית. שרית עזרה לאימא עם העוגות והקפה והתחנפה לאורחים, ואני יכולתי ללכת לחדר של סבתא. לשכב במיטה שהריחה כמו סבתא שלפני המחלה. ריח ישן ונקי, של ורדים, כמו הבושם שלה והריבה שהיא הכינה. חיכיתי, אבל לא הצלחתי לראות או לשמוע אותה, ולא צפתי. דווקא להפך, הרגשתי כבדה נורא, ושהמיטה מושכת אותי למטה עוד ועוד. בכל פעם שכבר רציתי לקום כדי לפתוח את הארון ולחפש את התמונה של מיכאל, מישוהו נכנס לחדר לברר מה אני עושה. ביום השלישי של השבעה לשרית היה שיעור חליל, אז באתי לבד. אימא ישבה במטבח ושתתה קפה של ארבע עם החברה שלה שושי שבאה להיות איתה. כשנכנסתי היה לי פיפי דחוף, ורצתי מייד לשירותים. בדיוק כשרציתי להוריד את המים שמעתי אותן, כי בשירותים של סבתא שומעים את מי שמדבר במטבח. אימא דיברה בשקט ולא את הכול הבנתי. אבל היא שאלה למה זה מגיע לה. כל יום היא הגיעה לבית חולים, וגם טיפלה בילדים, ובעיקר בתמר, שהיא קשה ופרועה. וכל יום אימא שלה מצאה מה היא עשתה לא בסדר. את יודעת כמה אימא שלי הייתה קשה, אימא אמרה לשושי בקול היללני המעצבן שלה. לא שמעתי מה שושי ענתה. אימא המשיכה להתלונן איך סבתא אף פעם לא הייתה מרוצה ממנה. כי השמלה שלה מקומטת, וכי היא לא הסתרקה לפני שהיא באה, וכי היא הביאה לה שזיפים מקולקלים. הלב שלי דפק חזק. הורדתי את המים, שידעו ששמעתי אותן, וחזרתי לחדר של סבתא. התגעגעתי אליה, אבל סתם ישבתי על המיטה, ליטפתי את הכיסוי המבריק. הקולות של אימא ושושי נכנסו אל החדר דרך הדלת הפתוחה, אבל היו מספיק רחוקים. חשבתי עוד פעם על היום ההוא, כשהלכנו לקנות את התיק לבית ספר, וכמה מוזר שאני זוכרת הכול אפילו שזה היה כל כך מזמן. איך נקרע לסבתא התיק השחור והיא החליפה אותו בתיק הכחול, שאף פעם לא ראיתי קודם, ואיך בתיק הכחול הייתה התמונה, ואז סבתא הוציאה אותה והראתה לי, ואיך היא החזירה אותה לשם אחר כך. חשבתי שעכשיו זה הזמן הכי טוב למצוא את התמונה. את התיק הכחול מצאתי בקלות, הוא היה על המדף של התיקים בארון, בדיוק איפה שחשבתי, בין השחור לבורדו, כי סבתא

מסדרת את הדברים שלה לפי צבעים, מהבהיר לכהה, כמו שאני מסדרת את הטושים שלי בחבילה. פתחתי את הריץ־ריץ'. התמונה הייתה בכיס הפנימי, כמו שזכרתי. ראו בה את הילד המיוחד מיכאל, יום לפני שהוא התחיל ללמוד בכיתה א, מחזיק ביד אחת תיק בית ספר חדש ובשנייה את היד של סבתא אסתר הצעירה. היא בחליפה עם חצאית והוא במכנסיים שמגיעים עד הברך ותסרוקת בהירה. עם העיניים שבצילום השחור־לבן נראות אפורות, בדיוק כמו שלי, ועם הסימן של המכה על הברך, כי הוא אהב לטפס על עצים, כמוני. בעיניים של שניהם היה חיוך. בעיניים של סבתא ראיתי גם גאווה ושמחה. על הילד שלה, היחיד, שהוא כל כך מוכשר, שוחה בנהר מגיל שלוש, ובחורף כשהנהר קופא הוא מחליק עליו. שהוא ספורטאי מצטיין גם אם הוא רק בן שש. זכרתי שסבתא סיפרה לי שלאבא של מיכאל קראו נתן. ידעתי שסבתא סיפרה עליהם רק לי כי אני מיוחדת. ידעתי גם שהיא סומכת עליי שלא אספר על זה לאף אחד, לא לאבא, בטח לא לשרית, ואפילו לא לאימא, כי אותי היא הכי אהבה, אפילו שבבית אני נחשבת לילדה חצופה. הרי היא בעצמה אמרה שגם אני מיוחדת.

הייתי כל כך שקועה בתמונה שלא הרגשתי שאימא נכנסה לחדר. שמעתי אותה רק כשהיא עמדה ממש מעליי. ניסיתי להחביא את התמונה ביד. אימא שאלה מה זה, ואמרה, תני לי את זה מייד. לא רציתי. היא אמרה, תמר, אני לא מסכימה שתחטטי בדברים של סבתא. היא לא הקשיבה למה שאמרתי, שלי סבתא כבר הרשתה לראות ובגלל זה לא נקרא לחטט. היא אמרה שלא תסבול את ההתנהגות שלי, וחייכתה ביד מושטת. נתתי לה את התמונה שלא תקרע אותה ממני בכוח. היא הסתכלה בתמונה המון זמן. הפה שלה רעד והפנים נהיו לבנים. היא הרימה את העיניים. גם הקול שלה רעד כשהיא אמרה לי, תסדרי את המהפכה שעשית פה, ואז היא הכניסה את התמונה לכיס שבשמלה שלה ויצאה מהחדר. לא עשיתי שום מהפכה. בסך הכול הוצאתי את התיק הכחול. החזרתי אותו למקום שלו במדף. יישרתי את הכיסוי המבריק כמו שסבתא אהבה. בגלל שזכרתי שלא רחצתי ידיים אחרי השירותים הלכתי לאמבטיה. המדף היה מלא בקרמים של סבתא ובצנצנות חומות של תרופות עם ריח מגעיל, הריח שהיה לה בבית חולים, שבגללו לא רציתי לבוא לשם. שטפתי ידיים ופנים והלכתי

לסלון. אימא ישבה עם ידיים בכיסים ושתקה. אבא בדיוק נכנס עם אמיר ואמר שצריך ללכת הביתה כי מאוחר. הוא הסתכל על אימא ושאל אם הכול בסדר, ואולי היא רוצה לחזור לישון הלילה בבית. היא לא ענתה. התקרבתי אליה להגיד לה שלום. היא לא הסתכלה עליי ולא נתנה לי נשיקה.

מאז שהשבעה נגמרה אימא כבר ישנה בכית, אבל היא הפסיקה לצאת ממנו. העצב שלה רק נהיה יותר גדול, במקום קטן כמו שכולם אמרו שיקרה. היא נכנסת למיטה להרבה שעות ורק שוכבת מתחת לפוך. היא הפסיקה לשים לב לדברים, בעיקר אליי. אבא אמר לנו שזה טבעי שמי שאימא שלו מתה יהיה מאוד עצוב, אבל אני יודעת שחוץ מזה שאבא תמיד בצד שלה, זה הכול בגללי. בימים הראשונים היא עוד ירדה מהמיטה לבשל קצת, אבל אחר כך היא הפסיקה, ושרית התחילה לבשל במקומה. מאז היא במיטה כל הזמן ובקושי מדברת. בעיקר איתי. אז בגלל זה היום, כשחזרתי מבית ספר עם שני מכתבים בתיק, לא יכולתי לספר לה על המכתב של המנהלת על השיער. לא רציתי להגיד לאימא שזה קרה בגלל שהיא הפסיקה לעשות לי קוקו, ושגם שרית לא עושה לי, כי היא אומרת שאין לה זמן בבקרים כשכל המשימות עליה, כאילו שזאת אשמתי שעליי לא סומכים. ובגלל שאני לא יודעת לעשות קוקו לעצמי אני הולכת כל הזמן בשיער פזור. אז את המכתב הזה זרקתי ישר לפח. אבל את המכתב השני, שאני המצטיינת של השכבה בקפיצה לרוחק ושייקחו אותי לאימונים מיוחדים, לא זרקתי. חשבתי שאם אימא תראה שאני אלופה בקפיצה ושהתקבלתי לנבחרת היא סוף-סוף תחייך ותחזור לדבר איתי ותקום מהמיטה, ושמחר בבוקר היא תעשה לי עוד פעם קוקו והכול יסתדר. האמת, שהיא עושה קוקו גרוע. הגומייה תמיד מושכת לי בשיער ומכאיבה והרבה שיער משתחרר. אבל כשהידיים שלה נוגעות לי בראש זה כמו ליטוף. נכנסתי לחדר והתיישבתי על המיטה כדי להראות לה את המכתב. העיניים שלה היו עצומות, אבל ידעתי שהיא ערה. קראתי בשקט, אימא, וחיכיתי שהיא תסתכל עליי. היא פתחה את העיניים ונתתי לה את המעטפה. היא לא פתחה אותה, אז סיפרתי לה מה כתוב שם. על התוצאה שלי בקפיצה לרוחק, על התחרות והנבחרת. היא אמרה, יפה תמר, יפה מאוד, אבל היא לא באמת הקשיבה.

יצאתי מהחדר וקרעתי את המכתב והמעטפה לחתיכות קטנות. הסתכלתי מהחלון. השיחים של הרדוף הנחלים עם הפרחים הוורודים השתלטו על כל הגינה, וביניהם היו גם כמה מהצמחים הדביקים עם הפרחים הכחולים, שפעם, כשרק עברנו לפה ולפני שאמיר נולד, שרית לימדה אותי לעשות מהם מחרוזות. אבל אז ראיתי את הפרחים של ההיביסקוס, אדומים ופתוחים כמו פיות, וכיוונתי אליהם את כל החתיכות נייר עד שהן כיסו אותם כמו שלג. היה לי משעמם, כי שרית לקחה את אמיר לרופא שיניים והם עוד לא חזרו. הלכתי לאמבטיה והחלטתי שאצא משם רק כשאצליח לעשות לעצמי קוקו. ניסיתי וניסיתי, אבל התלתלים הפריעו לי. בסוף לקחתי רק חלק מכל צד. חיברתי מאחורה וקשרתי בגומייה. זה נראה בסדר. שרית חזרה עם אמיר והלכה להכין לנו אוכל. הראיתי לה שהמצאתי תסרוקת חדשה. שרית צחקה ואמרה, תמי, זה לא חדש. קוראים לזה קוקו בלוף. את יודעת, שהוא לא לגמרי אמת ולא לגמרי שקר. אמרתי לה שאני לא סתומה, אני יודעת מה זה בלוף, אבל לא מבינה את השם המטומטם. זה קוקו מסוג אחר, לא בלוף. כשהיא חילקה לנו את האורז שנשרף לה אמרתי לה שלדעתי דברים לא יכולים להיות חצי אמת חצי שקר, או גם וגם. זו המצאה של מבוגרים שמנסים להסתיר במילים את השקרים שלהם. למשל מה שאבא אמר, שמי שמת יכול להיות מלאך בשמיים ולהשגיח עליך, או שסבתא מצאה מנוחה ושלווה ושאימא תחזור לעצמה, לעבודה בלשכת חיפה מערב ולמטופלים שלה, כשברור שהיא אף פעם לא תצא מהמיטה. מה קרה לך תמי? שרית התעצבנה עליי והתחילה להתווכח שזה לא שקר. זאת אמונה.

גמרנו לאכול את האורז המגעיל שלה, והיא אמרה לי ללכת להכין שיעורים. הלכתי לחדר וסגרתי את הדלת, הוצאתי את המחברת מהמגירה והתחלתי לכתוב את זה. שרית מטומטמת. אבא סתם שקרן. עם החיוכים שלו, כמו כשהוא נתן לי את המחברת הזאת לפני כמה שבועות, ואמר שזה יומן שהוא ואימא קנו לי בשביל שאכתוב כל יום את הרגשות שלי, ושזה יעשה לי טוב. כאילו שלא ידעתי שהוא קנה לבד כי אימא לא יוצאת מהפוך, ושאם כבר אז הוא רוצה שזה יעשה לו טוב, לא לי. ואפילו שרק היום התחלתי לכתוב, כבר נמאס לי מהמחברת הזאת. נמאס לי מכל השקרים. נמאס לי מהכול. כשאני אגמור לכתוב

את המילים האלה אני אעיף את המחברת הזאת לפח. היא לא שווה כלום, כמו כל הרעיונות של אבא. הכול שטויות שיוצאות לו בגלל שהוא מתאמץ להיות נחמד לכולם. אבל דווקא בגלל זה תמיד יש מישהו אחד לפחות שכועס או נעלב או נפגע. איזה שטויות במיץ. בני אדם מתים לא עולים לשמיים, לא נהיים מלאכים ולא שומרים עליך מלמעלה. אין להם מנוחה או שלוה, כי מי שמת לא מרגיש כלום, רק שוכב באדמה. השלד שלו מתפרק לתוכה. הוא מפסיק להתקיים. מי שמת לא רואה ולא שומע ולא יודע דברים ולא סובל ולא חייב כלום לאף אחד. בכלל אין מה לרחם על מי שמת. כי בלב שלו הוא כבר לא יכול להרגיש שום דבר.

הסיפור מבוסס על פרקים מתוך סופי לעת עתה, רומן בכתובים.

אהרון פוז, מנחה (2016), צילום אנלוגי

יהודית דריגס אנטארקטיקה

לתוך האַנטַארַקטיקה של הראש
שוקע ספר הזכרונות האדם.
סודות מתפזרים
בוקעים את הקרח.
יפי כמוס מביט מביט
באור הסדוק ברית נכרתת
בין מכת הפחד לתבונת הילדות.

בחלונות קרח אורות נדלקים
בתי לבן עשויים קורי עכביש
מדרגותיהם עולות השמימה.
דמדומי אלים בבית שכונ מצפה אשמה.
אשה בשמלת משי, כתפיה חשופות
מתלחשת עם איש.
האם הם שותים תה מכוסות פורצלן?

מתחת לשלחן, ילדה
אוספת סודות קפואים שנשרו
בכפות ידיה הקטנות, יפשירו לחיוכים.
בת ערבה לדמיונותיה
עדין מאמינה שהעולם עשוי משי.
הזמן אטי בארץ הילדות.

בַּחֲצֵאֵית פְּלִיטָה מַחְלִיקָה עַל סְמֻרְטוּט רִצְפָּה
מִפְתַּח לְבָה פְתוּחַ
מִבְעַד לְעֵינֶיהָ, הוֹפֵךְ הַסְלוֹן לְמִשְׁטַח קִרְחַח
אֲנָשִׁים מִתְקַפְּלִים לְתוֹךְ עֲצָמָם, טֶאֶק-טֶאֶק-טֶאֶק
מִתְמַלְאִים עֶשֶׂן לְבָן.
יוֹם אֶרֶךְ הוּא הַיּוֹם הַזֶּה.

יְלֵדָה צוֹעֶדֶת בְּמוֹרֵד רְחוּב עֲשׂוּי שְׁלוּלִיּוֹת
זֶר סְבִיוֹנִים שְׁקֻטָּפָה
מְרַחֵף בְּאֹוִיר מַעְלֶיהָ.
הִיא בְּדֶרֶךְ לְכַבִּישׁ הָרֵאשִׁי
שָׁם, הִיא יוֹדַעַת,
מִתְחִילִים הַחַיִּים הָאֲמִתִּיִּים.

עציץ ורדים

"שתלתי לו עוד פרחים מסביב," היא מסבנת את הצלחות של ארוחת הערב. "אימא!" מני נוזף בה, פניו התמלאו קוצי זקן מתארכים. "הוצאתי מהגבעות פקעות של נרקיסים ורקפות," היא ממשיכה עם המים הזורמים. "את יודעת שזה אסור, נכון?" הוא אומר בשקט, "מתי היית שם?" הוא לוקח את הכלים הרטובים ומייבש במגבת, כאילו זה התפקיד שלו מתמיד. אני יושבת ליד השולחן העגול שבין המטבח לסלון. נלחמת בצירי האיקס והוואי והפרבולות שנמתחות ביניהם, זה קשה, יש הרבה נעלמים. הוא מניח בערימה שלוש צלחות וכמה קעריות, וקורץ אליי כשמבטינו נפגשים. אני עושה פרצוף של מתרכזות בשיעורים. הוא מסובב אליי את גבו, "אני לא בטוח שזה בריא שאת הולכת לשם כל יום." הוא מנגב את השיש משלוליות המים ואוסף לפח את הלכלוך שהשאירה בכיור. היא סוגרת את הברז ומנערת באוויר את כפות הידיים. מני מגיש לה את המגבת הכחולה שצבעה דהה, אבל היא מנגבת באחורי המכנסיים, "אני אדם מבוגר".

"אז תתנהגי כמו אחד," הוא תולה את המגבת במקומה. "יש לך פה ילדה," הוא חוזר ללחוש, "תתרכזי במי שחי".

היא מסתכלת בעיניו, אחת חומה והאחרת ירקרקת, בגובה שני ראשים מעליה, כמו אבא. כמו שהיה. "בזמן שהיית בצבא—" היא מתחילה, ואני מרגישה את הריב מתניע, תכף נדלק. "אני צריך לקום מחר מוקדם," הוא מניח את ידו על כתפה, מבטו עובר מעליי אל הדלת החומה.

"כוס תה לפני שתלד?" היא רוצה לומר לו משהו ולא מצליחה. מנסה לתפוס את הירד שבורחת מהכתף, לאותת שהיא זקוקה לו שיישאר עוד קצת. מנצלת את רגע השתיקה ולוחצת על הקומקום החשמלי שבפינה. "אקטוף לך עלים של נענע מהגינה." אני רואה אותו מעביר יד במעלה הסנטר כנגד צמיחת זיפי הזקן. גם אתמול עשה כך כשאמר לגלי בטלפון שאימא שלו משגעת אותו אבל שבינתיים הוא נשאר כאן לעבוד בגד"ש ושלא תבנה עליו שיצטרף אליה לטיול הגדול במזרח. "אוסף את יכולה לצאת להביא לנו זותא," היא שואלת בלי סימן שאלה. אני מרימה את

הראש וכבר מפנה את הגוף כדי ללבוש את הקפוצ'ון האפור שתלוי על כיסא העץ שמאחוריי, שמחה על ההפרעה בהכנת שיעורי הבית, מבינה שלא אצליח לפתור את המשוואה.

"נשתה בלי", עוצר אותי מני באמצע התנועה. "יש לימון, אולי?" אימא צועדת אל סלסילת הקש שניצבת על השולחן מולי ושולפת לימון מבין הקלמנטינות שקטפה הבוקר מהעץ של שייקה בדרך חזרה. היא בוחנת את הסימונים שלי במחברת המשבצות, מנסה להבין אם אני באמת עושה משהו, חוזרת אל השיש ופורסת את הלימון ישירות עליו, מה שגורם למני לשלוף צלוחית זכוכית ירוקה, שעברה מהבית של סבתא־נתי, ולהעביר סמרטוט מהיר ביד השנייה. "את יודעת שזה הורס את השיש?" היא ממשיכה ומוציאה שתי כוסות זכוכית תואמות, גם הן מהבית של סבתא־נתי שלי. דוחפת פרוסת לימון לכל אחת ומוסיפה תיון. אחה. הקומקום מרעיש בַּאֲדִיו, והיא כאילו חיכתה לרתיחה כדי לסנוך, "היה שם עציץ ורדים." מני מביט בפניה, ואני מביטה בו מביט בהן, מנסה לפענח אותן. היא מוזגת את המים ומרעישה את ערבוב הכפית, "על הקבר. עציץ ורדים."

הוא מדלג מעל הדרמה שהיא מנסה לייצר ומחייך, "וזה לא הולך יחד עם הפקעות של הרקפות והצבעונים שגנבת?" היא מלכסנת אליי מבט, ואני משפילה עיניים אל הריבועים, לועסת את קצה העיפרון ומכווצת את המצח. "זה לא אני, הקול שלה, שתמיד קצר ונוקשה, רועד בקצוות." לא אני הבאתי את העציץ, היא אומרת. "בחיי, אני לא מבין אותך, מה הביג דיל? אז מישוהו הניח עציץ ורדים. לא מתאים לך? תעיפי אותו משם." היא מביטה בו, רוצה לספר לו משהו חשוב. אחר כך מביטה בי ונסוגה. "כן. לא ביג דיל."

"מה, אוסי, מתמטיקה?" מני מתקרב עם התה ומניח את הכוס קרוב אליי. "סיוט, אני נאנחת, ומבטי נודד בין הירוק לחום שבעיניו. "זוזי קצת", הוא נדחף, שולף קלמנטינה מהסלסילה, תוקע את הקמיצה בקליפה הכתומה ומשחרר לחלל רעננות חמצמה. "בואי נראה אם נשאר לי בראש עוד משהו." כוס התה שהכינה לעצמה, עם פרוסת הלימון והתיון המשומש, נותרת מלאה על השיש האפור במטבח.

אני מתכננת לעקוב אחריה אל בית הקברות. אבל מהרפת ועד שער הברזל הגדול שרשום עליו "מנוחת ערן" עוברת בין השדות שפעם גידלו בהם כותנה רק דרך כורכר חשופה. חיכיתי שבוע, שלא תחשוד ששמעתי אותם, ואז כיוונתי שעון לקצת לפני שש. השארתי פתק על המיטה בחדר שלי בנעורים, החדר שאני גרה בו עם יערה, שמתכרבלת עכשיו בשמיכת חורף עבה ופניה לקיר. כתבתי שאני קצת חולה, שתודיע שלא אבוא היום לכיתה. שנשארתי לישון אצל ההורים. ואז מחקתי "אצל ההורים" ולא ידעתי מה לכתוב. רציתי לכתוב "בחדר" אבל פחדתי שזה לא מספיק ברור, כי גם זה חדר, ואז כתבתי "אצל אימא שלי", והמילים נראו לי מוזרות. תמיד הולכים "לחדרים" או "להורים" אבל עכשיו אין לי כבר "הורים". מחקתי הכול וכתבתי רק שאני חולה. השארתי את הפתק על המיטה המכוסה בכד צבעוני שקניתי לא מזמן בדלית אל כרמל, בהנחה שיערה לא תשאל יותר מדי שאלות. בתקופה האחרונה היא שואלת פחות.

אני מדוושת באופניים בכמעט חושך גמור, פונה ימינה אחרי הבריכה הריקה, עוברת את הרפת שכבר כמה שנים נטושה. כשהייתי ילדה אבא היה מראה לי איך משפריצים מים בזרם חזק על העטינים, ואז מרכיבים עליהם את הגביעים, והלבן היה זורם בצינורות השקופים עד למכל הנירוסטה הגדול, שיש לו ברז קטן, ומשם אבא היה מוזג לי כוס חלב "ישר מהפרה". זה היה בשבתות כשהיה תורן חליבה. עכשיו יש חור גדול במקום שהיה חלון וגרפיטי שרוסס באדום, "הפועל תל אביב – לעולם לא תצעדי לבד". אני ממשיכה ועוקפת את סככת הפח. הייתי מגיעה לכאן עם יערה ועם כל הילדים של כיתת "אנפה". מטפסים על ההר של גרגירי הכותנה, זורקים זה על זה גרגירים שחורים עטופים בלבן, שהיו נשארים אחר כך שעות על הבגדים ובנשימה. הטרקטורים המעטים שעוד נותרו בשימוש חונים פה עכשיו בסככה הנטושה. אני ממשיכה לדווש על הכורכר המשובש ועצי הברוש מתקרבים אליי. אני מחביאה את האופניים בערוץ הנחל, הגבול הדרומי של הקיבוץ. השמש עולה באדום איטי מעל להרי הכרמל, ומישהו מניע טרקטור במרחק. אני מוצאת מסתור נוח בין שיחי הבוגנוויליה ומתכרבלת בדובון הצבאי של מני שסחבתי בלי שידע. חריקה של שער הברזל מקפיצה אותי, כנראה ניקרתי קצת למרות הקור. אני מאמצת את העיניים אבל מתקשה לזהות את הדמות שנכנסה. זאת

אימא שלי, אני די בטוחה. במגפי הגומי השחורים ובמעיל האפור הגדול היא נראית כמו גמדה שמנה. היא עומדת מול הקבר כמה רגעים, ואז פונה אל הברז שעומד כמה מטרים משם צמוד לצאלון הרחב. היא מסובבת את ראש הברז ומושכת אחריה צינור ירוק שהיא מקפלת בקצה. משקה את הקבר ומנקה עם היד, ואז משקה סביב את הפקעות שהטמינה עם הנרקיסים והרקפות שהקור הזה טוב בשבילן. משמאל לקבר אדמה חשופה שמורה לקבר הבא. אולי ביקשה שישמרו בשבילה. היא מקפלת את הצינור, סוגרת חזק את הברז ועומדת מול הקבר דקות ארוכות. לא יודעת מה ציפיתי שיקרה. אבל שום דבר לא קרה. ואז היא הולכת.

אני מחכה בשיחים עוד כמה דקות ומתכננת בראשי את ההמשך. אחזור לחדר בנעורים ואכנס למיטה. מי שיראה אותי חוזרת מכאן יחשוב שביקרתי בבית הקברות ולא ישאל דבר. ומבית הספר אין סיכוי שיצלצלו לאימא על הברזה של יום אחד. בטח לא "עם כל המצב". אני מותחת את גופי, יוצאת מבין השיחים, ומבחינה בדמות צועדת בהיסוס משער הכניסה. אני חוזרת בזהירות אל השיח ומקווה שהיא לא ראתה אותי. אישה צעירה מאימי ומבוגרת ממני. מעיל עור שחור שנצמד יפה על הטליה, שיער ארוך שעף בכיוונים שונים, והיא מחזיקה משהו בכל אחת מזרועותיה. היא מתכופפת מעל הקבר של אבא ומניחה עציץ. מהמרחק לא הצלחתי לזהות אם אלו ורדים. ורד הוא פרח מפונק שכל הזמן דורש טיפול. כל אחד יודע שמקום מלא בעצי ברוש וצאלון, כמו "מנוחת הערדן" שלנו, הוא לא מקום בשבילם. האישה במעיל העור מניחה על הקבר משהו מרובע ושחור ומתעסקת בו כמה רגעים. ואז מוזיקה. לא בקול רם מדי אך נשמעת היטב בדממת המקום. "אשיר לך שיר עתיק נושן, אשיר לך זמר על שושן, היה היו לפני שנים, שני שושנים, שני שושנים..." היא מניעה את רגליה, פותחת צעד וזה עם המוזיקה. מסביב לקבר ובחזרה. אני מביטה בה רוקדת, ככה באמצע בית הקברות. סבא וסבתא־נתי שלי תכף יקומו מהקבר, יכבו את המוזיקה ויוציאו אותה החוצה במבט שאומר "תתביישי לך". אבל היא לא מתביישת, וממשיכה לנוע עם הקצב, עם התנועות הזורמות ככה מצד לצד. ואולי זה אבא שלי שירים עוד רגע את המצבה שכתוב עליה "אהוב ליבנו" ויצטרף אליה לריקוד.

ואז תחושה של שקט כזה, של טרקטור שהרעיש ועצר. מני עובר את שער הברזל במכנסי עבודה ובנעליים גבוהות. הוא מביט בה, ואני לרגע

מצטערת שאין לי את המשקפת של זיהוי הציפורים שהיינו לוקחים לבריכות הדגים, כדי שאוכל להגדיר מה קורה למני בפנים. הוא מתקרב אל הקבר בצעדים גדולים, מתכופף ולוחץ על כפתורי הטייפ. המוזיקה נפסקת. גם האישה. הוא מוסר לה את הטייפ. ואז את העציץ. אני לא מצליחה לראות אם הם מדברים. האישה מניחה שוב את העציץ על הקבר. מני מגיש לה אותו בחזרה ומוסיף דחיפה קלה. הוא עומד מולה עם שתי הידיים על המותניים. גבוה כזה. עם התלתלים שכבר לא צריך לקצץ ועם הזיפים בסנטר. האישה אומרת משהו. לא נראה שהיא פוחדת ממנו אבל היא לוקחת את הטייפ ואת העציץ והולכת משם. מני לא זו. עוד כמה רגעים של שקט, ואז רכב מניע ומתרחק על כביש הכורכר.

*

אני מחכה לשמוע את הטרקטור שיניע ויתרחק גם הוא. "יפה לך המעיל שלי" מני עומד מעליי. "בואי, נעמיס את האופניים על הטרקטור" הוא מושך אותי, "נלך אליי לחדר ואכין לך מקושקשת." אני יושבת על הכנף של הטרקטור. אפשר לראות מפה את השדות, את בריכות הדגים, את הרפת הנטושה ואת הברושים של בית הקברות. "מני" אני מנסה להתגבר על הרעש וכל כך הרבה שאלות יש לי בראש. "אל תדאגי" הוא טופח לי על הברך, "אני לא אגלה לאימא שהברזת מבית ספר" הוא מעביר שתי אצבעות על השפתיים וסוגר אותן בריצ'רץ' דמיוני.

אלישע

הכביש מתפתל בירידה ודריה מסובכת את ההגה. היא יודעת מה היא עושה. היא חונה לאט את הרכב ונשארת לנשום. הבטן שלה מקרקרת. היא יודעת מה היא עושה. אלישע פותח לה את הדלת במכנסי טרנינג. השפה שלו קצת שמוטה. דריה צועדת אל תוך הבית. הוא מרתיח מים בקומקום ושואל אותה אם היא רעבה. היא אומרת שהיא לא רעבה. אלישע חכם. הם יושבים במרפסת וחזירי בר חוצים את השכונה. היא מעשנת בשרשרת ומנסה להיות מרשימה. הוא מכיר את בעלה ושואל אותה מה היא עושה. דריה קמה ללכת ואומרת לו שהיא עייפה. היא נכנסת לרכב והחלונות מכוסים באדים. היא מפעילה את החימום. הראש שלה כואב בצורה אלימה. הרכב מתפתל עם הכביש במעלה ההר ונכנסת שיחה. זאת אימא שלה. היא אומרת, "את נשמעת עייפה." דריה מספרת שכואב לה הראש. "זכרת לאכול? כואב לך הראש כי את לא אוכלת." היא שואלת אם הם יגיעו לארוחת שישי, אם להכין משהו מיוחד. דריה אומרת לה שהם עוד לא דיברו על הסופ"ש. "תעדכני אותי בהקדם." דריה מנסה לסיים את השיחה. אימא שלה מציעה שידברו עד שתגיע הביתה כי היא נשמעת עייפה. דריה שואלת את אימא שלה לשלומה. אימא שלה עונה: "אפיתי עוגה." היא מגיעה הביתה. עוד בוערת אש קטנה בתנור העצים. ערימה של כלים דביקים נחה בכיור. כלים שלא פתחו עליהם את הברז כדי להקל על האדם שישטוף אותם מחר. היא האדם שישטוף אותם מחר. חדר השינה חשוך אבל אור קטן מהכהב מתוכו. היא מעיפה מבט מהיר פנימה. הוא מרים את העיניים ממכשיר הטלפון הננייה. היא רואה את הרווח שבין השיניים שלו. סדק שחור בין ריבועים לבנים. הוא שואל אם כואב לה הראש. הוא יודע גם ממבט חטוף בחושך שכואב לה הראש. היא עונה בקול חרוך מסיגריות שכן. הוא מחזיר את המבט לטלפון ואומר שיש מים חמים. היא פושטת את הבגדים בחדר האמבטיה הקפוא ונותנת לקור לצרוב לה את הגוף. הראש שלה הולם עם כל תנועה והבטן מקרקרת. היא שואלת את עצמה למה הלכה לאלישע. המים החמים שוטפים לה את הגוף. סכינים קטנות דוקרות לה את המוח.

היא יוצאת מהמקלחת ושולפת בגדים רכים מהארון. פותחת את המקרר ומוציאה כדור נגד כאבים. משתהה במטבח. מביטה בכלים המלוכלכים. הכלבה ניגשת אליה ומסובכת את הגב לגירוד. היא מתכופפת ומגדרת לה את הגב. מריצה בראש את השיחה עם אלישע. מתחרטת על חצי מהדברים שאמרה. קריאה מחדר השינה קוטעת את המחשבות שלה: "את באה לישון?" היא נותרת קפואה. הכלבה נענית לקריאה במקומה ורצה אל החדר החשוך. דריה מדדה אחריה לאט ונשכבת בצד שלה במיטה. הוא מזיז את המבט ממסך הטלפון ומתבונן בה. "איך היה? כתבתם עבודה?" היא עונה: "דיברנו על העבודה אבל לא כתבנו אותה." הוא מספר לה על היום שעבר עליו בחממות. כל צמחי הטבק נדבקו במחלה משונה. הוא יצטרך להתחיל את הניסוי מהתחלה. הפרופסורית גערה בו כי לא הבחין בכך בזמן. הוא הרגיש מושפל. הוא שכח לקחת את הכדור שלו הבורק. הוא שכח לקחת את הכדור שלו אתמול. הוא נסע עם חבר לצפת לקנות משהו לעשן. אימא שלו שואלת אם הם יגיעו למרכז ביום שישי. אם להכין משהו מיוחד. אחותו התקשרה אליו ובכתה שהיא רוצה לצאת מהצבא. הוא שכח להוריד את הבגדים מהחבל. הוא מצטער. ירד גשם קודם. הוא לא מבין למה הפרופסורית צעקה דווקא עליו. היו עוד סטודנטים שהטבק שלהם מת. הוא שולח יד אל תוך החולצה שלה. היא מתרחקת ממנו ואומרת שכואב לה הראש. הוא שואל אם לאלישע יש חברה. הוא שואל על מה הם דיברו כל כך הרבה זמן. היא אומרת שכואב לה הראש. הוא מספר לה שהוא עשה חיפוש בגוגל על המטפלת הזוגית שהם הלכו אליה בשבוע שעבר. הוא גילה בחיפוש שבעלה התאבד. דריה פוקחת את העיניים. "אתה רציני?" הוא מספר שבעלה היה מנכ"ל בכיר של חברה גדולה והאשימו אותו בשחיתויות ואז הוא התאבד. "לא בטוח שזה רעיון טוב שנלך אליה לטיפול," הוא אומר ומוסיף שאולי מוטב שהם ילכו למטפלת השנייה שהמליצו עליה. זאת שאין לה הסמכה רשמית, אבל כולם אומרים שהיא נהדרת. המחשבות של דריה נודדות אל המרפסת של אלישע שצופה אל העמק. הבטן שלה משמיעה קרקור מבהיל. הוא שואל בטון עייף: "למה את לא אוכלת?" היא פורצת בככי. הוא מניח את הטלפון שלו ליד המיטה ומנסה לחבק אותה. היא אומרת לו שבכלל לא הרגישה בנוח אצל המטפלת הזוגית. הוא צוחק. היא אומרת לו שגם אימא שלה שאלה בנוגע לארוחת שישי. הוא אומר שהם ילכו לאן שתרצה לארוחת

שישי. דריה אומרת לו שהיא לא רוצה לנסוע לשום מקום. הוא אומר לה שיישארו בצפון. היא אומרת לו שזה לא אחראי מצידו שהוא שוכח לקחת את התרופות שלו. הוא מבטיח שיעשה תזכורת בטלפון וייקח אותן באופן סדיר. היא אומרת לו שהוא מעשן יותר מדי. הוא אומר שידברו על כך בטיפול הזוגי החדש עם המטפלת שאין לה הסמכה רשמית אבל כולם אומרים שהיא נהדרת. הוא מספר לה שהבת של השכנים הגיעה בערב וחיפשה אותה. הם שיחקו יחד משחקי מחשב. דריה אומרת לו שזה יפה מצידו שהוא שיחק איתה. "היא אמרה שקבעתן. זכרת בכלל שקבעתן כשהלכת לחבר שלך?" היא אומרת לו שכואב לה הראש. הוא שואל מה היא אכלה היום. היא אומרת לו שאכלה ארוחת בוקר. הוא קם מהמיטה והולך למטבח. היא שומעת אותו שולף סיר מלוכלך מהכיור ושוטף אותו. היא שוכבת במיטה ומרגישה סכינים מקצצות לה את המוח. שואלת את עצמה למה הלכה לאלישע. הוא חוזר עם סיר של פתיתים ומדליק אור קטן ליד המיטה שלה. הוא מחייך ומקרב אל הפה שלה כף של פתיתים. דריה צוחקת ונותנת לו להאכיל אותה. הוא שואל אם היא אוהבת אותו. היא אומרת לו שהפתיתים שהכין טעימים.

מרינה לויטון גורפינקל, Street Scene (2018), שמן על בד מוצמד
לעץ, 45/60 ס"מ

לחיצה אחת יותר מדי

רבי חנניה בן דוסא אומר: "כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו, חכמתו מתקיימת; וכל שחכמתו קודמת ליראת חטאו, אין חכמתו מתקיימת" (מסכת אבות ג, יא)

"צריך ללכת," היה יששכר אומר בזמן שהיה רוכס את מכנסיו. "אולי עוד חמש דקות?" הייתי מנסה. "אולי קפה? יש עוגיות לא מתוקות מדי, כמו שאתה אוהב."

הוא היה מושך את ההברה הראשונה של המילה "שלום", ובתוך דקה כבר היה ניצב ליד הדלת. הייתי פוסעת אחריו, והעובדה שיכולתי לחוש את הצעדים מחתה באחת את עקבות העלבון. היטב זכרתי את הצעדים חסרי התחושה, את אימת החידלון ואת חוסר האונים שקדמו למנת העלבון הזעומה שנדרשתי לשלם בעבור תנועת החופשית במרחב. חשתי את מגע בשר הכף בקרירות המרצפת, אצבעותי זיהו את הטבק המגולגל מבעד לנייר הדקיק, שהמתין ללכתו של יששכר כדי להידלק – די היה בכך כדי לכבות את גיצי העלבון וההשפלה בטרם הפכו לאש מכלה. המשגלים נמשכו דקות ספורות – קצרים, ענייניים וחפים מרוך ומאהבה. לא זו בלבד, אלא שבין מפגש למפגש היה עונה לי באופן ענייני, בהודעות קצרות, שנסבו על קביעת מועד, ימים ושעות, כאילו לא שפך בקרבי דבר מעולם.

אחת לחודש הייתי נפגשת איתו, ועוצמת רגשותיי – תערובת של בושה, כעס, עלבון וחדוות ניצחון – הייתה שוככת בתוך יומיים – שלושה מרגע שהלך. יחסי מין עקרים, חפים מאהבה, כמוהם כאותיות הכתובות על נייר פקס – בתוך זמן קצר זכרם דוהה, עד אשר הוא מתפוגג כליל. אלא שמכיוון שהאיש שאיתו נמצאתי פעם בחודש במצב מאוזן היה האחראי הבלעדי גם למצבי המאונך, בער הזיכרון זמן מה בטרם הותיר כווייה. הייתה בכך הקלה מסוימת; יכולתי לחזור לשגרה במהירות יחסית, לשכוח כמעט הכול ולהסתער בחיוניות מחודשת על כתבי היד

שהמתינו לי ללקטורה. במבט רטרוספקטיבי אפשר לקבוע, שכתבי היד שקיבלתי לבחינה בסמוך לפרידות החטופות מיששכר – אף לא פעם אחת בנשיקה, לעיתים נדירות בחיבוק מאולץ, מהיר, שלוזה בכמה טפיחות מרוחקות, חבר'המגניות, שטפח יששכר על גבי – נדחו ברובם על הסף. הגדרתי אותם כעילגים, מסורבלים, בלתי-מסחריים ונטולי קו עלילה. לרוב הספיק לי מבט אחד חטוף כדי להתמלא בסלידה. "מתחת לכל ביקורת", הייתי מציינת בשולי המסמך, "רע לתפארת", "מחפיר", "תאונה ספרותית".

שבוע לאחר המפגש החודשי הייתי חוזרת להביט בכתבי היד בחמלה, ולעיתים אף בנדיבות. הייתי שוכחת את מראה פניו של יששכר כמו היה סטטיסט שהופיע להרף עין בסרט ישן, שהוקרן בערוץ אזוטרי בשעות הקטנות של הלילה. הטינה הייתה מתפוגגת כלא הייתה, וכמוה הרחמים העצמיים.

"עריכה ספרותית עשויה להפוך את הספר לרב-מכר", הייתי מחווה אז את דעתי על כתב יד, שאם היה נפתח על הצג עשרה ימים קודם לכן, היה זוכה לניקוד של מינוס אחת מתוך חמש. "ניכר פוטנציאל", הייתי כותבת בשולי כתבי יד אחרים, לא טובים בהרבה, "מקוריי", "קולח", "מעניין".

יששכר היה כירופרקט מהדור הישן, בסוף שנות השישים לחייו, מבוגר ממני בעשרים שנה; שערו האפור דליל, עורו דקיק וחיור, מוטלא בכתמי זקנה ושמש, וגופו רזה וגבעולי למעט כרס שרירית, שבעטייה העדיף עוגיות לא מתוקות מדי – ובמשורה. כאב נוירופתי, שהתחלף תדיר בעקצוץ, היה עלום עבור כל הרופאים, אך כמה לחיצות כואבות של יששכר בתחילת כל מפגש אפשרו לי להרגיש שוב את הגפיים. הייתה זו סדרה מתחלפת ומהירה של לחיצות חזקות בפיקות הברכיים והזרועות, שלוו בטפיחות שונות מאלה שהעניק לגבי בסוף כל מפגש.

ללחיצות לא היה קשר ליחסי המין, שהחלו שנתיים לאחר ששימש עבורי כירופרקט. היינו נפגשים בקליניקה שלו ברחוב ז'בוטינסקי בתל אביב, במרחק רבע שעה מדירתו, שם אבחן שמדובר בטרואומה, ככאב מודחק שגרם לדקירות הכאב, לעקצוצים ולנימול. הגעתי אליו דרך גוגל לאחר שחציתי את קו הייאוש, אחרי שאבדו כליל התחושות בכפות הרגליים והידיים; זה היה כמו ללכת על שני בלונים העומדים להתפוצץ ובה

בשעה לאחוזו חפצים בכפפות צמר בשלהי הקיץ. כבר בתום הטיפול הראשון חזרה התחושה בכפות הרגליים. בפגישה הבאה שבו התחושות בכפות הידיים. הפגישות הבאות הכחידו את הכאבים הנזכרים. שאר הפגישות היו אפוא פגישות שנועדו לשמר את ההישג. "פגישות תחזוק" כינה אותן יששכר ביובש.

אלא שבחורף האחרון, לאחר סדרה של עקצוצים שהלכו והתחזקו, חזר הנימול בן לילה. היה זה לילה לבן שבו נזכרתי ברומן הביכורים הנועז שכתבתי, שראה אור בהוצאת הספרים הגדולה בארץ ובמימונה המלא, אבל מכל ספרי הביכורים שראו אור בהוצאה, רק עליו לא כתבו אף לא מילה במוסף "מילים" בעיתון הנחשב. הנימול התפשט מהגפיים התחתונות לעליונות כשנזכרתי באשת יחסי הציבור של ההוצאה – חצי שנה לאחר צאת הספר פוטרה כשהתברר שאיננה יחצנית אלא מרגלת תעשייתית שקיבלה משכורת חודשית משליטי הרפובליקה הספרותית, שהפעילו אותה מפאב "חידקל", שבו הריצה איתם שורות בפרהסיה שלוש פעמים בשבוע. כשנזכרתי בגיבורת הרומן, אישה בודדה ודחוויה, עצובה ולא נחשקת, והפלגתי הלאה, אל בני היחיד, שזה מכבר מלאו לו עשרים ושתיים, ואף על פי שסלד מהים – תמיד אמר שהיה אוהב אותו אלמלא החול שהורס לו את כל החוויה – הלך ללמוד דווקא ביולוגיה ימית באילת ורוקן באחת את הקן, לא יכולתי עוד לקום מהמיטה. למחרת הזעקתי את יששכר לביקור בית בפעם הראשונה. הוא לחץ את הלחיצות הרגילות שלו, אך הפעם לא הייתה בהן תועלת. "קרה משהו מיוחד לאחרונה?" שאל.

"זהו, שלא, עניתי בעצב.

הוא פרש עליי מבט סתום, שזיק זר הבלתי דרכו.

"ויכוח עם המציאות", נאנחת, "ציפיות ושברן, וכולי".

זאת הייתה הפעם הראשונה שבה שוחחנו. שיחה קלה אומנם, שטחית, בעודי שוכבת והוא יושב זקוף על שרפרף, אך די היה בתשובותיי ובשאלותיי כדי להרשים את המטפל המבוגר, סמוק הלחיים, הנשוי גם אני ראיתי אותו לפתע באור אחר – שמרן ועם זאת הרפתקן, מנותק ומחובב, פחדן ואמיץ, נכלולי וגלוי לב, שקול וקל דעת, עמוק וקליל, קריר וחמים; בניגודים הללו היה משהו מסעיר, ייתכן שניצוץ הבזיק גם בעיני שלי.

לבסוף סיפר על התחביב שממלא את רוב השבתות שלו – צלילה. הוא הראה לי תצלומים בטלפון הנייד שלו: הינה הוא צולל עם דג חרב, הינה עם שפמנון, הינה הוא מלקט עתיקות מספינה טרופה. הרהרתי בכני שנמשך גם הוא למעמקים ושתקתי. "ראית את הסרט 'הספר הירוק'?" הוא שבר את השתיקה בעדינות. כשעניתי בשלילה אמר: "כדאי לך. את תאהבי אותו מאוד. את מזכירה לי את דמותו של הנהג השחור."

אחר החל בטיפול, ובתום הלחיצות הודה שהוא מגורה ושזה אף פעם לא קרה לו עם פציינטי. "אצלי מקצועיות היא מעל לכול", הכריז, "אבל יש כך משהו... את פשוט מטריפה אותי." לא היססתי כשהזמנתי אותו לקום מהשרפרף ולהצטרף אליי, ממילא עדיין לא חשתי דבר – לא בפנים ולא בחוץ. גופי דמה לשקית מים עכורים; הייתי מנומלת לחלוטין, כולל בבטן ובגב, אבל העמדתי פנים שאני נהנית כשניגש ישר לעניין.

בזמן שיששכר חדר אל צוואר הרחם שלי, נזכרתי בכתב יד שטרם הענקתי לו חוות דעת, אשר נשלח אליי יומיים קודם לכן מהוצאת "עננים". גיבורת הרומן עברה תאונת דרכים קטלנית – בעודה עומדת ברמזור אדום עפה לכיוונה אי משם משאית בטון, שהותירה את רכבה חסר תקנה, ואותה – מחוסרת הכרה. כעבור שבועיים שבה אליה הכרתה, אך זו הייתה כעת בגרסה מעודכנת יותר, איתנה. אם לפני התאונה חיה את חייה באדישות ובדכדוך והניחה לאירועים להוביל אותה, הרי שלאחריה הפכה ליזמית – היא התגרשה מבעלה, נרשמה לקורס מלווי קבוצות, הכירה שם את בן זוגה השני, שהעריץ כל נים ונים בה, ויחד פתחו חברה למסעות בין עולמות – והשמיים חיפשו את הגבול. כתב היד היה גדוש אומנם בתיאורים ארכאיים, קלישאתיים, וסבל מעודף סימני קריאה וממחסור בדיאלוגים אמינים, אבל כשיששכר הגביר את קצב החדירות וקול נשימותיו התחזק, שקלתי לחנון אותו ולהמליץ עליו כראוי לצאת לאור, וברגע שגמר ויצא החלטתי סופית כי הוא ראוי לפרסום. כעבור שניות מספר שבתי להרגיש את כפות ידיי ואת כפות רגליי, ולאחר מכן את בטני, גבי וליבי. זה היה, מה שנקרא, "וויז'וויז" קארמטי.

בפעמים הבאות המשיך יששכר לפקוד את דירתי אחת לחודש וללחוץ את לחיצותיו, שבסיומן חדר ויצא; ארבעים דקות של לחיצות מתחזקות, חמש דקות של הדרן. המשכתי לא להרגיש עונג כלשהו באזור חלציי גם לאחר שהתחושות בגפיים שבו – עד ביקורו האחרון. הייתה זו הפעם

הראשונה שבה נהנית. אומנם דבר לא השתנה במגעו הענייני, ששום משחק לא הקדים אותו, ובכל זאת חשתי הנאה. "איזה כיף, גנחתי, "עוד יותר חזק!"

כשעמד לצאת נצמדתי אליו ולחשתי: "אל תצא לעולם". הוא צחקק ויצא בבת אחת. כשהתלבש המשכתי להפריח אמירות מתוקות מהמיטה: "כל כך נעים לי בגוף... מתחשק לי עוד פעם... אולי תישאר עוד קצת?"

"צריך ללכת", הפטיר בקול קשה. "לי ולרעייתי יש היום הצגה בקאמרי." "איזו הצגה?" התעניינתי.

"המאהב", ענה ללא חיוך, ויצא מהבית כשהוא ממלמל ברכת שלום רפה. למחרת הרגשתי היטב את רגליי ואת ידיי, אך עדיין לא הייתי די מרוכזת כדי לעבור על כתיבי יד, למעט כתב היד של הוצאת "עננים" על אודות האישה ששבה לחיים ביתר שאת, שכאמור קיבל ממני המלצה נלהבת. דבר לא עקצץ מלבד נפשי המתווכח. נזכרתי בריח זיעתו המתוקה, שנמהל בניחוח אפטרשייב זול ובחום גופו בשעה שנצמד אליי; דגיגים קטנטנים פרפרו בין ירכי בבריכה עמוקה וצלולה. בשעת צהריים שלחתי לו מסרון שובב: "מה דעתך להיפגש ביום רביעי ולעשות במשך חמש דקות את מה שעשינו ארבעים דקות, ובמשך ארבעים דקות את מה שעשינו חמש דקות?"

"צר לי, ענה מייד, "לא אפשרי."

"לא אפשרי ביום רביעי או לא אפשרי בכלל?" שאלתי והוספתי סמיילי צהבהב.

הוא לא ענה על ההודעה, וגם לא על ההודעות הבאות. הדגיגים התייבשו ואדרתם דקרה בדופנות הבריכה, שהתרוקנה כליל. בימים הבאים, כששבו הכאבים הניורופתיים, עזים משהיו אי פעם, כבר לא יכולתי לעמוד על רגליי. התרכזתי בעבודה, בתקווה שתתקוק קצוב על המקלדת ישיב את התחושה לפחות לאצבעות הידיים – אפילו לעקצוצים ייחלתי – אך אלה נותרו רדומות במשך כל שנת המס. בשנה ההיא ראתה אור בהוצאות "עננים" ו"גחלילית" כמות שיא של כותרים, וחלק נכבד מהם זכה לביקורות – חלקן אוהדות לעילא – במוסף "מילים" של העיתון הכי נחשב ברפובליקה.

אסתר קמרון

הבובנאי

א

הבְּנַאי שְׁמָצָא אוֹתִי
מִנַּחַת בְּמַחֲסֵן לְלֹא תְנוּעָה
נָתַן לִי שְׁמוֹת
שְׁקֵטָה מִן הַכּוֹכָבִים
וּבְאֶחָד מֵהֶם
תִּקַּע אֶת הָאוֹת שֶׁהִתְנִיעָה אוֹתִי
וְאוֹתָהּ לֹא הִצְלַחְתִּי עֲרִין
לְמַחֵק.

ב.

כְּשֶׁהִבְנַאי מִבֵּטָא אֶת שְׁמִי
הוּא נִשְׁמָע כְּמוֹ כְּפוֹר עַז בִּיעֲרוֹת הַצֶּפוֹן
כְּשֶׁהִבְנַאי מִבֵּטָא אֶת שְׁמִי
הוּא נִשְׁמָע כְּמוֹ צִלְצוֹל כּוֹכָבִים מִתְנַפְּצִים
כְּשֶׁהִבְנַאי מִבֵּטָא אֶת שְׁמִי
זֶה נִשְׁמָע כְּמוֹ נֵר שְׁכַמְעֵט אֶזֶל שְׁמֵנוּ.
כְּשֶׁהִבְנַאי מִבֵּטָא אֶת שְׁמִי
זֶה נִשְׁמָע כְּמוֹ צְפוּר מֵאַרְץ רְחוֹקָה.
כְּשֶׁהִבְנַאי מִבֵּטָא אֶת שְׁמִי
זֶה נִשְׁמָע כְּמוֹ צוּ וְכְמוֹ לַעַג
וּבֵינן הִצּוּ וְהִלְעַג
נִפְתָּח לַע הָהָר.

גיא עינת

בלתי נראית

הוֹדְעָה נְמֻסָּה לְבָאֵת כּוֹחַהּ שֶׁל הַמְתְּלוֹנְנֵת
הַתִּיק נְסָגָר
מְחֻסָּר רְאִיּוֹת

(למעט הסיוטים,
הפלשבקים,
האובדנות,
הניתוקים,
ההקאו,
הסינים על הגוף,
הסימנים על הנש,
האשפזים,
הצקת בלילה,
החית,
הס,
והם).

הלן אבלמן בורובסקי, גרויסע אוירען אוזניים גדולות (2020), שמן על
בד, 50/60 ס"מ

הכוח

שוב חיכתה לתורה. אנשים נכנסו ויצאו מהמשרד, ורק המספר שבפתק הקטן שבידה לא הופיע על הצג האלקטרוני. זה לא היה חדש לה. פעמים רבות, כשהמתינה לתורה, ראתה את המספרים מתחלפים בזה אחר זה ואת המספר שלה קרב. ואז, לפתע, ראתה איך מופיע על הצג מספר אחר, מאוחר לזה שלה. כך קרה במשרד הפנים, בקופת החולים, ולמעשה בכל מקום שבו נדרשה לעמוד בתור. היא חיבקה את עצמה, קמה לקחת פתק חדש, והמתינה שוב. לא פעם היה עליה לתלוש מהמכשיר הקטן חמש פתקיות עד שראתה את המספר שלה מופיע על הצג.

בפעם הזאת המתינה אף יותר מהרגיל מכיוון שהתור היה ארוך מאוד וגם משום שהמספרים שבידה התדלגו בזה אחר זה. ממילא לא היו לה תוכניות נוספות ליום הזה. כלומר, לא ממילא, אלא שהיא ביטלה את כולן כשהבינה שאין לה ברירה אלא ללכת לביטוח הלאומי כדי לסדר את פריסת התשלומים של החוב שצברה תקופה ארוכה. היא כבר הכירה היטב את נטיית המספרים שלה להיעלם. מספרים אינם הצד החזק שלה, ומוטב שלא לשאול מה כן. לכן ביטלה את כל התוכניות.

המספר שלה אומנם הגיע כבר בפתקית השלישית, וזה היה סימן ליום מוצלח, אבל עד שהגיעה אל הפקידה התיישב מולה בכבודת איש מבוגר והחל שוטח את מסמכיו. הפקידה לא ביקשה לראות את מספרי התור, והיא נאלצה לגשת אל המכשיר הקטן כדי לתלוש לה פתקית מספר חדשה. הפעם התחלפו רק שני מספרים לפני שהמספר שלה הבהב באדום. זה היה כבר מספר בן שלוש ספרות. היא חיכתה רגע כדי לוודא שזה אכן המספר שלה. לאחר שראתה שאיש אינו ניגש, נחפזה לקום ולהתיישב על הכיסא שמול הפקידה. הפקידה פרסה את החוב כדבר שבשגרה והציעה לה להגיש בקשה לביטול הריבית.

“לא, לא, אין צורך,” היא כמעט נבהלה.

“את בטוחה? אני יכולה לאשר לך את זה במקום,” אמרה הפקידה והביטה בלבושה.

היא מיהרה להכניס את ידיה מתחת לבתי השחי, “זו לא טרחה בשבילך?

אני לא רוצה להטריח, אני לא..."

הפקידה הושיטה לה כמה מסמכים שנפלטו זה עתה מן המדפסת. היא חתמה בכל מקום שהפקידה הצביעה עליו, גרפה את העותקים שנמסרו לה לתוך תיקה הגדול ומיהרה לקום. הרבה אנשים עודם ממתינים סביב לתורם, היא ראתה.

"להתראות", כמעט לחשה.

"מקווה בשבילך שלא", ענתה הפקידה. "בכל מקרה, ביטלתי לך את הריבית. להבא, כדאי שתזכרי לשלם את הביטוח הלאומי בזמן." אנשים רבים חיכו למעלית שתבוא, היא חיבקה את עצמה וירדה במהירות במדרגות. בקומה השלישית החליקה על שובל קפה שנשפך מכוס חד-פעמית אשר נשמטה מידי של איש גבוה מייד לאחר שהוציא אותה ממכונת המשקאות החמים שבפינה. היא עוד הספיקה לראות את הכוס מתגלגלת אל תחתית גרם המדרגות, כאשר מצאה גם היא את עצמה שם וכאב עז פועם בירכה השמאלית. האיש הגבוה, שנראה היה כאחד העובדים במקום, נבלע במהירות מאחורי אחת הדלתות. זמן רב לאחר מכן איש לא טיפס בחדר המדרגות. רוב האנשים העדיפו את המעלית. כשעלה בהן סוף-סוף גבר צעיר בעל שיער ארוך, הוא לא הפנה אליה מבט. גם האנשים המעטים שעברו שם אחר כך לא אמרו לה דבר. לאחר כעשרים דקות הושיט לה את ידו גבר חרוש קמטים וכפוף מעט שאחז במקל בידו השנייה.

"אדוני, אתה לא מעדיף לעלות במעלית?" שאלה אותו.

הוא צחק. "סבא שלי עלה במדרגות עד גיל מאה ושתיים, זו עסקה משתלמת, לא?" הוא המשיך להחזיק מולה את ידו, ומשלא הושיטה אליו חזרה את ידה הוסיף, "בגיל מאה ושתיים הוא נפל בגרם מדרגות ארוך, התגלגל למטה ומת במקום. גם זו עסקה משתלמת."

אי אפשר להשאיר יד תלויה באוויר זמן רב כל כך והיא גם מעכבת אותו מלהמשיך בדרכו, הבינה פתאום. היא הושיטה לו את ידה, ניסתה להתרומם ומעדה שוב באנחת כאב, כמעט מושכת אותו איתה. אז הבינה שהרגל שלה שכורה. גם האיש המבוגר הבין זאת. הוא עלה לאט במדרגות ונכנס למשרד הסמוך. אחת הפקידות במשרד הזמינה אמבולנס.

חדר המיון היה עמוס לעייפה. אחרי שהושבה בכיסא גלגלים אמרה שהיא יכולה להסתדר לבד, וכך ניתן לה לנוע בכוחות עצמה. בתור לצילומים

של החולים שהוגדרו "עצמאיים" המספר שלה לא הופיע על הלוח האלקטרוני פעם ועוד פעם. לבסוף, במספר השלישי שלקחה, הופיע הכאב זירו אותו ככל הנראה.

כשחזרה לחדר המיון הוא היה עמוס אף יותר משהיה קודם לכן. רק כשהתחלפה המשמרת בא רופא לדווח לה על תוצאות הצילומים שהעידו על שבר בירך. זהו שבר מרוסק המצריך מעקב, ואין מנוס מאשפוז של כמה ימים בבית החולים. בפנקסי המיון נרשם כי אושפזה והועברה למחלקה, אבל בשל העומס ובשל מיעוט הצוות במשמרת הלילה היא חיכתה שעות ארוכות עד שבאו לקחתה. את ארוחת הבוקר לא קיבלה משום שבפנקס בית החולים נרשם כי כבר אושפזה והועברה למחלקה; במחלקה אכן המתינה לה ארוחת בוקר על שמה, אך מכיוון שלא הייתה שם כדי לאכול אותה, נלקחה הארוחה בחזרה אל העגלה והועברה אל אחד הפחים הגדולים שבמטבח בית החולים.

בשעות הבוקר המאוחרות באו שני סייעים ולקחו אותה למחלקה, שם תמכו בה כשעברה מכיסא הגלגלים אל המיטה והשאירו אותה במסדרון. בחדרים לא נותרה מיטה פנויה. חולים חדשים הושארו אף הם במסדרון. אבל כולם, ללא יוצא מן הכלל, ביקשו לקרב את מיטתם פנימה, סמוך ככל האפשר לאחד החדרים, כדי להיכנס לתוכו ברגע שתתפנה בו מיטה. היא שתקה ונשארה בקצה שורת המיטות שבמסדרון. ומכיוון שנשארה שם הייתה הראשונה שהועברה לחדר האשפוז המיוחד שנפתח בקומת המרתף, לאחר שצפיפות המיטות במסדרון החלה להגביל את תנועתם החופשית של הצוות והמבקרים. ממילא שבר בירך בגילה אינו מוגדר כמקרה דחוף.

החדר החדש שימש בעבר לאחסון חומרי ניקוי והדברה, ולאחר שאלו הועברו לחדר מרוחק הוסב לאשפוז במקרים של עומס חריג. למען האמת, הוא לא נפתח כבר למעלה מחצי שנה, אמרה לה אחת האחיות. בימים הבאים צורפו אליה מאושפזים נוספים, אך את הלילה הראשון העבירה בו ביחידות. היה לה שם כפתור לצלצל בו במקרה חירום ומדי שעתים או שלוש באה אחת האחיות לבדוק את שלומה ואם היא צריכה לשירותים. כלילות פחתה במקצת תדירות הביקורים. תלוי בזהות האחיות ובמשך הזמן שהספיקו לישון במהלך היום. לאחר סכב החלפת המשמרת בין צוות הערב לצוות הלילה היא נשארה לבדה וניסתה לישון. עד לרגע שבו

נפתחה דלת החדר.

"השיער החום הזה שלך נפלא," אמר לה הרופא הצעיר שעמד בפתח החדר. היא חשבה שזה הרופא מתורנות הערב, זה שניגש אליה פעמיים כדי לוודא שלא כואב לה ושאינ צורך להעלות את מינון משככי הכאבים. אבל לא הייתה בטוחה שזה הוא. החדר היה חשוך כדי שהחולה תוכל לישון. "כל כך שופע ורך," הוא הוסיף ובחשיכה נדמה היה לה שחייך. "אני מקווה שיש מי שאומר לך את זה לעיתים קרובות."

היא התבלבלה במקצת. ככל שזכרה, מעולם לא אמר לה איש דבר על השיער שלה, וכל שיכלה לחשוב עליו בתשובה, בעוד הרופא נועל את הדלת פעמיים מבפנים, היה: "אדוני, אני בתולה."

הרופא צחק, "אז זו בוודאי סיבה טובה להזדרז, לא?" לא הייתה לו סיבה לחשוב שהיא תגלה התנגדות. אחרי הכול, היה לה שבר מרוסק בירך, דבר מגביל למדי, אבל ליתר ביטחון הוא הרחיק את המיטה מהפעמון עד שלא היה בהישג ידה. היא דחפה את ידה בתנועה עוויתית לתוך כיס החלוק שלו והוציאה משם את תגית הזיהוי. אבל הוא כיסה את שמו מראש בפלסטר רפואי עמיד, וכך מנע כל אפשרות להיווצרותה של בעיה. ללא ספק, הרופא חשב על הכול מראש. הוא שלף מידה בעדינות את תגית הזיהוי שלו והשליך אותה אל הרצפה כשפניה כלפי מטה.

הוא הופתע לגלות שהיא באמת בתולה. אחרי הכול, אישה שהשאירה את המחצית הראשונה של שנות השלושים שלה מאחוריה לא הייתה אמורה להיות בתולה, ואיך בכלל יכול לדעת שהיא לא אומרת את זה מסיבות מובנות. את האפשרות הזו לא צפה. אבל מכיוון שממילא זכר, ליתר ביטחון, לפרוש סדין נוסף תחתיה למקרה שיישפך קצת זרע, ומכיוון שלא זלג דם רב, די היה בסדין השני כדי למנוע את הכתמת הסדין שמתחתיו. הוא טבל מגבת במים שהושארו בעבורה בכוס לצד המיטה, ניקה היטב את כתמי הדם שנתרו על גופה, והלביש אותה שוב בבגדי בית החולים. בסך הכול זה לא היה נורא, והיא מצידה ממילא הייתה תחת השפעת המורפין לשיכוך כאב השבר המרוסק בירך. נראה שניתנה לה כמות גדולה מדי מהחומר כי היא הקיאה בדיוק כשהרופא עמד לצאת מחדרה. הוא התלבט אם מוטל עליו לעשות משהו בעניין אבל נזכר שעוד מעט תסתיים המשמרת ואחת האחיות תבוא, ללא ספק, כדי לברוק את שלומה ותטפל בכך. הרופא החזיר את המיטה למקום שהייתה בו קודם, הרים את

תגית הזיהוי מהרצפה ויצא מהחדר.

חמישה ימים אחר כך שוחררה לביתה, רגלה עדיין בגבס. איתה שוחררו גם כיסא גלגלים ואישור שסידרה העובדת הסוציאלית של בית החולים לסיוע סיעודי מביטוח לאומי עד שתשוב לתפקד באופן עצמאי. השבר כאב עדיין מאוד רוב הזמן. משככי הכאבים שנרשמו לה היו חזקים ויעילים למדי, אבל היה עליה לחכות לפחות שמונה שעות בין אחד לשני. פעמים רבות לא הייתה בטוחה באיזו שעה לקחה את הכדור ואם חלפו כבר שמונה שעות. ליתר ביטחון נמנעה מלקחת את משכך הכאבים עד שהייתה בטוחה שחלף פרק זמן מספיק, לפעמים אף במשך יום תמים.

לאחר כשבועיים, בעוד המטפלת שנשלחה מטעם הביטוח הלאומי מנקה את הרצפה והיא שוכבת במיטתה כשרגלה מוגבהת על כרית שהמטפלת התעקשה להניח בעבורה, חיפשה כמה דברים במחשב הישן שלה. דברים שלא העלתה על דעתה שתחפש וקרוב לוודאי שאף לא הייתה מחפשת אלמלא הצטוותה להישאר במיטתה כדי שלא להשאיר סימנים מתנועת כיסא הגלגלים על הרצפה הרטובה. היא חיפשה. היא אפילו הרימה את הטלפון והתקשרה. מהעבר השני ענה קול גברי.

"הלו, " אמר.

היא לא ניתקה. "שלום, " אמרה. "אני מהחדר בקומה שלמטה בבית חולים."

"מאיפה אמרת?"

"מהחדר בקומה שלמטה בבית החולים."

"אני לא מבין על מה את מדברת. אני לא מבין בכלל. מה את רוצה?"
"רק רציתי לומר שאני מהחדר בקומה שלמטה בבית החולים, " אמרה וניתקה. היא רצתה לומר לרופא בדיוק את זה, שהיא מהחדר מהקומה שלמטה בבית החולים. היא לא רצתה להגיד שום דבר נוסף. אבל חצי שעה אחר כך נשמעה דפיקה בדלת. היא ביקשה בשקט מהמטפלת שלא תפתח. המטפלת הסתכלה בעיניו.

"גבירתי, את בטח רוצה שאני אפתח. יש כאן גבר נחמד מאוד, " אמרה ופתחה, והרופא נכנס. היא לא הבינה מדוע בא, הרי לא ביקשה ממנו דבר.

הוא הביט במטפלת שבדיוק התארגנה כדי לצאת. זו התעכבה קצת

מהכנותיה ליציאה בשל הגבר הנחמד שהגיע. לבסוף הלכה.
"מצאתי את הכתובת שלך ברישומים של בית החולים, שמחתי לבוא
לראות מה שלומך. השבר שלך הדאיג אותי מאוד."
"השבר זה לא, זה לא נורא. יש דברים אחרים, אני מתכוונת..."
והשתתקה. ושוב דיברה, "מה שעשית."
"על מה את מדברת? לא עשיתי כלום."
"בלילה. מה שעשית."

"על מה את מדברת? אין לי מושג. לא הייתי בכלל בתורנות באותו לילה.
את יכולה לבדוק בבית החולים. הייתי אחר הצהריים והייתי בבוקר,
ובין לבין הלכתי הביתה. תארי לך, קצת לישון. את יכולה לשאול את
האחות הראשית. דיברתי איתה בסיום המשמרת והיא ראתה כשיצאתי
מהמחלקה. גם אחד הסייעים עבר בדיוק וראה. תשמעי, אני לא רוצה
לומר שלא היה מישהו שנכנס לחדר בלילה ועשה דברים. ואם כן, זה
מצער מאוד. מצער מאוד. אסור שזה יקרה בבית חולים. אולי זה היה
מישהו דומה לי. אני יודע שראית אותי במשמרת הצהריים, כשעוד היית
במסדרון. אולי את מתבלבלת. אני לא רוצה להגיד שאת משקרת. אני
באמת לא יודע. כל מה שאני יכול לומר הוא שזה לא הייתי אני."
"החזקתי לרגע את תגית הזיהוי שלך, אתה זוכר?" שאלה.
היה לה ברור שהוא נושם לרווחה. "אז בגלל שראית תגית זיהוי החלטת
שזו התגית שלי? לכל הרופאים יש תגית זיהוי, נו באמת... תגידי לי
בבקשה אם יש לי דרך לעזור לך. מצב השבר שלך משתפר?"
"64983-1. כיסית את השם שלך בפלסטר אבל לא חשבת שמישהו עלול
לזכור את המספר"

הרופא הביט בה ממושכות ולבסוף פרץ בצחוק.
"מי יאמין לך? שראית בחושך לשנייה קטנה אחת מספר ואת זוכרת אותו
לגמרי מדויק?" שאל וצחק. צחק וצחק ולא הפסיק לצחוק.
היא הייתה עייפה אבל דיברה. אפילו היא הופתעה מכך שדיברה. "תרשום
מספרים, נגיד עשרה, על דף, לא, בעצם תרשום עשרים מספרים," אמרה.
"נו, משחקים מתמטיים זה משהו שרופאים מחבבים," אמר ורשם. היו שם
יותר מעשרים מספרים.

"עכשיו תראה לי לשנייה ותן לי דף חדש ועט."
הוא סובב אליה את הדף ומייד הסתיר אותו. אחר כך הושיט לה דף נייר

חלק ועט והיא כתבה את המספרים. הם היו זהים. הוא התבונן בדף, אחר כך התבונן בה.

"יש לך כוח מיוחד", אמר, "זה כוח. את יודעת את זה?"
היא שתקה. הוא לא.

"בכל זאת, את לא תספרי. את לא תעשי את זה. מה שקרה יישאר סוד."
הרופא חיכה שתשאל מדוע הוא בטוח שהיא לא תספר, אבל היא לא שאלה דבר והוא המשיך.
"את אישה", אמר.

הוא הוציא מכיסו תצלום והיא הביטה בו. היו שם ילדה קטנה כבת ארבע, קלועת צמות, ופעוט מאיר עיניים כבן שנתיים. הילדה הביטה רצינית אל המצלמה, פניו של הילד היו מופנים אל אחותו בחיוך.
"הילדים שלך?" היא שאלה כי ידעה שחיכה שתשאל.
הוא הנהן.

היא הושיטה לו בחזרה את התמונה. הגיע תורה להנהן, והיא עשתה זאת כמעט בלי משים.

"ידעתי שתסכימי איתי שאסור להרוס לילדים את החיים. כמו שאמרתי לך, זה חייב להישאר סוד."

הוא השיב את התצלום לכיסו והסתובב כדי לצאת מהחדר, אבל אחרי שפתח את הדלת הסתובב אליה ושאל, "יש משהו שאני יכול לעשות בשבילך, גבירתי?"
היא הנידה בראשה לשלילה.

"את בטוחה?" שאל שוב, ממתין.

היא חשבה לרגע, אבל עדיין לא מצאה דבר, והרופא יצא. לאחר דקה או שתיים דפק שוב על הדלת, קצת בפראות, ונכנס בלי לחכות לאישור. הרי הדלת לא הייתה נעולה.

"תקשיבי, זה לא הוגן מצידך. אני בטוח שיש משהו שאני יכול לעשות בשבילך. אני באמת חייב לך ככה, לא מעט, כלומר די הרבה. אני רוצה לעשות בשבילך משהו בתמורה. לא כדאי לצבור חובות."
היא ניסתה להיזכר.

אחרי דקות ארוכות נזכרה בתלוש הביטוח הלאומי החדש שטרם שילמה. היא שאלה את הרופא אם יוכל לגשת לסניף הדואר הקרוב, יש כסף מזומן בארנק שלה שנמצא על המדף מצד ימין, ממש בקצה. הוא לקח

את תלוש הביטוח הלאומי ואיתו את סכום הכסף המדויק מהארנק והלך
לסניף הדואר הקרוב. וטוב שעשה זאת במועד, לפני שגם החוב הזה יצבור
ריבית. באמת טוב. אחרי הכול, הרופא צדק, לא כדאי לצבור חובות.

BABICH

אולג בביץ', The Inner Sea (2017), שמן על בד, 70/50 ס"מ

הלן הלן אבלמן בורובסקי • שמעון אדף
מאיר אפלפלד • אולג בביץ' • יעקב ביטון מלכא
שחר גבאי • נטע גורן • שרון גרינברג ליאור
רחלי דור־רפפורט • יהודית דריגס
תום הדני נוה • חדוה הרכבי • אנה הרמן
עומר ולדמן • לירון וקסמן ראובן • רינה ז'אן ברוך
ורד זינגר • קובי חיינה • עמיחי חסון
איילת יהודאי עמית • תום יוגב • עדי יותם
אבות ישורון • מרינה לויטן גורפינקל • יעל נצר
גל נתן • חנן סבח טייכר • דינה עזריאל
גיא עינת • אהרון פז • מתן פריימן
עדי קוגלר • רות קינן • לאה קליבנוף־רון
אסתר קמרון • אהרון קריצר • מירב ראון
ענת רוסמן • נועה שהרבני־סדן
יהושע שוקה גלוטמן • רונה שחר
עומר שיבולת • עידית שמעוני